

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
MUZIKOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

ANDRIUS DOBROVOLSKIS

**KŪRYBIŠKUMO UGDYMO GALIMYBĖS
MUZIKOS (MENO) MOKYKLOJE:
PEDAGOGINIO PROCESO DALYVIŲ
POŽIŪRIS**

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis vadovas –
asist. dokt. J. Daugėlienė

Šiauliai, 2013

SANTRAUKA

Kūrybiškumo ugdymo galimybės muzikos (meno) mokykloje: pedagoginio proceso dalyvių požiūris

Andrius Dobrovolskis

Aktualumas. Muzikos (meno) mokykloje akcentuojama kūrybiškos asmenybės ugdymo, gebėjimo kūrybiškai mąstyti reikšmė. Tačiau stinga informacijos, kaip mokykloje ugdomas kūrybiškumas. Tyrimu siekiama atskleisti, kokias kūrybiškumo ugdymo priemones taiko mokytojai, ar apskritai kūrybiškumas ugdomas muzikos (meno) mokykloje. Egzistuoja ir kita problema: didelė dalis mokinių, baigusių neformaliojo muzikinio ugdymo įstaigą, nustoja muzikuoti ir įgytų muzikinių gebėjimų nebepritaiko tolimesniame gyvenime. Darbe analizuojama, ar kūrybiškumo ugdymas įtakoja mokinių norą savarankiškai muzikuoti.

Tyrimo objektas – kūrybiškumo ugdymas Magistro darbo **tikslas** – atskleisti kūrybiškumo ugdymo galimybes muzikos (meno) mokykloje. Tikslui pasiekti buvo iškelti šie **uždaviniai**: 1) apibūdinti kūrybiškumo sampratą; 2) išryškinti kūrybiškumą skatinančias priemones, taikomas muzikos (meno) mokykloje, ir atskleisti jų ugdomąją reikšmę; 3) išanalizuoti pedagoginio proceso dalyvių požiūrį į kūrybiškumą skatinančių priemonių taikymo galimybes muzikos (meno) mokykloje. Darbe naudoti **metodai**: 1) mokslinės, metodinės literatūros analizė; 2) anketinė apklausa; 3) statistinė tyrimo duomenų analizė, atlikta naudojant SPSS 8.0 statistikos paketą. Tyrime dalyvavo 147 muzikos (meno) mokyklą baigę ir 53 joje besimokantys moksleiviai, 37 mokytojai iš 9 muzikos (meno) mokyklų. Iš viso 237 respondentai.

Išvados. Tyrimo rezultatai atskleidė, jog trijų ketvirtadalių apklausoje dalyvavusių mokinių požiūriu, jų kūrybiškumas muzikos (meno) mokykloje nebuvo ugdomas. Nustatyta, jog respondentai palankiai vertina improvizacijos, grojimo iš klausos, kūrybos metodų taikymą muzikos (meno) mokykloje, tačiau šios kūrybiškumą ugdančios priemonės panaudojamos gana retai. Kaip to priežastis apklausoje dalyvavę mokytojai akcentavo improvizacinių gebėjimų, laiko trūkumą pamokoje.

SUMMARY

Creativity Encouragement in Music (Arts) School: Approach of Pedagogical Process Participants

Andrius Dobrovolskis

Music (arts) schools declare the significance of encouraging creativity; however, there is little information about the methods used to foster creativity at schools. The present MA thesis is aimed to reveal whether creativity is promoted at music (arts) schools and what methods of creativity encouragement, if any, are being employed by teachers. There is also another problem: a large number of students, having graduated from non-formal music education establishments, do not use their musical skills anymore in their course of life. The paper also analyses whether the encouragement of creativity motivates students to continue playing musical instruments individually.

The aim of the MA paper was to disclose the possibilities of creativity encouragement at music (arts) school. The following objectives were established to achieve the above-mentioned aim: 1) definition of the concept of creativity; 2) naming of the measures fostering creativity that are applied at music (arts) schools and discussion of their importance in education; 3) analysis of the approach of pedagogical process participants towards the possibilities of applying methods that develop creativity at music (arts) schools. The following data and methods were used in the research: 1) literary review; 2) questionnaire; 3) statistical analysis of the research data that was conducted using SPSS 8.0 Statistics package. The survey was administered to 147 graduates, 53 current students and 37 teachers of music (arts) schools. A total of 237 respondents took part in the survey.

Conclusions. According to the survey, three quarters of the polled students noted that their creativity was not being enhanced at music (arts) school. The survey concluded that the respondents favourably viewed improvisation, playing without notes and other methods encouraging creativity at music (arts) schools, yet they indicated that the said measures were applied rather rarely. In response to that, the teachers polled named the lack of improvisational skills and time during the class as the main reasons deterring them from assigning students the tasks that foster creativity.

TURINYS

ĮVADAS.....	5
1. KŪRYBIŠKUMO UGDYMO TEORINIAI PAGRINDAI.....	8
1.1. Kūrybiškumo samprata.....	8
1.2. Kūrybiškumą skatinantys veiksniai.....	10
1.3. Kūrybiškumą slopinantys veiksniai.....	15
2. KŪRYBIŠKUMO UGDYMO YPATUMAI MUZIKOS (MENO) MOKYKLOJE.....	18
2.1. Bendrosios ugdymo muzikos (meno) mokykloje nuostatos.....	20
2.2. Kūrybiškumą ugdančių priemonių taikymas muzikos (meno) mokykloje.....	21
2.2.1. Vaizduotės lavinimo pratybos.....	22
2.2.2. Muzikinis improvizavimas.....	24
2.2.3. Grojimas iš klausos.....	28
2.2.4. Muzikos komponavimas.....	31
2.2.5. IKT taikymas.....	33
3. PEDAGOGINIO PROCESO DALYVIŲ POŽIŪRIO Į KŪRYBIŠKUMO UGDYMO GALIMYBES MUZIKOS (MENO) MOKYKLOJE ANALIZĖ.....	37
3.1. Tyrimo organizavimas ir metodika.....	37
3.2. Muzikos (meno) mokykloje besimokančiųjų ir ją baigusių mokinių požiūrio analizė.....	38
3.3. Muzikos (meno) mokyklų mokytojų požiūrio analizė.....	46
IŠVADOS.....	58
LITERATŪRA.....	60
PRIEDAI.....	64

IVADAS

Darbo aktualumas. Kūrybiškumo problema yra viena aktualiausių temų jau nuo XX a. pabaigos. Šiuolaikinis technikos bei mokslo pasaulis reikalauja vis daugiau kūrybiškų ir greitų sprendimo būdų. C. Rogers (1995) teigia, kad pasyvus ir kultūriškai ribotas žmogus negali susidoroti su vis didėjančiu informacijos bei žinių srautu. Kūrybiškumo reikšmė užsienyje bei Lietuvoje tampa aktuali ne tik meno, bet ir mokslo, verslo srityse, taip pat kasdienėje darbo veikloje.

Šiuolaikinės mokyklos nebegali apsiriboti vien tik išsilavinusių asmenybių ugdymu. Tai įrodo ir Lietuvos švietimo ministerijos pateiktos Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos-gairės (2012), kuriose nurodytas vienas iš švietimo sistemos bei jos plėtotės tikslų – „ugdyti brandžią, kūrybingą, dialogišką krašto kultūrą“ (2012, p. 83). Nors kūrybiškumas ugdomas įvairiausiose srityse, tačiau labiausiai jis atsiskleidžia per meną – muziką, dailę, teatrą. Taigi galime teigti, kad muzikos (meno) mokyklos yra tos įstaigos, kuriose ugdytis vaiko kūrybiškumui yra kur kas daugiau galimybių.

Vienas Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo (2011) tikslų – „nustatyti asmens kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti kompetencijų ir (ar) kvalifikaciją“. Kūrybiškumas įvardijamas kaip vienas iš sudėtinių ugdymo tikslų.

Kūrybiškumas, jo ugdymo metodai, raiškos formos Lietuvoje yra nemažai tyrinėta sritis. Kūrybiškumo ugdymą su gabiais ir talentingais vaikais analizavo A. Dumčienė (2001), vaikų kūrybiškumo ugdymą muzikine veikla tyrinėjo R. Girdzijauskienė (2004), į muzikinio mąstymo ir jo ugdymo mokykloje klausimus gilinosi Z. Rinkevičius (2002), vaiko muzikinių gebėjimų ugdymą priešmokykliniame amžiuje tyrė H. Šečkuvienė (2004). Į kūrybinių gebėjimų, vaikų kūrybiškumo ugdymo problemas dėmesį kreipė G. Butkienė (1996), motyvacijos, kaip psichologinio kūrybiškumo veiksnį, nagrinėjo J. Almonaitienė (1997), D. Grakauskaitė-Karkockienė (2003), ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymą tyrinėjo K. Stankevičienė (2001).

Užsienyje kūrybiškumo problemas pradėta tyrinėti jau nuo 1950 m. Dvasine kūrybiškumo prigimtimi domėjosi A. H. Maslow (1968), C. Rogers (1995), kūrybiškumo raiškos ypatumus įvairiais amžiaus tarpsniais tyrė L. Vygotsky (1978), J. Piaget (1951), I. Becker-Textor (2001).

Jau keletą dešimtmečių yra analizuojama įvairaus amžiaus tarpsnių ugdytinių kūrybiškumo raiška (Piaget, 1951; Тамбєр, 2002; Girdzijauskienė, 2004; Dodge, 2007). Tiriama, kaip kūrybiškumas pasireiškia pradinėse bei pagrindinėse mokymo įstaigose. Analizuojama, kaip mokiniai geba kūrybiškai atlikti paskirtas užduotis. Šalies meno (muzikos) mokyklose kūrybiškumo ugdymo svarba išreiškiama ugdymo įstaigų vizijose: Kalvarijos muzikos mokyklos vizija (2009) –

„<...> meninės ir profesinės kompetencijos pagrindu plėtoti kūrybinius, meninius gebėjimus“; Kėdainių muzikos mokyklos vizija (2012) – „<...> moderni, saugi, ugdanti savarankiškas ir kūrybiškas asmenybes“ mokymo įstaiga. Klaipėdos r. Priekulės muzikos mokyklos misija (2012) – „<...> ugdyti gabumus ir kūrybiškumą, suteikti meninę brandą“; Marijampolės muzikos mokyklos misija (2012) – „<...> vaiko kūrybiškumo ir įvairių meninių gebėjimų puoselėjimas“; Šiaulių II-osios muzikos mokyklos tikslas (2012) – „<...> ugdyti bei skatinti mokinių kūrybiškumą, saviraišką“.

Tyrimo problema. Muzikos (meno) mokykloje akcentuojama kūrybiškos asmenybės ugdymo, gebėjimo kūrybiškai mąstyti reikšmė. Pasigendama informacijos, kaip kūrybiškumas ugdomas muzikos (meno) mokyklose, kokios priemonės ir metodai naudojami jį ugdant. Aktualu sužinoti, ar yra apskritai ugdomas kūrybiškumas pamokoje? Egzistuoja ir kita problema: dalis mokinių, baigusių neformaliojo muzikinio ugdymo įstaigą, įgytų gebėjimų nebepritaiko tolimesniame gyvenime. Nemažai mokinių ne tik nesugeba pagroti iš klausos, improvizuoti, sukurti melodijos, bet iš viso nustoja savarankiškai muzikuoti. Tai skatina atlikti specialų tyrimą, padėsiantį nustatyti, kokios priežastys lemia mokinių nenorą muzikuoti, baigus muzikos (meno) mokyklą. Ar yra priežastinis ryšys tarp kūrybiškumo ugdymo muzikos (meno) mokykloje ir mokinių noro savarankiškai muzikuoti?

Tyrimo objektas – kūrybiškumo ugdymas muzikos (meno) mokykloje.

Tyrimo hipotezė – tikėtina, jog kūrybiškumo skatinančių priemonių (improvizacijos, kūrybos, vaizduotės lavinimo ir kt.) taikymas pamokoje gali ne tik padėti ugdyti mokinių kūrybiškumą bet ir skatinti jų savarankišką muzikavimą tiek besimokant, tiek baigus muzikos (meno) mokyklą.

Tyrimo tikslas – atskleisti kūrybiškumo ugdymo galimybes muzikos (meno) mokykloje.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) apibūdinti kūrybiškumo sampratą;
- 2) išryškinti kūrybiškumą skatinančias priemones, taikomas muzikos (meno) mokykloje, ir atskleisti jų ugdomąją reikšmę;
- 3) išanalizuoti pedagoginio proceso dalyvių požiūrį į kūrybiškumą skatinančių priemonių taikymo galimybes muzikos (meno) mokykloje.

Tyrimo metodai:

- 1) mokslinės, metodinės literatūros analizė;
- 2) anketinė apklausa;

3) statistinė tyrimo duomenų analizė, atlikta naudojant aprašomąją statistiką pagal SPSS 8.0 (*Statistical Package for Social Sciences*) kompiuterinės programinės įrangos aprašomosios statistikos paketą.

Tyrimo etapai

Pirmame etape (2011 m. rugsėjo-gruodžio mėn.) buvo analizuojama mokslinė, metodinė literatūra, interneto duomenų bazės, susijusios su kūrybiškumo ugdymo tema. Renkama informacija apie kūrybiškumo ugdymo galimybes formaliojo ir neformaliojo ugdymo mokyklose.

Antrame etape (2012 m. sausio-gegužės mėn.) toliau studijuojama mokslinė literatūra. Parengiamos anketos ir dalis jų (gegužės mėnuo) išdalinamos muzikos (meno) mokyklų absolventams.

Trečiame etape (2012 m. rugsėjo-gruodžio mėn.) rašoma magistro darbo teorinė dalis. Tęsiama anketinė apklausa, analizuojami tyrimo rezultatai.

Ketvirtame etape (2013 m. sausio – gegužės mėn.) koreguojama teorinė dalis, analizuojami anketų duomenys, formuluojamos išvados.

Tyrimo imtis

Tyrimo dalyvavo 147 muzikos (meno) mokyklą baigę ir 53 joje besimokantys moksleiviai, 37 mokytojai. Iš viso 237 respondentai. Buvo apklausti Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos, Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Laižuvos skyriaus, Sedos skyriaus, Židikų skyriaus, Šiaulių I-osios muzikos mokyklos, Šiaulių II-osios muzikos mokyklos, Šiaulių Sauliaus Sondeckio menų mokyklos, Klaipėdos Jaronimo Kačinsko muzikos mokyklos, Klaipėdos Juozo Karoso muzikos mokyklos mokiniai bei mokytojai.

Darbo naujumas ir reikšmingumas

Atliktas tyrimas leidžia įvertinti situaciją muzikos (meno) mokykloje kūrybiškumo ugdymo galimybių aspektu. Tyrimo rezultatų duomenimis, kūrybiškumas muzikos (meno) mokyklose ugdomas nepakankamai. Kaip to priežastys įvardijamos muzikos mokytojų improvizavimo metodinių žinių, laiko pamokoje trūkumas.

Darbo struktūra

Magistro darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados, literatūros sąrašas, 2 priedai. Darbe pateiktos 2 lentelės, 30 paveikslų.

1. Kūrybiškumo ugdymo muzikos (meno) mokykloje teoriniai pagrindai

1.1. Kūrybiškumo samprata

Kūrybiškumo vaidmuo šiuolaikinėje visuomenėje tampa neatsiejama kasdienybės dalimi. Inžinierių, mokslininkų, menininkų, dizainerių veikla sunkiai įsivaizduojama be tam tikrų kūrybinių sprendimų. Kūrybiškų žmonių poreikis visuomenėje vis auga.

Apibūdinti kūrybiškumo sąvoką konkrečiu apibrėžimu gana sudėtinga. Kiekvienas autorius, gilinęs į kūrybiškumo poveikį asmeniui, pateikia savitą apibrėžimą. Skiriasi ir tų pačių autorių samprata apie kūrybiškumą: vieni teigia, kad kūrybiškumas yra įgimtas, kitų teigimu, kūrybišku gali būti kiekvienas žmogus. Vienas pirmųjų kūrybiškumo tyrinėtojų J. P. Guilford išskyrė divergentinio (kūrybinio) mąstymo gebėjimus, priešingus konvergentinio (tradicinio) mąstymo gebėjimams. Jo koncepciją vėliau plėtojo E. P. Torrance: „<...> divergentinis mąstymas pasižymi keturiomis pagrindinėmis dimensijomis: „gausumu“, „lankstumu“, „originalumu“ ir „detalumu“ (žr. Petruolytė, 2007, p. 90).

Pasak N. L. Gage ir D. C. Berliner (1994), kūrybiškais galime laikyti įvairius dalykus: naują logikos sprendimą, muzikinę kompoziciją, paveikslą, naują požiūrį į socialinę problemą, ligos gydymo metodą. Kūrybiškumas – tai gabumai ar veikla, kurių rezultatas – meno ar mokslo idėjos, teorijos, produktai. A. Petruolytė (2004) kūrybiškumą sieja su psichologinėmis savybėmis, kurios padeda kurti, atrasti kažką naujo ir originalaus.

R. Girdzijauskienė (2003) kūrybiškumą apibūdina kaip labai svarbią žmogaus savybę, kuri pasireiškia lankstumu, gebėjimu skvarbiai mąstyti, lengvai atrasti sprendimo būdus. Pažymėtina ir tai, jog „norint atpažinti kūrybišką asmenybę, reikia atsižvelgti ir į veiklos srities ypatumus, nes kūrybiškas žmogus vienoje srityje gali būti nekūrybiškas kitoje“ (Girdzijauskienė, 2003, 5 p.).

Vienas svarbiausių veiksnių, nurodančių žmogaus kūrybiškumą, yra originalumas. Išradinių ir nestandartiniai sprendimo būdai, greitas prisitaikymas prie pakitusių aplinkybių, naujos idėjos – visa tai priskiriama prie kūrybiškos asmenybės veiksnių, kurie gali pasireikšti bet kurioje darbo srityje ar kitoje veikloje. R. J. Stenberg ir T. I. Lubart (1999) akcentuoja, kad kūrybiškumas yra kažko originalaus sukūrimas, kuris būtų naudingas bei atitiktų keliamus reikalavimus. Tokios pat nuomonės laikosi ir L. Jovaiša (2007) teigdamas, kad kūrybiškumas yra visas asmenybės savybių kompleksas, leidžiantis pasiekti originalių, visuomenei reikšmingų, naujų rezultatų. J. Almonaitienė (1997) antrina pastariesiems autoriams pritardama, kad žmogaus kūrybiškumas sprendžiamas iš

kūrybos produktų ir elgesio rezultatų, kurie dažniausiai pasireiškia originaliomis, naujomis idėjomis. Nors kūrybiškumo sąvoka apibrėžiama gana įvairiai, tačiau daugelis autorių pripažįsta, kad tai yra gebėjimas atrasti kažką originalaus ir naujo.

Kiti autoriai kūrybiškumą apibūdina tokiomis sąvokomis (žr. Dumčienė A., 2001, p. 7): „kūrybiškumas – tai gebėjimas atrasti naujus problemų sprendimus, suteikimas asmens gyvenimui kažko naujo (Edwards, 1991), tai sprendimų ieškojimas, spėliojimas, hipotezių kūrimas, jų tikrinimas, sprendimo suradimas (Torrance, 1976), kūrybiškumas – tai žmogaus gebėjimas atsisakyti stereotipinių mąstymo būdų (Simpsonas), kūrybiškumas – tai procesas, kuris gali sukurti produktą. Šis produktas gali būti eilėraštis, šokis, muzika (Šalkauskis, 1991)“.

Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje „Švietimo problemos analizė“ (2009, p. 2) teigiama, kad „kūrybiškumas yra gebėjimas kurti naujus dalykus. Skiriami du kūrybiškumo lygiai: „išskirtinis kūrybiškumas – tai asmens gebėjimas sukurti originalias idėjas, išradimus, meno kūrinius, žinias, kurios yra laikomos labai vertingomis, <...>, gebančiomis pakeisti tam tikrą veiklos sritį ar net visą žmonių pasaulį“ (Švietimo problemos analizė, 2009, p. 2). Tokie žmonės dažniausiai yra vadinami genijais, virtuozais, talentais. „Iprastinis kūrybiškumas yra kiekvienam žmogui būdinga savybė sukurti ką nors naują įsivaizduojant, improvizuojant, sprendžiant problemas ar kritiškai mąstant“ (Švietimo problemos analizė, 2009, p. 2). Jų kūryba gali neturėti aplinkiniams didelės reikšmės ir nebūti originalūs kūriniai, tačiau jie yra nauji tų autorių darbai.

J. Botwinick (1984) nuomone, žmogus, gebantis pasiekti ypatingų rezultatų, kurie yra nepakartojami bei originalūs ir atitinka socialinius poreikius, gali save laikyti kūrybiška asmenybe. D. Grakauskaitės-Karkockienės (2003) teigimu, kūrybiškumas yra Dievo dovana, o kūrybiniai gebėjimai duoda vaisių tada, kai ši kūrybos dovana būna pastebėta ir puoselėjama. Kūrybiška asmenybė dažnai valdoma dviejų troškimų: paklusti, prisitaikyti ir, nepaisant kitų vertinimų, drąsiai kurti.

V. Jonynienė (2004) mano, kad kūrybiškumas skatina žmogų atidžiau pažvelgti į save, geriau suvokti savo polinkius ir išgales, savo vertę. Kūrybiškumas – tai gamtos dovana, leidžianti gyventi daryti prasmingą, gražų, įdomų, skatinantį kurti naujas idėjas gyvenimą.

A. Petruolytė (2004) nurodo E. P. Torrance kūrybinio mąstymo gebėjimų hierarchiją. Autorius kūrybiškumą apibrėžia kaip jautrumą problemoms, elementams, kurių trūksta:

- gebėjimas kurti naujus žodžių, objektų, spalvų, istorijų derinius;
- gebėjimas išvelgti ir sukurti daug įvairių derinių;
- gebėjimas atpažinti praleistus elementus;
- gebėjimas kurti sudėtingesnes kombinacijas, piešiant ir konstruojant;

- gebėjimas išvystyti simbolių, objektų, skaičių derinius;
- gebėjimas panaudoti kalbos įgūdžius, kuriant naujas žodžių kombinacijas;
- gebėjimas apibendrinti pavadinimus, piešinius.

Nuo seno psichologai, filosofai, pedagogai, sociologai ir kiti mokslininkai tiria kūrybiškumą, jo pasireiškimo priežastis. Kūrybiškumas buvo suprantamas kaip tam tikra veikla, padedanti tobulėti tiek konkrečiam asmeniui, tiek ir visai visuomenei. Tačiau atsiranda mokslininkų, teigiančių, jog neįmanoma įvertinti, ar mąstymo procesas buvo kūrybingas, ar ne, jeigu jis nepasireiškia kokiais nors rezultatais. Nėra moksliskai pagrįstų ir suformuluotų kriterijų, pagal kuriuos būtų galima tiksliai įvertinti kūrybiškumą, todėl dažniausiai susitariama, kokiais požymiais bus remiamasi, siekiant atskirti meno kūrinį nuo klastotės. Mokslo ir technikos srityje galima kiek lengviau įvertinti sukurto įrengimo naujumą, originalumą, lyginant jau turimus techninius įrengimus su naujais. Tačiau mene įvertinti naujo kūrybos rezultato naujumą ar originalumą kur kas sudėtingiau, nes meninė kūryba dažniausiai pajaučiama vidiniais išgyvenimais, kuriuos įvertinti moksliskai beveik neįmanoma. Tačiau būtent menas, jo kūrybos rezultatai ir laikomi vienu iš pagrindinių kūrybingumo požymių.

Apibendrinant galima teigti, jog visi autoriai savo šaltiniuose pateikia vis kitokius kūrybiškumo apibrėžimus bei sampratas. Kūrybiškumas gali atsiskleisti nuveiktais dideliais darbais, pasiekimais, naujais išradimais, kurie yra svarbūs visai žmonijai. Tačiau kūrybiškumas gali funkcionuoti ir kasdieninėje veikloje, kur reikalaujama greitų ir kūrybiškų sprendimo būdų. Todėl tikėtina, jog ir šiandien kūrybiškumo samprata vienareikšmiškai nebus apibrėžta.

1.2. Kūrybiškumą skatinantys veiksniai

Kūrybiškumą lemia tam tikri išoriniai veiksniai bei individualios asmeninės savybės. A. Petruolytė (2001) išskiria tokius su aplinka susijusius bei kūrybiškumą skatinančius veiksnius:

- 1) turtinga, įvairi aplinka, skatinanti tyrinėti, eksperimentuoti ir kurti;
- 2) demokratiški aplinkinių santykiai;
- 3) savarankiškumas ir laisvo pasirinkimo galimybė;
- 4) tinkamas ugdytinio motyvacinės, emocinės ir vertybinės sistemos ugdymas, kūrybingos asmenybės bruožų formavimas.

Jonyrienė (2004) taip pat pripažįsta, jog didžiausią įtaką vaiko kūrybiškumo plėtotei daro aplinka, nors įgimtos individo potencijos irgi svarbios. Ji išskiria tokius išorinius kūrybiškumą skatinančius veiksnius:

- *kūrybinės veiklos skatinimas* (būtinai kūrybinės veiklos stimuliavimas ir saugojimas nuo išjuokimo ir niekinamosios kritikos);
- *įvairi ir turtinga žaidimų aplinka* (kuo ji turtingesnė, tuo geresnės sąlygos kūrybiškumui plėtotis);
- *sava erdvė ir savas laikas* (vaikas ne tik turi jaustis nepriklausomas, bet ir turėti savo *erdvę*, kurioje jis galėtų netrukdomas veikti, bei savo *laiką*, kurį jis galėtų naudoti savo nuožiūra);
- *jei dirbti, - tai su džiaugsmu* (užduotys turi teikti džiaugsmą ir malonumą);
- *demokratiški tėvų santykiai su vaiku* (tolerancija, neperdėta ir neslopinanti globa, savarankiškumo, nepriklausomumo bei pasitikėjimo savimi ugdymas);
- *ramybė ir saugumas* (vaikas jausis laisvas tik tada, kai žinos, kas, kiek ir kada galima, kad už tai, ką jis padarys, nebus baudžiamas).

E. W. Sinott ir H. D. Laswell akcentuoja socialinės aplinkos svarbą kūrybiškumui. Jeigu žmogus ir talentingas, jam vis tiek turi būti sukurta patogi aplinka kūrybiškumui plėtotis (žr. Grakauskaitė-Karkockienė, 2002). Anot G. Skujienės ir A. Steponienės (2007), nuo tėvų siekių, tikslų, intelektinių galių, pasaulėžiūros bei kultūros priklauso vaiko ateitis. Siekiant deramai išugdyti asmenybę, jau nuo mažens turi būti dedami tvirti pagrindai, todėl svarbus yra pačių tėvų pavyzdinis elgesys. „Šeima yra pirminė ir lemianti asmenybės ugdymo institucija, duodanti ir fizinį, ir psichinį jos pamatą“ (Katinienė, 1998, p. 104). L. Nebrzydowski (žr. Petruolytė A., 2005) tyrė šeimos įtaką vaikui ir išskyrė net 16 veiksnių, nuo kurių priklauso intelektinė veikla: nuo tėvų pavyzdžio, įvairių lavinimo būdų, gebėjimo savarankiškai apsispręsti, kūrimo, vaiko įtraukimo į diskusijas, galimybės patirti sėkmę, natūralios aplinkos bei įvykių stebėjimo ir kt. Todėl kūrybiškumas dažniausiai atsiskleidžia tik jaukioje bei demokratiškoje socialinėje aplinkoje, kur kiekvienas jaučiasi svarbus ir yra gerbiama jo nuomonė.

R. Girdzijauskienė (2003) taip pat sutinka su kitų autorių nuomone, kad kūrybiškumo ugdymas prasideda nuo pirmųjų gyvenimo dienų. Žaidžiant, liečiant, bandant vaikščioti – visur susiduriama su naujomis situacijomis, kurios dažniausiai reikalauja kūrybinių sprendimo būdų. Augant vaikui, didėja ir jo kūrybiškumas. Svarbiausia sukurti tinkamą aplinką kūrybiškumo vystymuisi. Jaukios aplinkos sudarymui pritaria ir G. Butkienė (1996) teigdama, jog, ugdant mokinių kūrybiškumą, reikia sudaryti sąlygas, kad mokinys jaustųsi saugiai, būtų atsipalaidavęs,

gerbiamas, nejaustų įtampos. O jaunesnių mokinių kūrybiškumą ypač sužadina bendravimas, įvairūs žaidimai, jų išklausymas.

Nors kūrybiškam vaiko vystymuisi visus pagrindus padeda tėvai arba šeima, tačiau kūrybinis procesas gali sustoti, jeigu jis nebus skatinamas mokykloje. Šeimoje ir mokykloje vaikas praleidžia didžiąją savo gyvenimo dalį, kol tampama suaugusiu. S. Dapkienė (1997) šeimą ir mokyklą apibūdina kaip dvi svarbiausias auklėjimo institucijas. Tėvai – tai pirminis etapas, kasdienės veiklos pavyzdys, o mokykla – tai tolesnis socializacinio proceso tęsinys, į kurį jau įsitraukia ir mokytojai. Abipusio bendradarbiavimo tikslas yra vaikas. L. Jovaiša (1996) pažymi, kad „kai mokiniai blogai mokosi, kalti ne vien įgymiai, ne vien socialinė aplinka, bet ir mokymo proceso organizacija, pedagoginiai santykiai. Būtina laikytis mokymo dėsnių ir principų, tinkamai naudoti mokymo metodus ir formas. Tai stiprina pedagoginių veiksmų veikimą“ (p. 78).

Pasak G. Butkienės ir A. Kepalaitės (1996), galima išskirti keletą veiksnių, kurie gali palengvinti mokytojui ugdyti kūrybiškumą:

- pagarba vaiko norui dirbti savarankiškai;
- bet koks spaudimo ir įtampos pašalinimas;
- skatinimas įgyvendinti pačių mokinių sugalvotus projektus;
- sugebėjimas nesikišti į vaiko kūrybinę veiklą;
- sugebėjimas įtikinti mokinius, kad mokytojas yra jų draugas, o ne priešas;
- džiaugtis dėl vaikų pomėgių, polinkių ir interesų.

A. Gaižutis (1997) teigia, kad geri meninių disciplinų mokytojai paprastai ir būna labai kūrybiški ir išradingi. Jie nesivadovauja vien tik nuorodomis ir metodika, bet, remdamiesi jomis, gilina savo patirtį. Pasak autoriaus, geras muzikos mokytojas ne tas, kuris stebina vaikus enciklopedinėmis žiniomis, o tas, kuris geba įkvėpti meilę muzikai, kūrybiškai atverti jam muzikos prasmingumą.

Z. Rinkevičius (1998) išskiria šiuos pagrindinius pedagoginius veiksnius, skatinančius kūrybiškumą:

- 1) mokytojo asmenybė (kompetencija, pedagoginis meistriškumas, pedagoginis optimizmas);
- 2) kūrybinis mokymosi pobūdis, mokinių meninės ir intelektualinės saviraiškos skatinimas;
- 3) meniniu požiūriu vertingos, aktualios besimokančiajam mokymo užduotys, jų įsisąmoninimas;
- 4) nuolatinis mokinių mokymosi pažangos pastebėjimas, fiksavimas, savikontrolės įgūdžių ugdymas;

- 5) mokymosi užduočių sunkumo laipsnis. Sudėtingos, tačiau gana greitai įveikiamos užduotys;
- 6) nuolatinis mokymosi motyvacijos žadinimas.

E. Šapolaitės (2006) manymu, norint sukurti kažką naujo, reikalingi gabumai ir kūrybiškumas. Tad tam ypatingai svarbus yra pedagogo talentas bei kūrybiškumas, nepakanka vien gebėjimo perteikti žinias ar patirtį. Būtina sugebėti kūrybiškai dirbti, pažadinant mokinio kūrybinės dvasios būseną, mąstymą, sužadinant kūrybinį aktyvumą, vaizduotę.

Nors išorinė saugi ir patogi aplinka, šeima ir pedagogai yra labai svarbūs kūrybiškumo vystymuisi, tačiau tai dar negarantuoja kūrybinių darbų proveržio, jeigu asmuo visiškai neturės taip vadinamos „kūrybinės gyslelės“. Kad kūrybiškumas visapusiškai atsiskleistų, tam itin svarbios ir individualios asmens savybės, tai – lankstumas, išradingumas, vaizduotės lakumas, mąstymo greitumas, smalsumas, poreikis nuolat tobulėti ir kt.

Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos leidinyje „Švietimo problemos analizė“ (2009, p. 4) išskiriamos šios asmens savybės, padedančios atsiskleisti kūrybiškumui:

- *smalsumas ir pastabumas* – domėjimasis įvairiais dalykais, gebėjimas išvelgti problemas, trūkumus, aktualias idėjas;
- *originalus mąstymas* – gebėjimas pamatyti įprastus dalykus kitaip, kurti alternatyvias idėjas, atitrūkti nuo tradicijų ir normų;
- *pakantumas neapibrėžtumui* – nebijojimas prieštaravimų, netvarkos, faktų ir taisyklių trūkumo, nesuderinamumo; prisitaikymas prie kaitos ir jos siekimas atvirumas naujai patirčiai ir naujoms idėjoms;
- *atkaklumas* – savo tikslų susikūrimas ir jų įgyvendinimas, energingumas, atsidavimas pasirinktai veiklai;
- *nepriklausomumas* – savarankiškas mąstymas, tikėjimas savo idėjomis, atsparumas kitų nepritariamui, pasipriešinimui; neklausymas kitų nuomonės ir pomėgis dirbti pavieniui.

V. Jonynienė (2004) taip pat išskiria vidinius veiksnius, ugdančius kūrybiškumą:

- 1) *intelektiniai gebėjimai bei asmenybės bruožai*;
- 2) *teigiama pozicija* (kiekvienas žmogus gali potencialiai kūrybiškai reikštis kurioje nors gyvenimo srityje);
- 3) *gyvenimiškoji pozicija* (įgytos ar paties suformuotos tam tikros vertybinės nuostatos bei dvasinės vertybės, motyvaciniai veiklos komponentai (pozicijos, labiausiai priklausančios nuo šeimos, mokyklos, visuomenės).

B. Jašlarova (1971), ieškodama kūrybiškumą įtakojančių veiksnių, išanalizavo gausaus būrio įžymių žmonių biografijas ir nustatė, kad kūrybiškumui vystytis didelę reikšmę vaikystėje ir paauglystėje turėjo šie veiksniai:

- kontaktas su suaugusiais, nepaprastai gabiais šeimos nariais;
- ankstyvas literatūrinės kalbos pažinimas ir rūpinimasis naudojamos kalbos kultūra;
- didaktinių užsiėmimų organizavimas žaidimų pobūdžiu;
- ankstyvas ir intensyvus vaiko intelektualaus vystymosi skatinimas;
- vaizduotės „maitinimas“ dideliu kiekiu pasakomis vaikystėje, o vėliau didelio skaičiaus knygų skaitymo;
- išsiauklėjimo ir savarankiško auklėjimo tikslų nustatymas sau;
- pagyrimų ir sėkmės poveikis;
- darbo režimo panaudojimas;
- skatinanti būtinybės įtaka.

Galima teigti, jog tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai yra labai svarbūs kūrybiškumo vystymuisi, todėl jie gana stipriai įtakoja galutinius rezultatus. D. Grakauskaitė-Karkockienė (2003) yra išskyrusi 3 kūrybiškumą lemiančius veiksniai:

1) *gabumus lemia paveldėjimas* (protiniai sugebėjimai yra įgimti. Manoma, kad kūrybiški ir gabūs žmonės dažniausiai užauga tose šeimose, kuriose yra daug kūrybiškų giminių);

2) *aplinkos įtaka* (protiniai pokyčiai nepriklauso nuo genetinių pokyčių. Net talentingas iš prigimties žmogus turi būti paskatinamas iš aplinkos);

3) *bendra – svarbu ir aplinka, ir gabumai* (didelius sugebėjimus lemia tiek įgymiai, tiek gabumams atsiskleisti padedanti aplinka).

W. O. Hill ir L. J. Clark (1998) tyrė sąryšį tarp pažinimo ir ankstyvosios vaikystės patyrimo bei išskyrė tokius kūrybiškumą skatinančius veiksniai:

- energijos nukreipimas „į vidų“ – introversija;
- kritiškas vertinimas, neaiškumų pastebėjimas bei atsargumas nustatant naujas hipotezes ir kuriant naujas teorijas;
- stipri motyvacija, kylanti iš pažinimo, išstvermingumo, užsispyrimo;
- mąstymo ir veikimo nepriklausomybė, nenuolaidumas išoriniam spaudimui;
- ambicija, jautrumas, pasitikėjimas savimi, radikalumas.

Kūrybiškumas ir kūrybinė veikla siejama su kūrybingais asmenimis, tačiau kūrybiškumo apraiškų galima įžvelgti įvairiausiose situacijose ir gyvenimo srityse, pradedant menu, mokslu, darbu ir baigiant buitinėmis situacijomis.

Apibendrinant galima teigti, jog kūrybiškas gali būti kiekvienas iš mūsų, tik tam reikalinga palanki aplinka, pagarba, fizinė bei dvasinė laisvė ir tinkanti sritis kūrybiškumui atsiskleisti. Kūrybiškumą įtakoja vidiniai bei išoriniai veiksniai. Šeima, draugai, mokykla, mokytojai – visų bendras siekis gali padėti asmeniui kūrybiškai vystytis bei pasiekti puikių rezultatų. Tačiau būtinas ir paties mokinio vidinis užsispyrimas siekti tikslo, tobulėti bei geranoriškai priimti supančių žmonių pagalbą.

1.3. Kūrybiškumą slopinantys veiksniai

Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog įvairūs išoriniai bei vidiniai veiksniai gali ne tik skatinti kūrybiškumą, tačiau jį ir slopinti. A. Petrulytė (2001, p. 29–30) išskiria tokius kūrybiškumą slopinančius veiksnius:

- per vėlai pradėtas vaiko skatinimas aktyviai kurti;
- perdėta vaiko globa, slopinanti jo savarankiškumą;
- neigiama mokytojo reakcija ir kritika;
- perkrauti mokymo planai mokykloje ugdo „vaikščiojančias enciklopedijas“;
- autoritariniai santykiai, griežta tvarka;
- nepasitikėjimas savimi;
- baimė, nerimas, psichologinė įtampa;
- negatyvi socialinė aplinka“.

Pasak A. Gaižučio (1997), kūrybiškumo nuostatą pirmiausia vaikui įdiegia šeima, tėvai bei aplinkiniai. Tėvai, kurie perdėtai ugdo vaikų paklusnumą, remiasi įvairiomis taisyklėmis ir normomis, dažniausiai savaimė paralyžuoja vaiko kūrybiškumą. A. Petrulytė (1995) kaip vieną iš kūrybiškumą slopinančių veiksnių išskiria pačius mokytojus. Jos teigimu, mokytojas turėtų būti pavyzdys mokiniams.. Tačiau ar gali mokytojas išugdyti kūrybiškus mokinius, jeigu pats netobulėja ir nėra kūrybiškas. Autorės atliktas tyrimas apie mokytojų asmenybės kūrybiškumą, saviugdą parodė, kad apie 65 procentus tirtų mokytojų turi vidutinį kūrybiškumo lygį. R. Girdzijauskienė (1997) kūrybišką mokytoją apibūdina kaip „aktyvią bei iniciatyvią asmenybę, savo užsidegimu, artistišku, žaismės jausmu rodančiu darbo ir santykių su aplinka pavyzdį“ (Girdzijauskienė, 1997, p.7). Autorės manymu, kad ir koks bebūtų kūrybiškas ir aktyvus mokytojas, jeigu jo pastangos nebus nukreiptos į vaikus, jeigu mokytojas nesugebės retkarčiais atsitraukti į antrą planą,

užleisdamas vietą mokinių iniciatyvai, tokiu atveju sunku tikėtis įdomių veiklos rezultatų, savarankiškų mokinių sprendimo būdų.

Pasak V. Enrich (žr. Grakauskaitė-Karkockienė, 2003) mokytojas, dirbantis su ketverių – dešimties metų kūrybiškais ir gabiais vaikais, turėtų:

- būti veiklus ir gyvybingas;
- žinoti gabių vaikų psichologinius ypatumus, poreikius ir interesus;
- būti aukšto intelekto;
- turėti ne vien pedagoginį išsilavinimą;
- pasižymėti įvairiapusiais interesais ir mokėjimais;
- turėti praktinio darbo su šiais vaikais patirtį;
- būti pasirengęs atlikti įvairiausių vaidmenis;
- būti geranoriškas ir jautrus;
- būti lankstus, pasirengęs nuolat tobulėti;

Tuo tarpu M. Neihart (1999), kaip vieną iš gabių vaikų kūrybiškumą slopinančių veiksnių, išskiria prastas mokyklos sąlygas vaikų gebėjimams vystyti. Neretai pasitaiko, kad vaikai yra mokomi dalykų, kuriuos jau moka. Ugdyimo programa vaikams tampa per lengva ir nuobodi. Tokie mokiniai nustoja stengtis, praranda mokymosi motyvaciją, neatsiskleidžia jų gabumai. E. P. Torrance (1984) nuomone, kūrybiška asmenybė gali susidoroti su kylančia įtampa kūrybos metu ir išmokti prisitaikyti. Tačiau dažnai įvairių amžių vaikai slopina savo kūrybinius gebėjimus, vengdami neigiamos aplinkinių reakcijos į jų kitokį elgesį. Atsiranda nepasitikėjimas savimi, kaltės jausmas, mokymosi sutrikimai, kurių rezultatas būna nerimas, depresija, perdėtas dėmesio reikalavimas.

D. Grakauskaitė-Karkockienė (2003) pagal A. Hanską, V. Perry pateikia tokius kūrybiškumą slopinančius veiksnius: baimė suklysti, nekantrumas, išradingumo stoka, tingėjimas, tradicija, baimė būti juokingam, palaikymo stoka, pasikeitimų baimė, depresija, pernelyg siaura specializacija, pavydas, pasipūtimas.

A. Dabek (1989) teigimu, kūrybiškumo vystymosi kliūtys gali glūdėti kiekvienoje aplinkoje. Pateikiami pagrindiniai veiksniai, slopinantys kūrybiškumą:

- įvairaus išorinio nerimo jutimas;
- supančios aplinkos standartizacija;
- šeimos susiskaldymas;
- laiko trūkumas, gyvenimo ritmo pagreitinimas;

- nenaudingos gyvenimo sąlygos, pasireiškiančios apribota gyvenimo erdve;
- atgrasinimas nuo tyrinėjimo;
- tėvų per didelis rūpinimasis;
- besaikis televizijos žiūrėjimas;
- daiktinių apdovaniųjų pražūtinga įtaka, koncentracija į rezultatą;
- tėvų automatinis požiūris.

A. Luko (1983) manymu, kūrybos priešas yra baimė, būdinga žmonėms, trokšiantiems pasisekimo. Taip pat perdėtas savikritiškumas bei tingėjimas gerai atlikti darbus, kai viskas atliekama skubotai, siekiant greičiau visko atsikratyti.

Apibendrinant galima teigti, jog nemaža dalis tėvų, net patys to nesuvokdami, dažnai slopina vaikų kūrybiškumą. Suvaržymai, draudimai ir kitos nusistovėjusios taisyklės dažnai nuo mažumės įgalina vaikus būti tokiais kaip dauguma. Kūrybiški mokiniai dažnai tampa kitų nesuprastais keistuoliais, atsiskyrėliais, iš kurių juokiasi klasės draugai. Mokytojo nesugebėjimas išvelgti mokinių gebėjimų dažniausiai taip pat užkerta kelią tolimesniam kūrybiškumo vystymuisi.

2. Kūrybiškumo ugdymo galimybės muzikos (meno) mokykloje

V. Jonynienės (2004) manymu, kūrybiškumo apraiškas jau galima pastebėti ankstyvoje vaikystėje, todėl būtina kūrybiškumą ugdyti kaip galima anksčiau. Nors kūrybiškumas formuojasi visą gyvenimą, tačiau jis ima ryškėti jau antrais, trečiais gyvenimo metais, ypač jeigu tai muzikiniai gebėjimai. E. Winner ir G. Martino (2000) išskiria šiuos muzikinių gebėjimų turinčių vaikų požymius:

- puikiai atkartoja išgirstas dainas ir muzikines temas, lengvai ir greitai jas išmoksta;
- groja vienu ar keliais muzikos instrumentais, mėgsta groti kartu su kitais;
- gan anksti pradeda domėtis muzika, reaguoja į muziką anksčiau negu vidutinių gabumų vaikai;
- geriau nei kiti skiria ir jaučia muzikinių garsų tonus, tembrą, ritmą;
- geba užbaigti pradėtas melodijas;
- pasižymi gera muzikine atmintimi, mėgsta klausytis muzikos.

Kūrybiškumas nėra būdingas visoms žmogaus veiklos sritims. Jeigu mokiniui nesiseka vienoje veikloje, tai kitoje jis gali būti neatpažįstamai kūrybiškas, svarbiausia nukreipti tinkama linkme. Pasak R. Girdzijauskienės (1997), vienas svarbiausių kūrybiškumo kalvių yra mokytojas, kuris turi numatyti kūrybinių užduočių įvairovę, atsižvelgti į vaikų elgesį, patirtį, žinias, gabumus ir skirti tokias užduotis, kurios atskleistų kiekvieno mokinio kūrybines galias. Labai svarbu suteikti kiekvienam mokiniui galimybę pasireikšti įvairiapusėje kūrybinėje veikloje bei tikėtis kuo geriausio rezultato.

Pasireikšti mokinių muzikiniam kūrybiškumui gali ir nepavykti, jeigu mokytojas nesugebės kūrybiškai pritaikyti savo žinių. Z. Rinkevičiaus (1998) manymu, mokinius muzikos pamokose reikia įtraukti į įvairią veiklą – grojimą, kūrybą, dainavimą, muzikos vertinimą, skatinti mokinius užsiimti kūrybine veikla – eksperimentuoti su garsais, patiems siūlyti kaip atlikti muziką, savarankiškai ją įgyvendinti, užduotį atlikti skirtingais būdais. Mažus vaikus, pradėjusius lankyti muzikos (meno) mokyklą, labai svarbu įtraukti į kūrybos procesą, kuriame jie galėtų patys įgyvendinti savo idėjas, kūrybiškai panaudoti savo gebėjimus. Pasak A. Dumčienės (2001), vienos svarbiausių ir būtinausių asmenybės savybių, kurias privalo turėti muzikos mokytojas, yra originalumas, lankstumas, intucija, kritiškumas, naujų įspūdžių siekis bei poreikis kurti. Mokytojas dažniausiai bendrauja ne tik žodžiais, bet ir akimis, pirštų, rankų judesiais, įvairiausiais ženklais.

Labai svarbu rasti būdą, kaip pateikti kūrybiškumą ugdančias užduotis, jog mokinys su užsidegimu jas atliktų.

Pasak C. R. Rogers (1986) (žr. Šimelionienė A. 2008, p. 48), vaikų muzikinį kūrybiškumą galima atpažinti pagal šiuos požymius:

- mąsto lanksčiai;
- lengvai kuria ir pateikia naujas idėjas;
- yra intelektualiai žaismingi;
- yra pastabūs;
- turi lakią vaizduotę, daug fantazuoja;
- jiems paprastai patinka naujos ir sudėtingos situacijos;
- yra empatiški ir emociškai jautrūs.

Nors pagal tam tikrus požymius ir galima numatyti, jog vaikas yra kūrybiškas, tačiau itin dažnai pasitaiko, kad gabūs ir kūrybiški vaikai muzikos ar kitoje veikloje taip ir neatskleidžia savo kūrybinių gebėjimų. Tam įtakos gali turėti skirtingi veiksniai. Pasak J. Freeman (2005), pagrindinė kliūtis vaiko muzikiniams gabumams vystytis yra aplinka, kuri gali būti skirstoma pagal socialinį sluoksnį (kai žemesnio socialinio sluoksnio vaikams sunku atskleisti ir vystyti gebėjimus) bei socialines sąlygas (kai tėvai neskatina vaiko muzikinių gebėjimų ugdymo, patys turi menką išsilavinimą). B. Kerr (2000) išskiria lyties veiksnį, kai dažnai neatsiskleidžia mergaičių gabumai. Jos ne visada renkasi profesijas, atitinkančias jų gebėjimus, jas dažniau aplanko nesėkmės baimė, neigiamas „aš“ vaizdas. Mergaitėms labiau reikia jas palaikančios ir skatinančios aplinkos.

Kiekvienas vaikas, pradėjęs lankyti muzikos (meno) mokyklą, turi tam tikrų įgimtų kūrybiškumo gebėjimų. Tačiau labai svarbu, kokiais būdais mokytojas sugebės vaiko įgimtą kūrybiškumą nukreipti tinkama linkme. Muzikos (meno) mokykloje mokiniui suteikiama unikali galimybė tapti įvairių kūrinių atlikėju, renginių bei koncertų klausytoju ir net pačios muzikos kūrėju. Šitos trys muzikinės veiklos tampa neatsiejamos mokantis muzikos.

R. Girdzijauskienės (2004, p. 29) monografijoje išskiriamos muzikinės kūrybinės veiklos sritys:

- muzikos atlikimas (muzikavimas balsu, instrumentu);
- muzikos rašto pažinimas (solfedžiavimas, ritmavimas);
- muzikos klausymas (klausymas bei muzikos vertinimas);
- muzikinė kūryba (improvizavimas, aranžavimas, kūrimas).

Apibendrinant galima teigti, kad kūrybiškumui atsiskleisti ir jam vystytis muzikos (meno) mokykla yra viena tinkamiausių vietų. Mokydamasis muzikos, mokinys gali pasijusti jos atlikėju ar net kūrėju. Svarbus vaidmuo, ugdant vaikų kūrybiškumą, tenka muzikos mokytojui.

2.1. Bendrosios ugdymo muzikos (meno) mokykloje nuostatos

Neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos (2012) siekis – pagerinti neformaliojo švietimo prieinamumą šalyje. Neformaliojo vaikų švietimo sričiai šiuo metu priskiriama muzikos, meno, dailės, jaunimo klubų, sporto, laisvalaikio centrų ir kitų panašių mokyklų veikla. Naujoje neformaliojo ugdymo koncepcijoje siūloma sąvoką „neformalusis vaikų švietimas“ keisti į sąvoką „pasirenkamasis vaikų ugdymas“, kuris būtų skirstomas į dvi kryptis:

- formalųjį švietimą papildantis ugdymas – vykdo muzikos, menų, dailės, sporto ir kt. mokyklos;
- neformalusis vaikų ugdymas – vykdo neformaliojo vaikų švietimo mokyklos, laisvieji mokytojai ir kiti švietimo teikėjai.

Pasirenkamojo vaikų ugdymo tikslas – „ugdyti kompetencijas, teikiančias galimybių asmeniui tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo ir saviraiškos poreikius“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012). Taip pat išskiriami tokie uždaviniai, kaip žmogaus pagarbos, orumo, pilietiškumo, tautiškumo ugdymas; gebėjimų ir įgūdžių tam tikroje srityje tobulinimas; gebėjimų kritiškai mąstyti, orientuotis dinamiškoje visuomenėje ugdymas. Neformalus vaikų švietimas yra sudėtinė Lietuvos švietimo dalis, padedanti įgyti kompetencijų, gebėjimų kūrybiškai bei atsakingai spręsti problemas pagal nustatytas mokymosi programas. „Įgytos kompetencijos turės tiesioginės įtakos sėkmingam vaiko ugdymui(si) formaliojo švietimo sistemoje. Išaugęs visuomenės narių pilietiškumas ir tautiškumas, asmenys aktyviau dalyvaus bendruomeniniame ir visuomeniniame (politiniame) gyvenime“ (Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija, 2012, p. 3).

Muzikos (meno) mokyklų ugdymo turinys sudaromas remiantis Muzikos mokyklų programiniais reikalavimais (2002), kuriuose teigiama, kad „programiniai reikalavimai sudaro sąlygas mokyklos bendruomenės kūrybinei veiklai, plėtojant demokratinius santykius, tenkinant moksleivių ugdymosi, gabumų ir kūrybiškumo atskleidimo, saviraiškos poreikius, suteikiant meninę brandą meno profilio įstaigose“ (p. 1). Muzikos mokykla apibrėžiama kaip specializuota įstaiga, vykdanči muzikinio ugdymo programas ir užtikrinanti ugdymo kokybę, galimybę įgyti

kompetenciją. Meno mokykla apibūdinama kaip platesnio profilio muzikos mokykla, kurioje gali būti vykdomos ir kitų menų, pavyzdžiui, choreografijos, dailės, teatro, programos.

Muzikos dalykų ir instrumentų bendras arba individualias programas rengia pedagogai, jos vėliau konkretizuojamos, sudarant moksleivio muzikavimo programą (repertuarą). Muzikos mokyklos programiniuose reikalavimuose (2002, p.4) taip pat išskiriama galimybė kryptingam muzikiniam ugdymuisi įvairiuose kolektyvuose, kurių tikslas – „plėtoti ansamblio ir kolektyvinio muzikavimo, sceninės kultūros, meno interpretacijos ir meninės saviraiškos įgūdžius, siekti tarpkultūrinio pažinimo, bendravimo kompetencijos“.

Atsižvelgiant į moksleivių pageidavimus, bendruomenės poreikius ir meninio ugdymo tradicijas, muzikos mokyklų programiniuose reikalavimuose pateikiama galimybė patiems gabiausiems moksleiviams sudaryti trumpalaikę ir ilgalaikę kryptingo meninio ugdymo programą, kurioje būtų numatytos tokios pamokos kaip kompozicija, aranžuotė, pasirengimas konkursui (užsiėmimų forma – individualus; savaitinių val. skaičius – 1; programos apimtis – 20 val. per metus) ar sceninė raiška (užsiėmimų forma – grupinis; savaitinių val. skaičius – 1; programos apimtis – 20 val. per metus).

Apibendrinant galima teigti, kad muzikos (meno) mokyklose sukuriama ne tik visos būtinausios sąlygos mokinių muzikiniam gebėjimams vystytis, tačiau ugdomas ir požiūris į tautiškumą, pilietiškumą. Taip pat įgyjamos kompetencijos, padėsiančios atsiskleisti kūrybiškumui bei aktyviau įsitraukti į bendruomeninį, visuomeninį gyvenimą.

2.2. Kūrybiškumą ugdančių priemonių taikymas muzikos (meno) mokykloje

Kiekvienas muzikos pedagogas per savo pamokas taiko jam priimtinius mokymo metodus, būdus, atitinkamas priemones, kurios padeda siekti užsibrėžtų tikslų. Dažniausiai muzikos mokytojai siekia per pusmetį išmokyti vaikus groti 2–4 skirtingo žanro kūrinius, kuriuos vėliau reikės viešai pristatyti, stebint ugdymo įstaigos direktoriui ar jo pavaduotojui. Pagrindiniais muzikos mokymo metodais tampa teksto mokymasis mintinai bei kūrinio atskirų vietų kartojimas. Siekiant, jog mokinys greičiau išmoktų muzikinį tekstą, pamirštama apie vaiko kūrybiškumo ugdymą, nebesistengiama lavinti mokinių kūrybinių gebėjimų. Dėl to mažėja mokinių motyvacija. Baigęs muzikos (meno) mokyklą mokinys, turėtų gebėti ne tik atlikti mintinai išmoktus kūrinius, bet ir pats

savarankiškai muzikuoti, pateikti savas kūrybinių interpretacijas, praktiškai panaudoti, pritaikyti įgytą patirtį tolimesniame gyvenime.

Kokias kūrybiškumą ugdančias priemones taiko mokytojai? Koku būdu siekiama atskleisti bei ugdyti mokinių kūrybinius gebėjimus?

Išskirtini šie padedantys kūrybiškumą ugdyti būdai, kurie gali būti taikomi muzikos (meno) mokyklos specialybės instrumento pamokose:

- vaizduotės lavinimas;
- muzikinis improvizavimas;
- grojimas iš klausos;
- muzikos komponavimas;
- IKT taikymas.

2.2.1. Vaizduotės lavinimo pratybos

Vaizduotė – tai toks procesas, kurio dėka galima įsivaizduoti esamus ir nesamus daiktus, vietas, nukeliauti mintimis į ateitį ar praeitį. Vaikai vaizduotę naudoja įvairiausiose situacijose. K. Egan (1998) teigia, jog vaikų mąstymo nereikėtų laikyti lengvesne suaugusiųjų mąstymo forma arba neišlavintu mąstymu. Vaikų mąstymas kartais net pranoksta suaugusio žmogaus mąstymą. Vaizduotė yra ta mąstymo forma, kuria vaikas gali kurti, atrasti, kūrybiškai veikti geriau už suaugusį žmogų.

Vaikai pasitelkia vaizduotę žaisdami įvairius žaidimus jau nuo antrų savo gyvenimo metų. Jie piešia, lipdo, dainuoja, šoka, kuria eilėraščius, ir visa tai daro net nesiekdami konkretaus galutinio rezultato. Dažniausiai jų vaizduotė būna spontaniška ir nevalinga. Tikslinga vaizduotė, kurioje siekiama iš anksto numatyto tikslo, atsiranda vyresniame vaikų amžiuje. Per žaidimą gimsta meninės vaikų veiklos formos, kūrybiniai procesai. V. Lapeškienės (1996) teigimu, būtent dėl vaizduotės vaikas tampa kūrybiškesnis, jo atmintis gerėja, vaikas ima geriau save vertinti, geriau įsisąmonina mokymo medžiagą, tampa dėmesingesnis kitiems. Be to, vaizduotė padeda siekti užsibrėžtų tikslų.

Kad ir mažieji vaikai galėtų muzikiniais garsais įprasminti savo mintis, jiems būtina sužadinti vaizduotę. Garsais jie gali perteikti savo mintis, jausmus, emocijas bei ugdyti savo kūrybiškumą. Įvairūs gyvūnai, paukščiai, garsai vaikams akimirksniu sužadina vaizduotę ir instrumentu jie mielai „įgarsina“, koks tai gyvūnas ar paukštis galėtų būti.

D. Grakauskaitė-Karkockienė (2003) išskiria pasakų kūrimą kaip vieną iš kūrybinių vaizduotės lavinimo būdų:

- pasakos kūrimas laisvai pasirinkta tema;
- naujos pasakos kūrimas, panaudojant įvairių pasakų veikėjus;
- pasakos kūrimas pagal pasiūlytą pradžią.

Šis kūrybos būdas leidžia, pasirinkus atitinkamus personažus, sukurti muzikinę pasaką. Personažai ypač gerai pavaizduoti įvairiose vaikiškose knygutėse ar pasakose. Kartu su vaikais mokytojas išsirenka knygutėje pavaizduotus personažus. Kiekvienas jų tampa pasakos veikėju. Mokytojas papasakoja, kaip galėtų prasidėti pasaka, kaip muzikiniais garsais galėtų būti imituojami pasirinkti personažai. Pradėjus kurti pasaką muzikiniais garsais, vėliau galima į pasaką įjungti įvairių dinamikos elementų, išvystyti kulminaciją arba užbaigti visišku *piano*. Šis vaizduotės lavinimo metodas labiau tinkamas jaunesnio amžiaus vaikams, kai vaikai pasižymi neribota fantazija ir itin lakia vaizduote.

Pasak V. Kruteckio (1978), jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikams greičiausiai tobulėja atkuriamoji vaizduotė, kai įsivaizduojama tai, kas jau buvo matyta, suvokta, atpažinta. Kūrybinė vaizduotė pasireiškia kuriant naujus vaizdinius, konstruojant siužetą bei jo pabaigą. Matydami personažus, vaikai geriau juos suvokia, įsigilina į jų nuotaiką. Tuomet mokytojas lengviau gali paaiškinti mokiniams numatomą pasakos siužetą. V. Kruteckis (1978) taip pat pažymi, kad pasakodami kokį nors įvykį 7–8 metų vaikai gali visiškai nevalingai jį praplėsti savo išgalvotomis detalėmis. Dažniausiai vaikas nekaltai fantazuoja tada, kai nori atkreipti suaugusiojo dėmesį.

N. M. Grendstand (1996) teigia, kad vaizduotėje patirti įspūdžiai veikia vaikų jausmus, mintis, sukelia beveik tokią pat kaip tikrovėje kūno reakciją. Vaizduotė padeda patirti tokius reiškinius, kurių vaikas nėra patyręs tikrovėje.

Dar vienas vaizduotės lavinantis būdas, kurį pateikia R. Girdzijauskienė (2003, p. 28), tai „garsų pasakojimas“ (vaizdinių perteikimas garsais, išgirdus žodį, žodžių junginį). Iš mokinių instrumentu perteiktų garsų galima atpažinti gyvūną, paukštį ar kitą gamtos reiškinį. Taikant šį vaizduotės lavinimo būdą, mokiniai gali žaisti grupėje ir po 2–3. Vienam mokiniui atlikus norimą muzikinę atkarpą, likusieji bando atspėti, ką norėta pavaizduoti. Vėliau groja kitas, ir taip keičiamasi ratu.

Vaizduotė žadina emocijas, jausmus ir išgyvenimus. Vaizduotės lavinimo pratimai specialybės (instrumento) pamokoje padeda plėtoti mokinio kūrybinės raiškos galimybes, drąsiau perteikti savo mintis, labiau įsijausti į atliekamą muziką.

2.2.2. Muzikinis improvizavimas

Pastaraisiais dešimtmečiais improvizacija susilaukia vis didesnio dėmesio muzikinio ugdymo procese. Improvizavimas pamokose suteikia galimybių kūrybiškiau atlikti muzikines užduotis, įveikti iškilusias problemas. Improvizacija, kaip viena iš kūrybiškumo raiškos priemonių, pasižymi spontaniškumu, galimybe laisvai interpretuoti kūrinį ir po vieną, ir grupėmis. Dažnai akcentuojama, kad muzikos pedagogai turi padėti ugdytis kūrybiškai asmenybei. Muzikos improvizacijos taikymas pamokoje atskleistų kūrybines galias, tačiau dėl pačių pedagogų kompetencijos ir improvizavimo gebėjimų tokios improvizacijos priemonės dažniausiai nėra taikomos. Muzikos improvizacija yra viena kūrybiškumo raiškos priemonių, kuri naudojama arba gali būti naudojama muzikos (meno) mokykloje. „Improvizacija, tai muzikos kūrimas atlikimo metu; kūrinys sukurtas be išankstinio pasirengimo“ (Muzikos enciklopedija, 2003, p. 15). Taikant improvizavimo ugdymo pamokoje priemones, mokinys neišvengiamai turi pasitelkti savo kūrybines galias.

Dažnai muzikos mokytojas susiduria su iššūkiu, kaip mokyti improvizacijos. Norint pamokose užsiimti muzikine improvizacija, būtina vadovautis tam tikra metodika. Viena svarbiausių improvizavimo sąlygų – suvokimas, kad nereikia bijoti ar varžytis klaidų, kurios pasitaiko grojimo metu. Svarbu pats improvizavimo procesas, o klaidos traktuojamos kaip vientisa improvizavimo dalis. Galima išskirti keletą improvizacijos metodikos būdų, kuriuos pateikia žinomi autoriai. S. Malcevas (žr. Barkauskas V. 2007, p. 70) išskiria tokius improvizacijos aspektus:

- improvizacijos pradžia remiantis klausa ir vaizduote, ir adekvatus tolimesnis motorinis atlikimas;
- klaida kaip atsitiktinumo momentas;
- klaidos suvokimas ir klausos analizė bei korekcija (galimas pakartojimas);
- naujų muzikinių struktūrų gretinimas su esamomis atmintyje;
- adekvatus naujo muzikinio rezultato įgyvendinimas.

Vaizduotė skatina laisvą minčių proveržį, klaida vertinama kaip minties tęstinumas ir ji nėra sureikšminama. Spontaniškas muzikinės interpretacijos atlikimas laikomas vienu pagrindinių improvizacijos aspektų. Improvizacijos rezultatai dažnai gali būti netikėti, nelaukti ir keliantys nuostabą. Jų kokybė priklauso nuo mokinio fizinio pasiruošimo, nuotaikos, savijautos.

Vienas žymiausių improvizacijos propaguotojų buvo vokiečių kompozitorius Carl Orff (žr. Lange D., 2005), kuris orientavosi į kolektyvinę improvizaciją. Jo metodinė sistema buvo

grindžiama ritmavimu, judėjimu, šokiu. Kolektyviai skambantis ritmas leidžia laisvai perteikti judesį, jausti pulsaciją bei laisvai improvizuoti. Carl Orff metodikoje buvo grojama elementariais muzikos instrumentais, todėl vaikai greitai išmokdavo jais naudotis. Iš daugelio instrumentų galima išimti atitinkamą kiekį natų siekiant suformuoti pentatonikos skambesį. Tai mokiniams suteikia galimybę pasijusti tikrais kūrėjais. Šioje metodikoje buvo akcentuojama tai, jog svarbiau pats garsas ir muzika, o tik po to natos ir jų simboliai.

S. Andersen (1992) manymu, geriausiai kūrybiškumas skatinamas taikant improvizaciją, kai dirbama grupėmis. Tada mokiniai jaučiasi drąsiau, greičiau patiria teigiamas emocijas. Norėdami pasirodyti vieni prieš kitus, pateikia originalesnių improvizacijų. Autorius išskiria šiuos grupinės improvizacijos pranašumus:

- minimalios teorinės žinios;
- galimybė suderinti įvairaus lygio improvizavimą;
- kiekvienas dalyvis gali prisidėti prie muzikos formavimo, kuris vienaip ar kitaip veikia visą grupę;
- efektyvesni improvizavimo patirties mainai.

Muzikos improvizacijos užuomazgų jau galima išvystyti XII–XIII amžiuje susiformavus grigališkajam choralui. Kol nebuvo gerai išstbulintas muzikinis raštas, improvizuoti sugebėdavo beveik kiekvienas muzikantas. Savo improvizacinius gebėjimus demonstruodavo tokie kompozitoriai kaip J. S. Bach, G. F. Händel, romantizmo epochoje – F. Schubert, F. Liszt, N. Paganini. Žymiai patobulėjus muzikiniam raštui, improvizacijos poreikis palaipsniui nyko, o didžiausias nuosmukis užfiksuotas XX amžiaus pabaigoje. Pastaruoju metu ypač domimasi improvizacija, o didžiausiais muzikinės improvizacijos gavintojais tapo džiazinės muzikos atlikėjai.

Pasak V. Barkausko (2007, p. 70), „improvizavimo kaip proceso tėkmėje būtini minimalūs kūrybinių ir techninių sprendimų numatymai – anticipacijos“. Autoriaus teigimu, anticipacija – įvairaus lygmens gebėjimas greitai veikti, priimti vienus ar kitus sprendimus atsižvelgiant į būsimų įvykių laiką ir erdvę. Todėl anticipacija yra svarbi improvizuojant ir siekiant tam tikro nuoseklumo bei logiškumo.

J. Pressing (1987) išskiria šias pagrindines priemones, skatinančias improvizaciją:

- vaizdinė medžiaga;
- profesionalus atlikimas;
- jauki aplinka, apšvietimas;
- improvizavimas užrištomis akimis (padeda greičiau atsipalaiduoti);

- draugiška ir žaisminga atmosfera.

Jauki aplinka turi itin didelę reikšmę pradedantiems mokytis improvizuoti. Jie neturi bijoti klysti, jų nesėkmių negalima kritikuoti, nes priešingu atveju mokinys gali visiškai užsidaryti savyje. Labai svarbu improvizacijos mokytis jau nuo pirmų muzikos pamokų, nes tokiu būdu mokinys įgis tvirtesnių gebėjimų, lengviau suvoks improvizavimo principus. Vaikai yra itin kūrybiški ir improvizaciją suvokia kaip tam tikrą žaidimo formą. Svarbu pamokoje duoti kūrybinių užduočių, kurios skatintų improvizavimą, kad jis palaipsniui mokiniams taptų įprastu.

P. Burnard (2012) pažymi, kad kūryba ir improvizacija būna sėkminga tada, kai auditorijoje yra gera atmosfera bei malonus bendravimas tarp pedagogo ir mokinio(-ių). Pasak autorės, pedagogai turėtų sudaryti sąlygas mokiniams patiems ieškoti įvairių būdų improvizuoti ar komponuoti. P. Burnard mano, kad tam, jog improvizacija būtų sėkminga, vaikai privalo:

- improvizuoti įvairiais būdais;
- veikti įvairiose grupėse (pagal dydį ir sudėtį);
- spręsti problemas kolektyviai ir savarankiškai;
- palaikyti vieni kitus mokytojui skatinant draugišką atmosferą, bendradarbiavimą.

J. Stevens (žr. Barkauskas V., 2007) savo improvizavimo metodikoje siūlo laisvąją improvizaciją, kuri, pasak jo, nesudarytų sunkumų pradedančiajam. Viso ko pagrindu jis laiko tiesioginį kontaktą su mokiniu, kad jis jaustųsi patogiai, būtų atsipalaidavęs. Būtina sudaryti sąlygas, kad mokiniai patys savarankiškai ir be baimės jausmo mokytųsi improvizuoti. Laisvajai improvizacijai pritaria ir G. W. Raes (2002), teigdamas, kad improvizacijai tinka bet koks instrumentas ar daiktas, svarbu gebėti atskleisti jo diapazoną bei išgauti įvairų garsą. Tačiau autorius pabrėžia, kad grupę turi sudaryti daugiausia 7 asmenys, o didesnei grupei jau rekomenduojama dėstyti teoriją.

Kolektyvinės improvizacijos dažniausiai gali būti taikomos bendrojo lavinimo mokykloje. Kyla klausimas, kaip galima mokytis improvizacijos muzikos arba meno mokykloje? Norint, kad muzikinė improvizacija turėtų aiškią formą ir struktūrą, mokinys privalo būti įgijęs šiuos muzikinius gebėjimus bei teorines žinias:

- žinoti kiek ženklų turi gama, kurioje ruošiamasi improvizuoti;
- žinoti pasirinktos gamos pastoviuosius laipsnius;
- jausti ritminę pulsaciją;
- žinoti akordus, kurių pagrindu bus atliekama improvizacija;
- nekreipti dėmesio į klaidas.

R. Girdzijauskienė (2003) mažiesiems muzikantams rekomenduoja taikyti *ritminę improvizaciją* kaip vieną iš improvizavimo būdų. Ritminės improvizacijos tikslas – be išankstinio pasirengimo sukurti ir atlikti ritminius darinius. Mokytojui padedant, sukurtus ritminius darinius galima atlikti ir keliais balsais, svarbiausia, kad sugalvotas ritmas skambėtų vienodai. Ritminius darinius galima taikyti muzikinio pokalbio principu. Pavyzdžiui, vienas mokinys ritminį darinį atlieka *forte*, o kitas – atsako *piano*, arba vienas – atlieka žemo registro ritminį darinį, o kitas – atsako aukštu registru.

Improvizuoti mokiniui seksis sklandžiau, jeigu su mokytoju bus aptarta, kokių metru bus grojama ir kokie pagrindiniai akordai palaikys improvizacijos harmoniją. Pradedančiam improvizuoti patogiausia *C-dur* tonacija, o paprasčiausios akordų funkcijos gali būti *tonika-subdominantė-dominantė-tonika* (C-F-G-C). Grojant keturių ketvirtinių metru, šias funkcijas reikia nuolatos kartoti, kad išeitų vientisa harmoninė linija. Išsiaiškinus harmoniją, galima imtis improvizacijos veiksmų. Svarbu žinoti tai, kad improvizacija visada skambės aiškiau ir maloniau, jeigu „įbėgančios“ natos bus įpinamos į pastoviuosius esančio akordo laipsnius. Tokiu būdu bus galima išvengti nepageidaujamų sekundinių sąskambių. Sudėtingesnio pobūdžio improvizacijos jau priklauso nuo kiekvieno mokinio individualių gebėjimų, jo įdėto darbo į gamų, arpedžio grojimą, technikos lavinimą, teorijos žinias.

G. L. Gelfgat (Гельфгат, 1989) pateikia improvizacijos mokymo programą ir užduotis muzikos (meno) mokykloms. Programa skirta mokytis improvizacijos fortepijonu, tačiau gali būti pritaikyta ir kitoms specialybėms.

Paruošiamoji grupė ir 1 klasė.

- Pratimas-žaidimas „pratėsk temą“ (mokytojas pradeda groti, o mokinys užbaigia melodiją).
- Melodijos pritaikymas pateiktam ritminiam paveikslui.
- Gamos grojimas naudojant įvairią „ornamentiką“.
- Dialogas „klausimas-atsakymas“ (mokytojas – mokinys).

2 klasė.

- Antro balso pritaikymas atliekamai melodijai.
- Gyvūnų ir paukščių imitavimas (ritmas, intervalai).
- Gyvūnų dialogas (registrai, dinamika).
- Garsai sukeltys asociacijas: „automobilio signalas“, „traukinio signalas“.

3 klasė

- Pagrindinių laipsnių panaudojimas melodijoje (I – IV – V), boso pritaikymas.

- Kadencijos: I – V – I, I – IV – I64 – V – I.
- Improvizacija įvairiuose žanruose (maršas, šokis, daina).

4 klasė

- „Laisvoji improvizacija“ remiantis ankstesnėse klasėse įgytomis žiniomis.
- Žinomų melodijų transponavimas tonu aukštyr ir žemyn iki 4 ženklų.
- Pratimai mokytis akcentuoti silpnąją takto dalį.

5 klasė

- Improvizacija taikant raidinius akordų pavadinimus.
- Džiazo pagrindų mokymas.
- Džiazo stilių taikymas: bliuzas, bugi-vugi, regtains ir kt.

Pažymėtina, jog būtinas pastovus ankstesnėse klasėse įgytų žinių kartojimas. Negalima kiekvienais metais pradėti mokytis naują medžiagą, gerai neįsisavinus ankstesnės.

Autoriai pateikia skirtingus improvizavimo metodus, tačiau dauguma jų pažymi, kad improvizacijai labai svarbi rami ir jauki aplinka. Užsiimti improvizacija galima pradėti jau nuo pirmųjų pamokų, kai susipažįstama su muzikiniais garsais. Atsižvelgiant į mokinio muzikinių gebėjimų lygį, parenkamos ir skirtingo lygmens improvizacijos užduotys. Mokant mokinius improvizacijos, pedagogas privalo pats sugebėti improvizuoti, pademonstruoti mokiniams, kaip tai reikia daryti. Mokiniai jaučiasi drąsiau, kai improvizacijos mokoma nedidelėmis grupėmis. Mokiniai linkę labiau stengtis, ieškoti kuo kūrybiškesnių sprendimo būdų, siekiant pasirodyti vieni prieš kitus.

2.2.3. Grojimas iš klausos

Šiuolaikinėje pedagogikoje vis dažniau randama teiginių, jog muzikinis ugdymas turi būti grindžiamas ne tik muzikinio rašto pažinimu, bet ir muzikinės klausos lavinimu. Grojant be natų, reikia susidaryti muzikinį vaizdinį, įsivaizduoti, kokiame aukštyje skamba norima nata. Tai padaryti kur kas sudėtingiau negu vizualiai pamatyti popieriuje išspausdintas natas. Grojimas iš klausos reikalauja nuolatinio vidinės klausos lavinimo.

Vienas žymiausių grojimo iš klausos propaguotojų buvo Japonijos kompozitorius, smuikininkas Sh. Suzuki (1981). Jo muzikinio ugdymo sistema buvo grindžiama gebėjimu atkartoti pagrotą melodiją. Savo ugdymo sistemos metodą jis vadino „Motinos kalbos metodu“. Pasak Sh. Suzuki, gimęs kūdikis bet kurioje pasaulio valstybėje lengvai geba perprasti tos šalies kalbą dar net

nežinodamas jos gramatikos taisyklių. Vadinasi, ir muzikoje vaiką iš klausos galima išmokyti groti, nors muzikinis raštas dar ir nebus pažintas.

Sh. Suzuki metodo principas – mokyti smuikuoti tokiais pačiais būdais, kaip ir mokyti kalbėti gimtąją kalbą. Šį metodą būtų galima taikyti ir muzikos pamokose:

- mama **moko** vaiką tarti žodį (mokytojas **moko** mokinį paspausti garsą);
- mama **kartoja** žodį kiekviena pasitaikiusia proga (mokytojas **kartoja** garsą kiekviena pasitaikiusia proga);
- vaikas **girdi** garsą (mokinys **girdi** garsą);
- vaikas **mato**, kaip motina taria žodį (mokinys **mato**, kaip mokytojas spaudžia garsą);
- vaikas pradeda **mėgdžioti** mamą (mokinys pradeda **mėgdžioti** mokytoją);
- **stengiasi** ištartį žodį (**stengiasi** išgauti garsą);
- vaikas **įsimena** žodį (mokinys **įsimena** garsą);
- mėgina **suvokti** žodžio reikšmę (mėgina **įsiklausyti** į garsą).

Taikant Sh. Suzuki metodą, reikia atkreipti dėmesį į šiuos aspektus:

- 1) *mokinio nuolatinis pagyrimas* (negalima pykti, jeigu mokiniui nepavyksta ko nors atlikti);
- 2) *įrašai* (būtina duoti klausyti geros kokybės muzikinių įrašų. Mokinys turi girdėti tai, ką pats gros arba jau groja. Klausyti muzikos niekada nėra per anksti);
- 3) *nuolatinis kartojimas* (pasirinkus populiarią, gerai žinomą melodiją mokiniui lengva ją įsiminti ir atkartoti);
- 4) *naujas kūrinys lengviau įsimenamas* (pradėjus mokyti nuo lengvesnio kūrinio ir pereinant prie sudėtingesnio, stiprės gebėjimas įsiminti);
- 5) *repertuaro sudarymas* (svarbu išmoktus kūrinius kartoti ir toliau tobulinti);
- 6) *pasirodymas* (mokiniui labai svarbu išmoktus kūrinius pademonstruoti kitiems. Tai ugdo jo pasitikėjimą savimi);
- 7) *natų skaitymas*. (negalima pradėti mokyti groti iš natų, jeigu mokinys pats dar tam nepasiruošęs).

Vienas pagrindinių grojimo iš klausos mokymo būdų yra melodijų pakartojimas. Pedagogas pagroja melodiją, o mokinys mėgina ją atkartoti. Nereikia nusiminti, jeigu mokiniui iš pirmo karto nesiseka atkartoti melodijos. Tik kantrūs mėginimai bei bandymai suteikia daugiau patirties. Galima išskirti šiuos žemiau pateiktus pagrindinius būdus, padedančius skatinti kūrybiškumą grojant iš klausos.

Melodijos įsiklausymas. Visų pirma pasirenkame pačią patogiausią tonaciją, kurioje mokysime groti iš klausos. Tai gali būti C-dur tonacija. Vėliau pasirenkamos nesudėtingos ir gerai žinomos lietuvių liaudies dainos, pavyzdžiui „Du gaideliai“, „O kai aš“. Mokytojui reikia keletą kartų pagroti pasirinktą melodiją, kad mokinys gerai įsiklausytų. Vėliau išklaustytos melodijos garsus mokinys turi stengtis išgauti instrumentu. Patartina nebijoti niūniuoti išgirstą melodiją, nes tokiu būdu ji ilgiau išlieka atmintyje. Dainelę „Du gaideliai“ naudinga mokyti, nes pirmieji melodijos garsai skamba pastoviais tonacijos laipsniais. Tai padeda geriau suvokti pastoviųjų laipsnių skambesį, todėl tą pačią melodiją grojant kitoje tonacijoje darosi kur kas lengviau ją pakartoti.

Melodijos kartojimas. Pastovus išmoktos melodijos kartojimas leis geriau įsisavinti išmoktą kūrinį. Tai suteiks galimybę žaismingai perteikti melodiją savaip interpretuojant, pavyzdžiui, melodiją „Du gaideliai“ atlikti mažorine bei minorine tonacijoje.

Boso pritaikymas. Šis būdas labiau tinkamas naudoti grojant fortepijonu, akordeonu. Parenkamos nesudėtingos melodijos (pvz., „Du gaideliai“), kurių pritarimui kairia ranka būtų reikalingos tik tonikos, subdominantės bei dominantės harmoninės funkcijos. C-dur tonacija boso partijoje gali būti užrašyta ir raidiniu būdu, pavyzdžiui C (tonika), F (subdominantė) ir G (dominantė). Patartina išmoktą melodiją ir dainuoti, ir groti, o kairės rankos boso partiją atlikti instrumentu, tai padėtų stiprinti muzikinę klausą.

Grojimas įvairiose tonacijose. Gerai išmoktą melodiją rekomenduojama groti skirtingose tonacijose. Gebėjimas groti įvairiose tonacijose suteiks mokiniui didesnio pasitikėjimo savimi, padės greičiau prisitaikyti muzikuojant ansamblyje ar kokiam nors muzikiniame kolektyve, kur reikalinga mokėti ne tik groti iš natų, bet ir muzikuoti iš klausos, improvizuoti.

Papildomų harmoninių funkcijų įterpimas. Pažengusiems ir gerai įvaldžiusiems prieš tai naudotus mokymo būdus mokiniams galima pasiūlyti tam tikrai dainai pritaikyti pereinamuosius akordus. Pavyzdžiui, C- dur tonacijoje grojant natas *do-re-mi* galima taikyti tonikos funkciją, tačiau antrą kartą kartojant tas pačias natas, gali būti panaudotas VI laipsnis. Tai suteikia melodijai didesnio spalvingumo, įvairovės.

Apibendrinant galima teigti, jog mokyti muzikos rekomenduotina pradėti nuo grojimo iš klausos. Gebėjimas groti iš klausos suteikia galimybę ne tik be natų pagroti daugiau mėgiamos muzikos, bet ir lanksčiau prisitaikyti muzikuojant ansamblyje, savaip interpretuojant kūrinį ir kt.

2.2.4. Muzikos komponavimas

Nuo seno yra nusistovėjusi nuomonė, jog kurti muziką gali tik tie žmonės, kurie turi neeilinių gebėjimų. Tačiau ar iš tikro taip yra? Iš prigimties žmogus turi tam tikrų kūrybinių gebėjimų, kurių vystymuisi reikia pastovaus tobulėjimo. XVII-XIX a. šeimose, kur buvo mokoma muzikos, vaikus būtinai mokydavo kompozicijos pagrindų. Taip nemažai ano šimtmečio muzikuojančių vaikų tapo visame pasaulyje žinomais kompozitoriais, pavyzdžiui, G. F. Händel, M. Ravel ir kt. Mokantis kompozicijos, atsiranda galimybė sukurti įvairaus žanro bei stiliaus kūrinių.

Pasak B. Reimer (2000), „muzikinė patirtis, įgyta kuriant muziką, labai turtinga, tiesioginė ir akivaizdžiai matoma, nes mokant kurti garsų meną, vaikams galima pateikti nevienodo sudėtingumo, įvairios stilistikos bei skirtingo ekspresyvumo užduotis ir taip irtis į priekį“ (p. 156).

R. Lastauskaitės (1998) manymu, kūrybine veikla verta užsiimti vien todėl, jog patys kažką sukūrę mokiniai, būna labai laimingi. Kūryba tampa ir puikia priemone, padedančia geriau įsiminti muzikines sąvokas, tokias kaip dinamika, motyvas, frazė, sakinytis, faktūra. Mokytojui nuolat vartojant šias sąvokas, kurdami mokiniai jas greičiau įsisąmonina.

Muzikos komponavimas gali būti skirstomas į:

1. kompozicijų kūrimą;
2. kūrinių aranžavimą;
3. harmonizavimą.

Kompozicija (lot. *compositio* – sudėstymas, sudarymas) – tai muzikos kūrybos procesas (komponavimas); natomis arba kitais ženklais užrašytas muzikos kūrinys, komponavimo rezultatas (Muzikos enciklopedija, 2003, p. 189).

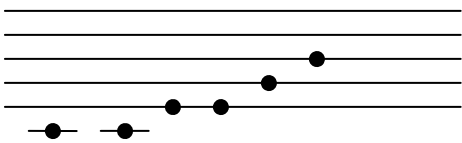
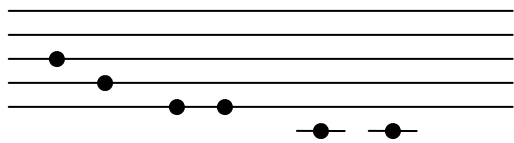
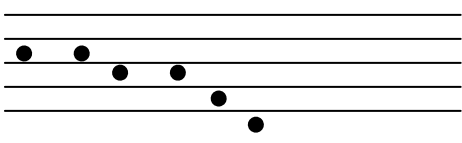
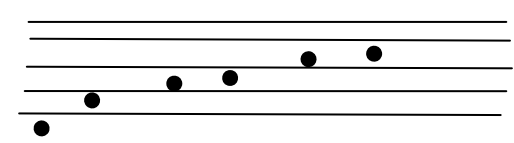
R. Girdzijauskienės (2004) manymu, kompozicijų kūrimas ir improvizavimas yra dvi artimos muzikinės veiklos rūšys, nes jų pagrindą sudaro kažko naujo sukūrimas. Tačiau kuriant kompozicijas vaikas gali jas koreguoti, taisyti, papildyti, o improvizuojant gautas rezultatas laikomas galutiniu, nors abiejose muzikinėse veiklose vyksta kūrybinis procesas.

R. Lastauskaitė, (1999) remdamasi J. Wiggings, pamokomis apie kūrybą pateikia laisvosios ir serijinės kompozicijos būdus.

Laisvoji kompozicija. Šis kūrybos būdas pasižymi tuo, jog nėra konkrečiai apibrėžtu taisyklių. Mokiniai gali laisvai, pagal savo žinių lygį, nuspręsti, ką jie nori parašyti. Šiam kūrybos būdai tinkamiausios priemonės – muzikos natų sąsiuvinis bei pieštukas. Mokinys laisva forma parašo penklinėje natas, kurias po to pagroja muzikiniu instrumentu. Mokytojas padeda nustatyti muzikinį metrą, reikiamose vietose sudėti takto brūkšnius. Grojant akordeonu arba fortepijonu

būtina skatinti, kad mokinys pats ieškotų, koks kairės rankos bosas labiausiai tinka jo naujai kompozicijai. Mokytojas gali tik pasiūlyti keletą variantų, tačiau galutinį sprendimą priima pats mokinys. Šis muzikos kūrimo būdas labiau tinkamas jaunesnio amžiaus mokiniams, kurių teorinės žinios apie muziką dar ganėtinai silpnos ir muzikinės kompozicijos dar gali neturėti tam tikros formos.

Serijinė kompozicija. Šio būdo technikomis naudojami ir patys kompozitoriai. Viena iš jos formų, kuri galėtų būti taikoma ir mokiniams, yra *dodekafoninė serijinė technika*. Ji remiasi 12 garsų idėja. Taikant šią techniką, mokiniams galima naudoti ir mažiau garsų. Mokytojas gali skirti užduotį – sudaryti kelių garsų melodiją. Turi būti bent vienas šuolis tarp natų.

<p>Tema:</p> 	<p>Retrogradas:</p>
<p>Inversija:</p> 	<p>Retrogrado inversija:</p>

1 pav. Serijinės kompozicijos melodija

Vėliau iš sukurtos melodijos yra naudojami šie muzikos kūrimo būdai:

- inversija – ta pati melodija išdėstoma į priešingą pusę tais pačiais intervalų atstumais;
- retrogradas – pagrindinės melodijos parašymas iš kitos pusės;
- retrogrado inversija – į priešingą pusę išdėstytos melodijos parašymas iš kitos pusės;

Naudojant dodekafoninės technikos būdus, svarbu, kad mokinys nepasimestų atlikdamas savo temos inversiją. Retrogrado būdas mokiniams kur kas suprantamesnis. Sukurtoms melodijoms

vėliau galima taip pat bandyti pritaikyti kairės rankos bosą, kaip tai buvo daroma ir laisvojoje kompozicijoje.

Kitas būdas, skatinantis mokinių kūrybiškumą, yra muzikinių aranžuotųjų kūrimas. *Aranžavimas* – tai kūrinio, kuris parašytas vienam ar keliems instrumentams, pritaikymas tos pačios arba kitos sudėties – didesniam ar mažesniam – ansambliui, orkestrui (Muzikos enciklopedija, 2003, p. 70). Mokyti aranžavimo galima pradėti nuo nesudėtingų, gerai žinomų lietuvių liaudies dainų. Patogiausia, kad dainos būtų parašytos vienam balsui. Mokytojas gali užduoti mokiniui sukurti pritariamąjį balsą. Svarbu žinoti, kad antras balsas neturi iškreipti pagrindinės melodijos linijos, priešingu atveju pasikeis pati melodija. Kad taip nenutiktų, mokytojas turi pabrėžti, jog mokinio parašytos natos negali būti aukštesnės nei pagrindinė melodija. Prieš pradėdamas ją rašyti dviems ar daugiau instrumentų reikėtų žinoti, kad nauja aranžuotė turi „papuošti“ prieš tai buvusią melodiją. Ji negali skambėti lygiai taip pat arba „prasčiau“ nei prieš tai skambėjusioji.

Harmonizavimas – dar viena muzikinės kūrybinės veiklos sritis. Tai – „mokslas apie taisyklingą akordų sudarymą ir jų jungimą“ (Barisas, 1999, p. 3). Mokinys, išmanantis akordų harmonizavimo principus, gebės taisyklingai harmonizuoti nesudėtingas liaudies dainas arba kitas melodijas, instrumentu atlikti kadencijas bei kitus harmonijos junginius.

Apibendrinant galima teigti, jog užsiimti muzikine kūryba (kurti savo kompozicijas, jas atlikti) galima skatinti mokinius, vos tik susipažinus su muzikiniu raštu. Muzikos komponavimas, improvizavimas ugdo mokinių kūrybiškumą. Kurdamas mokinys gali išreikšti savo mintis, nuotaiką, savijautą, patirti kūrybinį džiaugsmą.

2.2.5. IKT taikymas

Šiandieniniame sparčiai besivystančiame pasaulyje kompiuterinės technologijos tapo neatsiejama žmogaus kasdienybės dalimi. Technologijų pažanga sudaro galimybę ieškoti bei atrasti naujų išraiškos būdų bene kiekvienoje žmogaus veiklos srityje, muzika taip pat ne išimtis. Kompiuterinės technologijos suteikia neapčiuopiamas galimybes kurti, atlikti muziką ne tik profesionaliam kompozitoriui ar atlikėjui, bet ir bet kuriam žmogui, kurį traukia muzika. Ši galinga kūrybos priemonė tarsi panaikina nuo seno nusistovėjusias ribas tarp kompozitoriaus ir atlikėjo. Kompiuteriu galima kurti, atlikti ir iš karto perklausyti savo kūrinį, ko nebūtų įmanoma padaryti, užrašant natas popieriuje. Be to, šiuolaikinės technologijos leidžia kurti bei akimirksniu skelbti savo kūrybą internete, kur kompozicijas gali vertinti kiekvienas muzikos mylėtojas. Toks lengvai

pasiekiamas viešumas tarsi įpareigoja stengtis dar labiau, pasitempti, atsiduoti kūrybai bei dar geriau atskleisti savo kūrybines galias.

Kompiuterinių muzikos technologijų taikymas muzikos (meno) mokyklų pamokose nėra populiarus, muzikos mokytojai skeptiškai žiūri į tokį muzikinių priemonių taikymo būdą. Muzikos mokymo įstaigos neturi finansinių galimybių kiekvieną auditoriją ar mokytoją aprūpinti kompiuteriu, muzikos kūrimo programomis ar kitomis medijų priemonėmis. Mokytojai nesistengia pažinti naujų muzikinių technologijų galimybių. Todėl jiems trūksta gebėjimų naudotis kompiuteriu ar muzikinėmis programomis, o vyresnio amžiaus pedagogai netgi priešinasi technologinėms naujovėms. Nei vienas pedagogas nepaneigtų, kad muzikos kūrimas, komponavimas, garso takelių sudarymas kompiuteriu neskatina mokinio kūrybiškumo.

Galima išskirti šias priemones, būtinas norint pradėti naudotis muzikinėmis kompiuterinėmis technologijomis (Banevičiūtė ir kt., 2007):

- kompiuteris su muzikinėmis programomis (privalumas – internetas);
- įvairių muzikinių kūrinių įrašai;
- kompozicijų su muzikinėmis programomis pavyzdžiai;
- grožinės literatūros ištraukos, nuotraukos, paveikslai, skatinantys mokinių kūrybinę vaizduotę.

Norint pradėti taikyti muzikines technologijas, visų pirmą reikia turėti muzikinę programą, su kuria mokinys galėtų lavinti savo kūrybinius gebėjimus. N. Burneikaitė ir kt. (2005) rekomenduoja naudotis toliau išvardintomis muzikinėmis programomis, su kuriomis galima plačiau susipažinti internetinio puslapio www.itc.lt skyrelyje „Mokomosios programos“:

- *Music Maker, Dance E-Jay, Frooty Loops* – muzikos komponavimas iš programoje sukauptų muzikinių pavyzdžių.
- *Cubase, Cakewalk Pro Audio, Midi Studio* – šiomis programomis galima kurti, keisti, perdirbti muzikinius dokumentus, o taip pat kūrinius galima užrašyti natomis.
- *Sibelius, Maestro, Finale* – muzikos užrašymas tradicine notacija, galimybė mokinio sukurtą melodiją paversti efektingu muzikos kūriniu, aranžavimas, įvairių instrumentų tembrų pavyzdžiai, muzikos komponavimas.
- *Music Factory, Composer Notes School Pad, Compose World Junior, Compose World 2, Rythm Maker* – mokymasis komponuoti muziką, kompozicijų bei instrumentuočių pavyzdžiai.
- *A Musical Tutorial, Musition, Music Ace, ITC Activities for Music* – programos, skirtos gilinti ir tikrinti teorijos žinias. Programos pajvairintos žaidimais bei galimybe kurti muziką.

- *Auralia, Ear Master* – programos skirtos klausai lavinti ir patikrinti.

Be šių programų muzikos mokymo(si) procese sėkmingai galima taikyti ir kitas muzikos kūrimo, aranžavimo, natų rašymo programas, kurios nėra specialiai sukurtos mokykliniam muzikiniam ugdymui.

Ne visoms Lietuvoje esančioms muzikos mokykloms ar meno gimnazijoms informacinės kompiuterinės technologijos yra naujovė, kuri sunkiai skinasi kelią į „šviesą“. S. Gerulis ir D. Bukantaitė (2007) parengė Kauno Juozo Naujalio muzikos gimnazijos projektą „Technologinio muzikinio raštingumo diegimas Lietuvos menų gimnazijose“, kuriame pateikia technologinio muzikinio raštingumo koncepciją, padedančią lavinti mokinių kūrybiškumą.

Išskiriami šie metodai:

1. *Parašyto muzikinio kūrinio perinterpretavimas.*

- Suvesti į natų muzikinę programą iš klausos žinomą bei mokamą groti kūrinį. Analizuoti to kūrinio natų tekstą arba pagroti kitą interpretaciją (kitu tempu).

- Akomponuoti mokiniui grojant įprastu instrumentu. Kompiuterio galimybės leidžia groti skirtingais tempais, sudėtimis, analizuoti ir nurodyti kai kurias mokinio daromas klaidas (netikslus aukštis, neritmas).

2. *Kūrybinė kompozicinė veikla.* Ženkliai greičiau leidžia reikštis kūrybiškumui, neskiriant papildomo laiko kompozicijos studijavimui. Sutrumpinamas kelias nuo idėjos iki realizacijos – mokinys kuria muziką ją pažindamas.

- Melodijos aranžavimas – derinti ritmą, sukurti akompanimentą, harmoniją, keisti formą sukuriant naują savo kūrinį.

- Muzikinių elementų naudojimas – priešingai melodijos aranžavimui duotam ritmui sukurti melodiją.

- Laisva kūryba – minčių, idėjų garsinė realizacija.

- Muzikos kūrimas nemuzikiniams kūriniais – remiantis eilėraščiais, paveikslais, vaidinimais.

3. *Improvizacinių gebėjimų ugdymas.*

- Melodijų grojimas, aranžavimas.

- Taikant kompozicijos mokymo programas, kuriamos melodijos, harmonizuojamos, keičiamas kūrinio stilius ar žanras.

- Naudojant autoakompanimento programą *Band in a Box*, sukurti pateiktai melodijai stilių, akordų seką, akompanimento aranžuotę.

Žinoma, mokinių muzikiniai gebėjimai skiriasi, jie priklauso nuo įvairiausių išorinių bei vidinių veiksnių. Todėl, taikant kompiuterines technologijas pamokos metu, būtina atsižvelgti į kiekvieno mokinio individualius gebėjimus bei pasirengimo lygį. Galima išskirti šias pagrindines sritis, kuriose geriausiai atsiskleistų mokinių kūrybiniai gebėjimai bei jų vystymasis:

- *muzikos kūrimas, improvizavimas, aranžavimas, komponavimas* – pateikiant populiarių melodijų muzikinėmis programomis parašytas natas, mokiniui suteikiama galimybė pačiam sudaryti savas muzikines interpretacijas;

- *muzikavimo* – muzikinės programos, kurios padeda savarankiškai mokytis groti pasirinktu instrumentu;

- *muzikos kalbos suvokimo ir praktikos* – įvairūs testai padeda lengviau suvokti muzikinį raštą, jo simbolius, muzikinės istorijos raidą;

- *klausomos bei atliekamos muzikos apibūdinimas ir vertinimas* – prieš pradedant mokytis groti naują kūrinį pagalba mokytojui, naudojantis informacinėmis technologijomis, gali suteikti svarbių žinių apie būsimą muzikinį kūrinį. Mokinys gali išgirsti bei pamatyti, kaip šį kūrinį atlieka profesionalūs atlikėjai.

Apibendrinant galima teigti, kad informacinių technologijų taikymas muzikos (meno) mokyklose kol kas yra tik pradiniam jų integravimo į pamokas etape. Mažai mokyklų taiko informacines technologijas per individualias muzikos pamokas, nors jaučiamas vis didesnis susidomėjimas ir poreikis. Informacinės technologijos suteikia galimybę mokiniui kūrybiškai parinkti muzikinį akompanimentą savo specialybės kūriniui, kompiuterinėmis programomis keisti kūrinio metrinę pulsaciją, dinamiką, skambesio spalvą ir kt.

Apibendrinant teorinę dalį, galima daryti išvadą, kad kiekvienas žmogus gali būti kūrybiškas, tačiau ne visiems pavyksta rasti savo sritį kūrybiniais gebėjimams atskleisti. Įvairūs išoriniai bei vidiniai veiksniai gali skatinti kūrybiškumą, tačiau gali jį ir slopinti. Muzika su kūrybiškumu yra glaudžiai susijusi, bet, jei, mokant muzikos, ugdytiniams nebus suteikiama galimybė kurti, jų kūrybiniai gebėjimai gali taip ir neatsiskleisti. Muzikos (meno) mokyklose turėtų būti suteiktos visos sąlygos mokinių kūrybiškumui vystyti. Taikant improvizacijos, kūrybos, vaizduotės lavinimo ir kitus kūrybiškumą skatinančius metodus mokiniams suteikiama galimybė veikti kūrybiškai (greitai ir išradingai, priimti kūrybiškus sprendimo būdus). Tokia įgyta patirtis gali būti naudinga tolimesniame mokinio gyvenime.

3. PEDAGOGINIO PROCESO DALYVIŲ POŽIŪRIO Į KŪRYBIŠKUMO UGDYMO GALIMYBES MUZIKOS (MENO) MOKYKLOJE ANALIZĖ

3.1. Tyrimo organizavimas ir metodika

Tyrimu siekiama atskleisti pedagoginio proceso dalyvių požiūrį į kūrybiškumo ugdymo galimybes muzikos (meno) mokykloje, išsiaiškinti, kokiomis priemonėmis jis ugdomas.

Magistro darbe remiamasi pragmatizmo (Džeimsas, 1995; Dewey, 2007;), *konstruktyvizmo* (Berger, Luckman, 1999) filosofinėmis nuostatomis.

Pragmatizmo kryptis svarbi tuo, kad skatina žmogaus aktyvumą, kuris pasireiškia kuriant, eksperimentuojant. Eksperimentuodamas žmogus mokosi mokyti, atsiranda naujas požiūris į pažinimą, išnyksta priešpastatymas tarp patirties ir racionalaus žinojimo. Pragmatizmas ragina mokyti ne pačių faktų, bet pažinimo metodų. Dewey (2007) nuomone, laisvė nuo suvaržymų turi prasmę tik kaip priemonė pozityviai laisvei (laisvei kelti tikslus, protingai spręsti, pasirinkti šaltinius ir kt. tikslus). Tik pats atradamas ugdytinis gali identifikuoti prasmes, egzistuojančias visuomenėje. Pragmatizmo nuostatas atspindintis ugdymas remiasi ne tik galutiniu rezultatu, bet aiškiai akcentuoja ir patį ugdymosi procesą. Mokytojas, kuris vadovaujasi pragmatizmo filosofija, moko ugdytinius ne tik pagal vadovėlius, tačiau atsižvelgia į kiekvieno mokinio individualią patirtį, skiria užduočių, kurios gyvenime bus naudingos.

Konstruktyvizmo kryptis akcentuoja abipusį mokytojo ir mokinio dialogą, bendravimą. Tai leidžia mokiniui pasijusti tolygiu pamokos dalyviu, o ne tik užduočių vykdytoju. Konstruktyvizmas, kaip ir pragmatizmas, remiasi mokinio individualia patirtimi bei gebėjimais, todėl užduotys jiems formuojamos atskirai.

Tyrimo metodika. Taikytas anketinės apklausos metodas. Darbo autoriaus parengtoje anketoje, skirtoje mokiniams, buvo pateikta 19 uždaro tipo klausimų (žr. 1 priedą). Mokytojų anketą sudarė 12 uždaro ir 1 atviro tipo klausimas (žr. 2 priedą). Pirmąjį mokinių anketos bloką sudarė demografiniai kintamieji (5 klausimai). 8, 19 klausimuose pateikta 12 teiginių, leidžiančių mokiniams įsivertinti muzikinius gebėjimus. 9, 16 klausimų blokas sudarytas iš 13 teiginių, kurių tikslas – nustatyti, kaip mokiniai vertina mokytojų kūrybinius gebėjimus, išsiaiškinti, ar mokiniams buvo skiriamos kūrybinės užduotys. 10-12 klausimų bloku siekta išsiaiškinti, kas, mokinių manymu,

yra kūrybiškumas. Likę du klausimų blokai skirti ištirti, ar muzikos (meno) mokyklose yra mokoma *improvizuoti, kurti muziką* bei *groti iš klausos*. Atsakymams koduoti naudota ranginė¹ skalė.

Mokytojams skirtoje anketoje pateikti analogiški klausimai, susiję su demografiniais kintamaisiais, muzikinių gebėjimų įsivertinimu. Pateiktas vienas atviro tipo klausimas, kuriuo prašoma nurodyti, kokius kūrybiškumą ugdančius būdus taiko mokytojai.

Tyrimo imtis. Imtį **A** sudarė 200 mokinių. 147 mokiniai muzikos (meno) mokyklą lankė paskutinius mokslo metus arba jau buvo ją baigę. 53 mokiniai mokėsi žemesnėse įvairių muzikos specialybių klasėse.

Imtį **B** sudarė 37 mokytojai iš tų pačių muzikos (meno) mokyklų ir jų skyrių.

Tyrimo organizavimas. Tyrimui buvo paruošta ir išdalinta 200 anketų paskutinius metus muzikos (meno) mokykloje besimokantiems ir jau mokyklą baigusiems mokiniams. Dalis anketų buvo išdalinta asmeniškai mokiniams, kitą dalį anketų savo mokiniams išdalino mokyklos mokytojai bei pavaduotojai, trečia dalis anketų buvo nusiųsta paštu į Klaipėdos muzikos (meno) mokyklas, kurias mokiniams išdalino mokytojai. Surinkta 149 anketos, iš kurių 2 buvo sugadintos. Norint pasiekti numatytą imties skaičių, papildomai anketos buvo išdalintos žemesnių [4, 5, 6] klasių mokiniams. Tyrimas atliktas 2012 metų gegužės-gruodžio mėnesiais.

Tyrimas vyko šiose muzikos (meno) mokyklose ir jų skyriuose:

1. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokykloje;
2. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Sedos skyriuje;
3. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Laižuvos skyriuje;
4. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Židikų skyriuje;
5. Šiaulių I-joje muzikos mokykloje;
6. Šiaulių II-joje muzikos mokykloje;
7. Sauliaus Sondeckio menų mokykloje;
8. Klaipėdos Jaronimo Kačinsko muzikos mokykloje;
9. Klaipėdos Juozo Karoso muzikos mokykloje.

¹ Ranginė skalė – tai duomenų grupavimo būdas, kai visi atsakymai eina griežtai didėjančia arba mažėjančia tvarka. Pvz., „labai patinka“, „patinka“, „neturiu nuomonės“, „nepatinka“, „labai nepatinka“ (žr. Kardelis, 2007, p. 191).

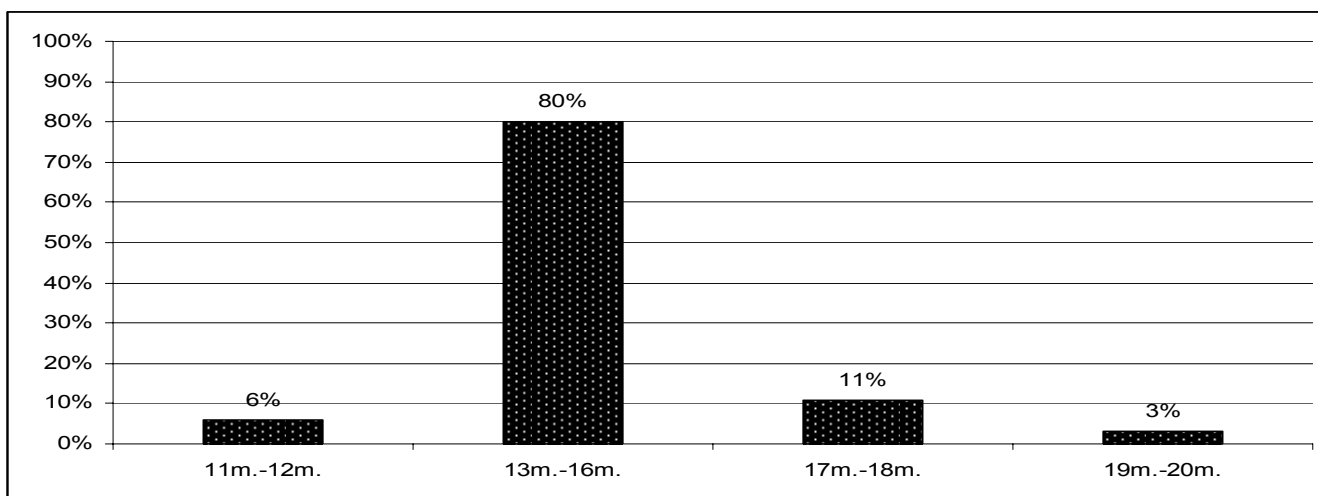
3.2. Muzikos (meno) mokykloje besimokančių ir ją baigusių mokinių požiūrio analizė

1 lentelė

Respondentų pasiskirstymas pagal mokyklas

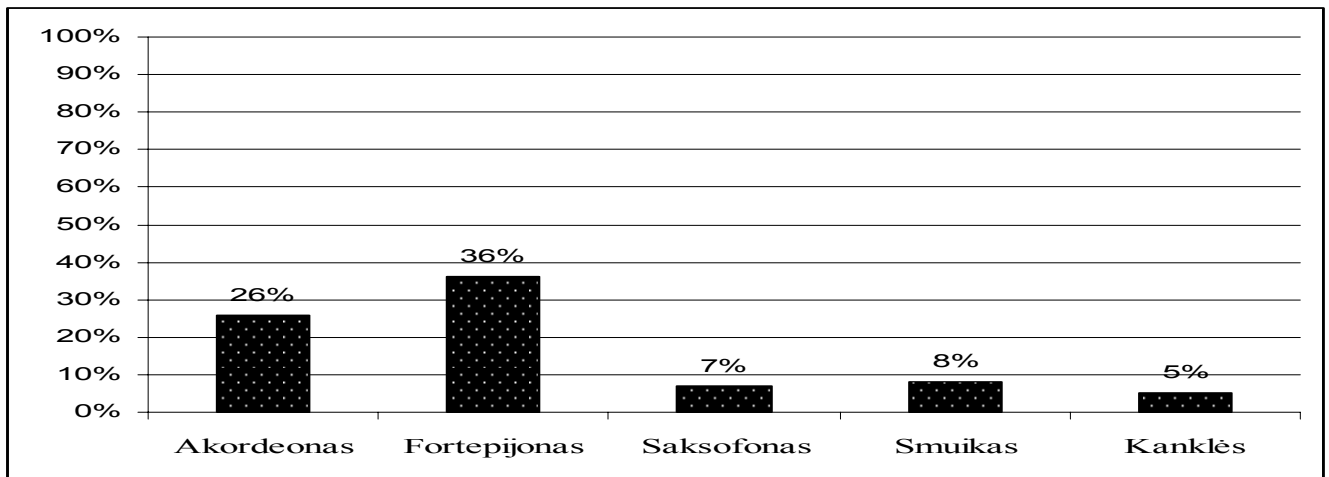
Muzikos (meno) mokyklos	Respondentai
1. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Laižuvos skyrius	10
2. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Sedos skyrius	17
3. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos Židikų skyrius	19
4. Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokykla	94
5. Šiaulių I-oji muzikos mokykla	13
6. Šiaulių II-oji muzikos mokykla	27
7. Sauliaus Sondeckio menų mokykla	8
8. Klaipėdos Juozo Karoso muzikos mokykla	5
9. Klaipėdos Jaronimo Kačinsko muzikos mokykla	7
Iš viso:	200

Tyrime dalyvavo 11–20 m. amžiaus moksleiviai, kurių daugumą sudarė 13–16 metų mokiniai (80%) (žr. 2 pav.).

2 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal amžių (N=200)

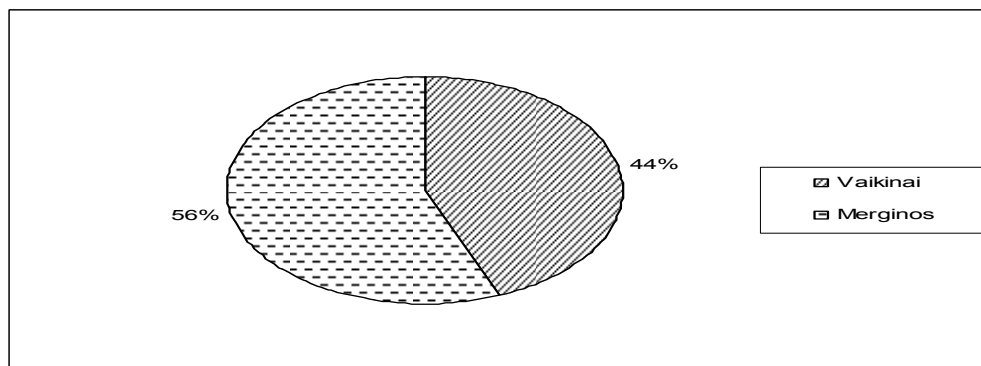
Tyrime daugiausiai dalyvavo mokinių, pasirinkusių fortepijono ir akordeono specialybes (62%) (žr. 3 pav.).

3 pav. Moksleivių pasiskirstymas pagal pasirinktą specialybę (N=200)

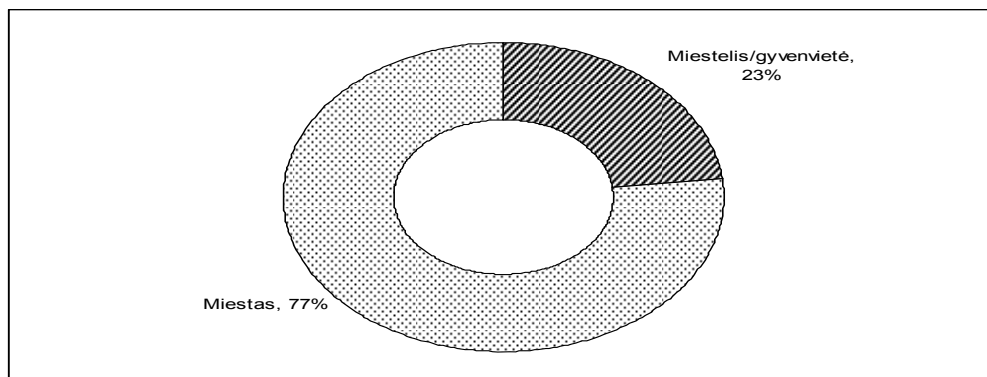
Taip pat 4% mokinių lankė trimito ir fleitos specialybes, 3% mokėsi groti klarnetu. 4 mokiniai buvo iš gitaros specialybės, 3 iš mušamųjų, po 2 mokinius tyrime dalyvavo iš tūbos ir trombono klasių. Po 1 mokinį užpildė anketas iš sintezatoriaus ir birbynės specialybių.

Tyrime merginų dalyvavo šiek tiek daugiau negu vaikinių. (žr. 4 pav.).

4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį (N=200)

Visi respondentai pagal gyvenamą vietą išsidėstė tokia tvarka (žr. 5 pav.).

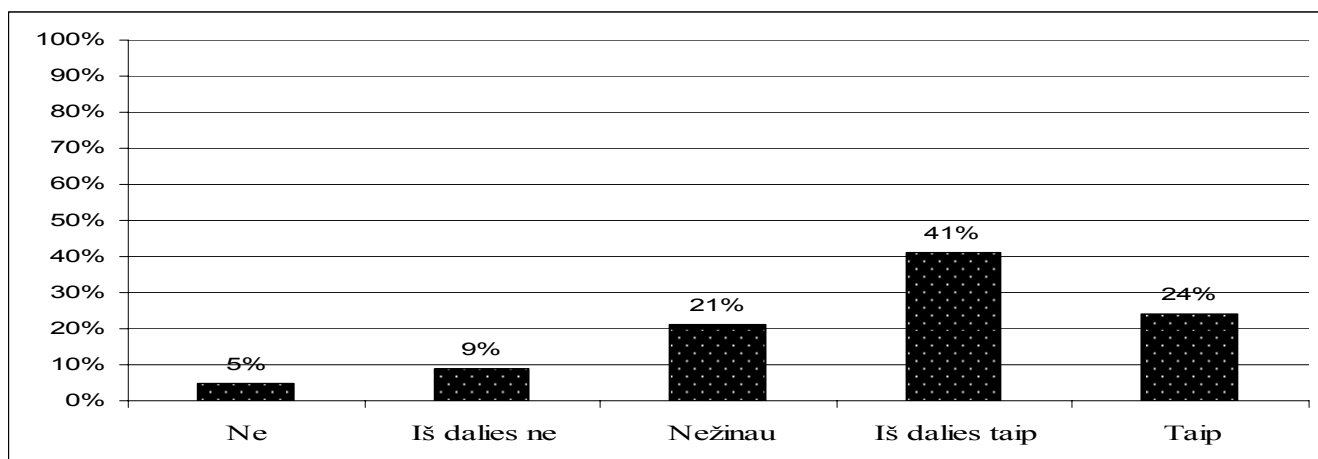

5 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal gyvenamą vietą (N=200)

Tarp pagrindinių tyrimo tikslų – sužinoti, kaip respondentai suvokia kūrybiškumą; išsiaiškinti, kokią įtaką mokiniams daro kūrybinių užduočių taikymas pamokose; įvertinti, ar kūrybinės užduotys skatina mokinius savarankiškai muzikuoti. Rezultatams gauti buvo išskirtos 3 kūrybiškumą ugdančios priemonės – *improvizavimas*, *muzikos kūrimas* ir *grojimas iš klausos*. Tyrimo metu gauti šie rezultatai:

Išsiaiškinta, kad 77% apklaustųjų mano, jog kūrybiškumas – tai gebėjimas pateikti savitą kūrinio interpretaciją, 78% sutinka, jog kūrybiškumas – tai vaizduotės lakumas, išreiškiant muzikines mintis muzikuojant. Tačiau didžiausia dalis respondentų pritaria, kad kūrybiškumas – tai *gebėjimas improvizuoti* (81%).

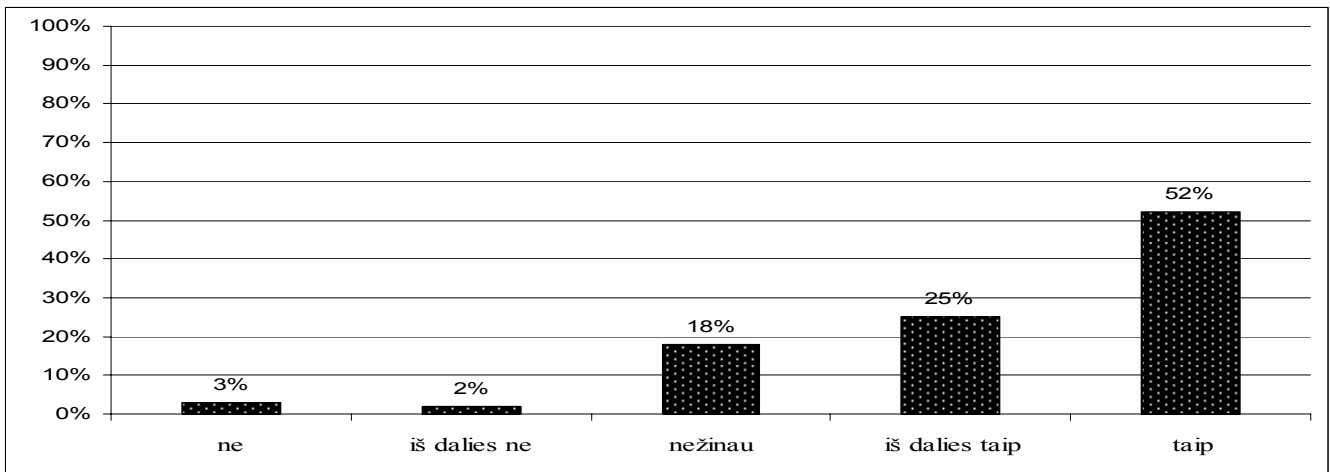
Tyrimu norėta išsiaiškinti, ar patys respondentai *mano esą kūrybiški*. Rezultatai parodė, kad tik ketvirtadaliui respondentų pavyksta atskleisti savo kūrybiškumą (žr. 6 pav.). „Iš dalies“ kūrybiški mano esą 41% (83) respondentų. 14% (26) nelaiko savęs kūrybiškais. 21% (42) respondentų nesugebėjo įsivertinti, ar yra kūrybiški, ar ne.

6 pav. Respondentų nuomonė apie savo kūrybinius gebėjimus (N=200)

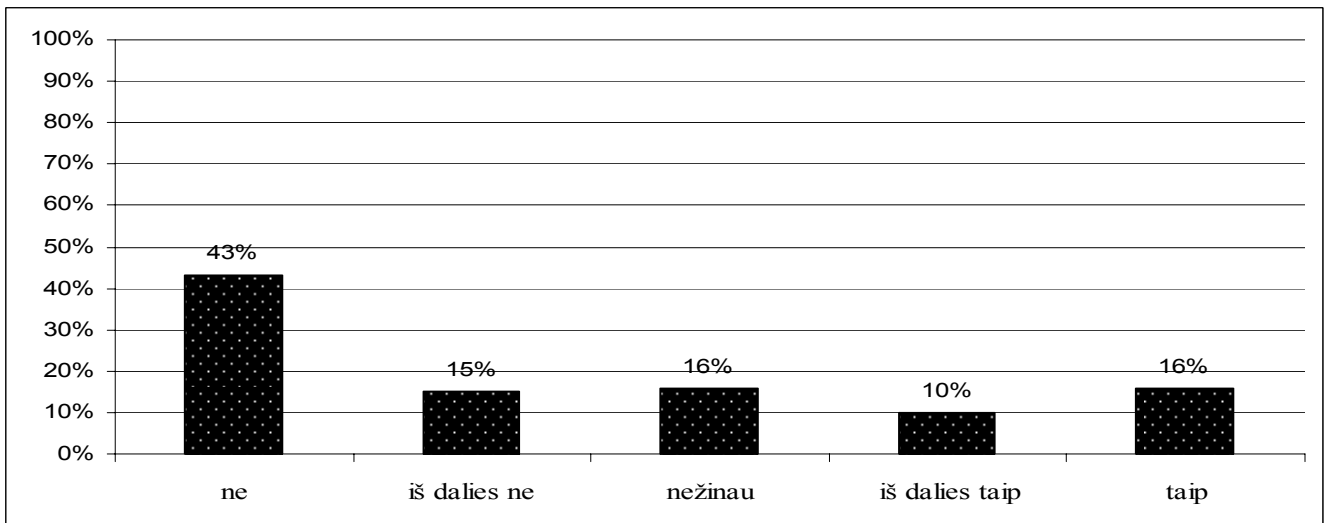
Gauti tyrimo duomenys parodė, kad 72% respondentų mano, jog improvizacija – *spontaniškas kūrybinis veiksmas*, 82% galvoja, kad tai – *laisva muzikinė interpretacija*, net 86% respondentų sako, jog tai – *gebėjimas kurti grojimo metu*, 82% respondentų nurodo, kad improvizacija – tai *gebėjimas laisvai reikšti muzikines mintis*. Didžioji dalis respondentų sutinka, jog pateiktieji teiginiai gali būti naudojami improvizacijai apibūdinti, todėl galima teigti, kad moksleiviai supranta, kas yra improvizacija.

Tyrimo metu buvo siekta išsiaiškinti, ar *respondentai norėtų mokėti improvizuoti*. Paaiškėjo, kad net pusė apklaustųjų moksleivių norėtų mokėti improvizuoti, o ketvirtadalis „iš dalies“ norėtų išmokyti improvizuoti. 77% respondentų norėtų, kad mokytojai mokytų improvizuoti (žr. 7 pav.).

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pageidavimą išmokti improvizuoti (N=200)

Taip pat atliekant tyrimą siekta sužinoti, *ar mokytojas skatindavo kurti nesudėtingas melodijas*. R. Girdzijauskienės (2003, p. 23) teigimu, „jei vaikai bus skatinami kurti nuo pirmųjų susitikimų su muzika, galime tikėtis, jog sulauksime ir tikrų muzikinės kūrybos vaisių“. Tyrimo rezultatai (žr. 8 pav.) parodė, kad 58% respondentų nebuvo skatinami kurti. 16% moksleivių „nežino“, ar mokytojo skiriamos užduotys yra muzikos kūrimas. Tikėtina, kad ši moksleivių grupė taip pat nebuvo skatinama kurti, nes šiuo klausimu neturi aiškios nuomonės. Galima teigti, kad beveik 75% muzikos (meno) mokyklos moksleivių nebuvo skatinami užsiimti muzikine kūryba.

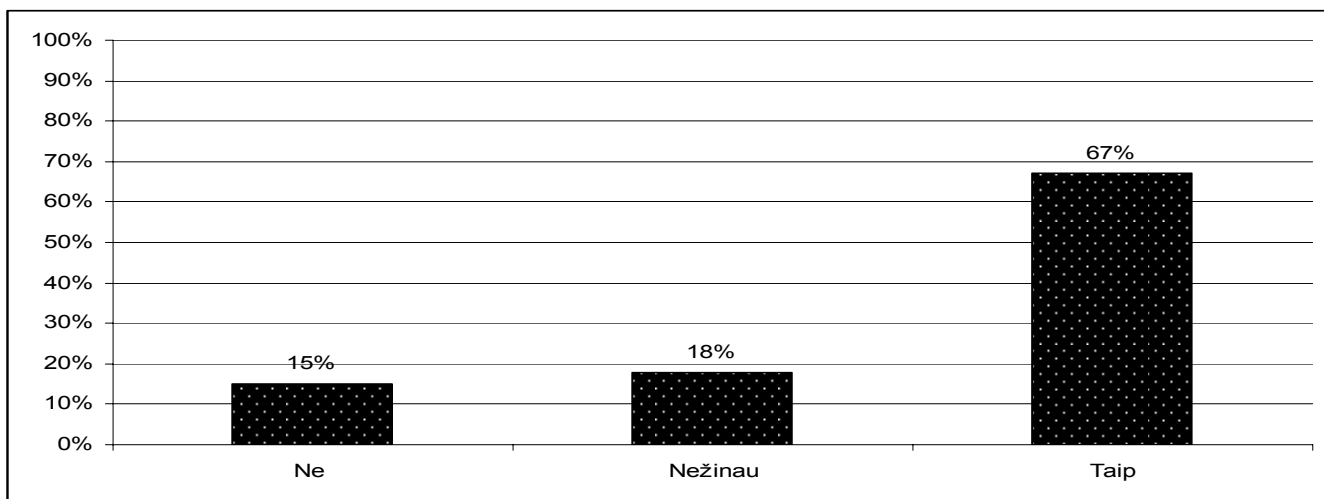

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal dalyvavimą kūrybos procese (N=200)

Tyrimo metu bandyta iširti, kaip moksleiviai vertina gebėjimą *groti iš klausos* ir kokią naudą tai teikia pačiam mokiniui. Gauti rezultatai parodė, jog respondentai puikiai suvokia gebėjimo groti iš klausos naudą. Beveik absoliuti dauguma (96%) sutinka su nuomone, kad grojimas iš klausos *lavina muzikinę klausą*. 91% respondentų mano, kad mokėjimas groti iš klausos *suteikia galimybę atlikti daug mėgstamų melodijų be natų*. 79% teigia, jog gebant groti iš klausos *tampama*

universaliiu muzikantu. Respondentai palankiai vertino ir paskutinius du teiginius: 82% respondentų sutinka, kad gebėjimas groti iš klausos *stiprina pasitikėjimą savimi*, o 86% mano, kad grojant iš klausos *ugdomas gebėjimas nesutrikinti suklydus*. Galima teigti, kad itin didelė dalis respondentų gebėjimą groti iš klausos vertina teigiamai, kadangi tai, jų nuomone, muzikantui suteikia pranašumų.

Per tyrimą respondentų buvo prašoma atsakyti, *ar grotų daugiau, jeigu mokėtų groti iš klausos* (žr. 9 pav.). Beveik 70% apklaustųjų grotų daugiau, jeigu mokėtų groti iš klausos. 18% respondentų pažymėjo, kad „nežino“, ar gebėjimas groti iš klausos juos paskatintų dar daugiau muzikuoti. Galima teigti, kad grojimas iš klausos muzikos (meno) mokyklų moksleiviams yra patraukli muzikinio ugdymo forma. Gerai įvaldytas gebėjimas groti iš klausos suteiktų platesnes galimybes kūrybiškumui vystytis.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal motyvaciją groti iš klausos (N=200)

Tyrimo metu naudotas *Chi-kvadrato* kriterijus statistiniam reikšmingumui tarp kintamųjų nustatyti. Pasak K. Pukėno (2004), *Chi-kvadrato* testas naudojamas dviejų kintamųjų nepriklausomumui ar vieno kintamojo homogeniškumui tikrinti. Išryškėjo, kad 53 *žemesnių klasių mokiniai, kuriems buvo skiriamos kūrybinės užduotys, mėgsta groti pasirinktu instrumentu* ($p=0,001$). Galima teigti, jog jaunesnio amžiaus respondentams skiriamos kūrybinės užduotys yra mėgiamos, noriai atliekamos. Jų pagalba mokiniai savarankiškai muzikuoja, su noru bando patys kurti, groti iš klausos, pritarti melodijoms.

2 lentelės *Value* stulpelyje pateikta *Chi kvadrato* kriterijaus statistika. Kuo ši reikšmė didesnė, tuo mažiau tikėtina, kad procentų skirtumas atsirado atsitiktinai. Stulpelyje *df* parodytas

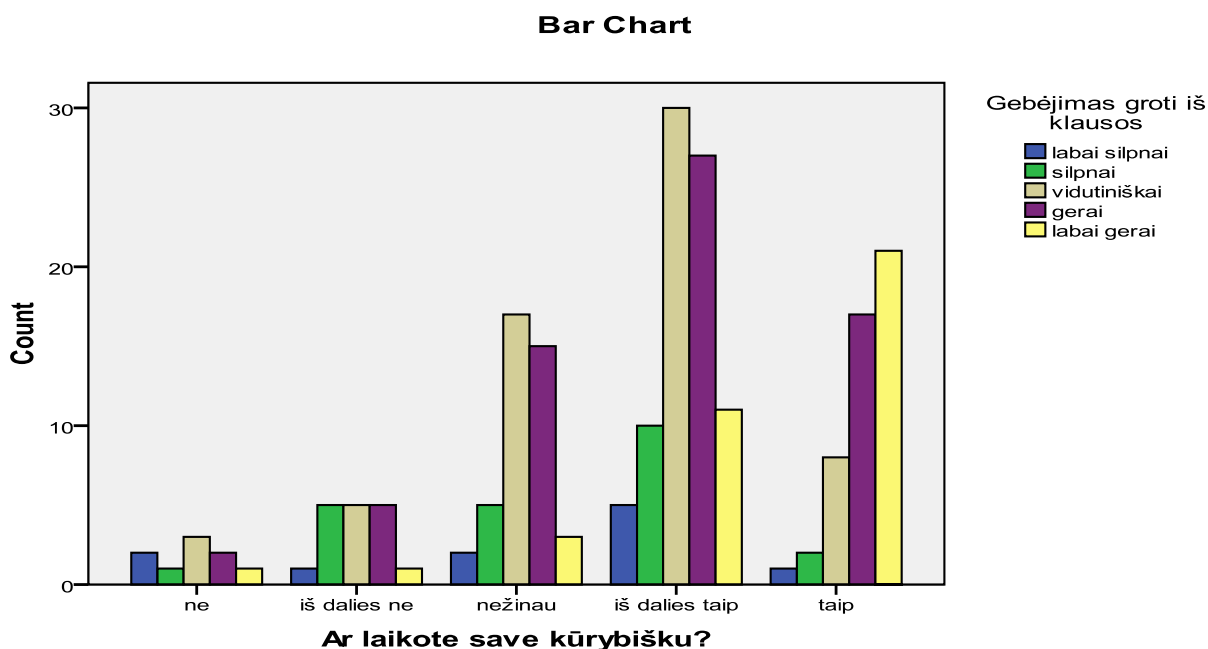
laisvės laipsnių skaičius, kuris reiškia, iš kelių nepriklausomų atsitiktinių dydžių apskaičiuota statistika. Apskaičiuota procentų skirtumo statistinio reikšmingumo reikšmė, kai $p < 0,05$.

2 lentelė

Chi kvadrato kriterijaus rezultatai

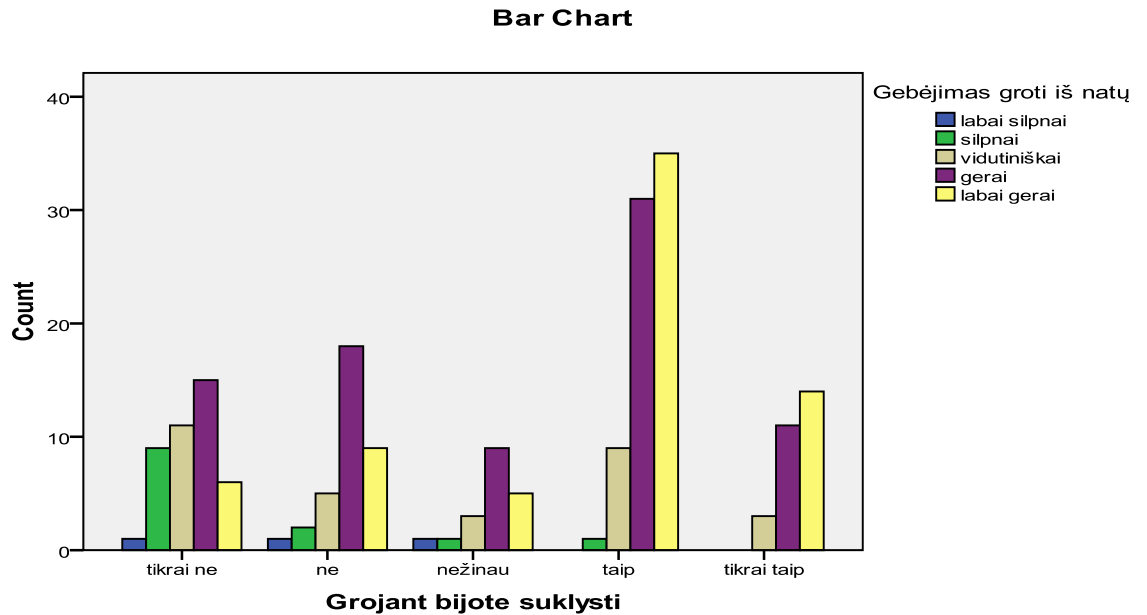
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Mano esąs kūrybiškas/geba groti iš klausos	40.234	16	0,001
Grodamas bijo suklysti/geba groti tik iš natų	40.001	16	0,001
Sunkiai geba savarankiškai mokytis groti/moka groti tik gamas ir specialybės kūriniai	37.602	16	0,002
Mėgsta groti instrumentu/skirdavo įvairių kūrybinių užduočių	32.204	12	0,001

Moksleivių manymu, gebėjimas groti iš klausos skatina kūrybiškumo vystymąsi (žr. 10 pav.).

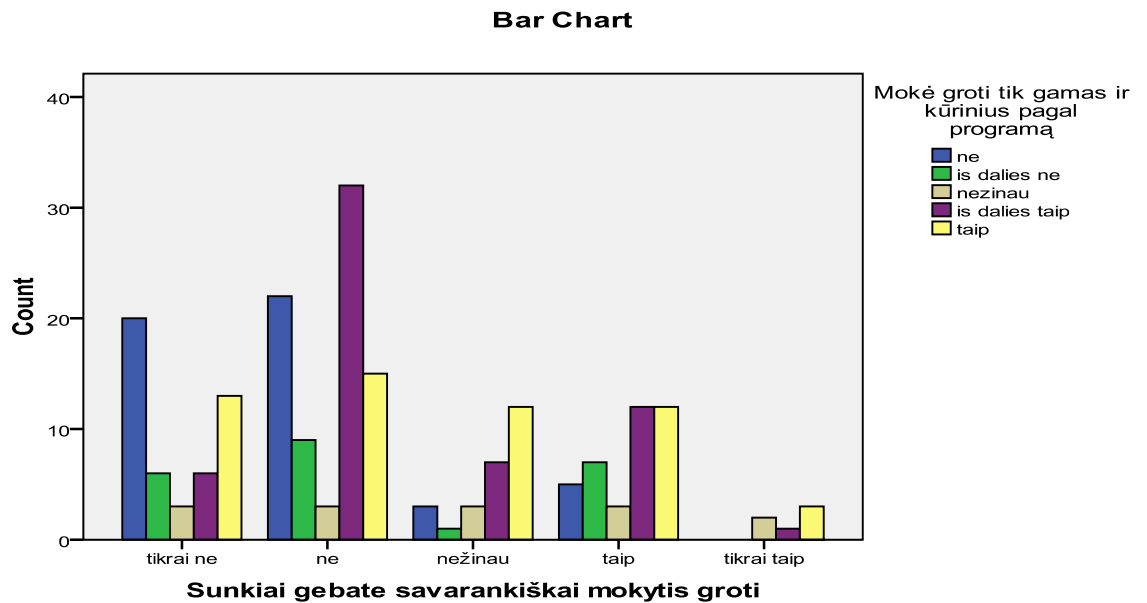
10 pav. Ryšys tarp kūrybiškumo ir gebėjimo groti iš klausos (N=200)

Respondentai sutinka, jog grodami bijo suklysti, nes pamiršus tekstą, dažnai sutrinka ($p < 0,001$) (žr. 11). Tai leidžia manyti, kad jie gana silpnai geba improvizuoti ir groti iš klausos.

11 pav. Ryšys tarp respondentų baimės suklysti ir gebėjimo groti iš natų (N=200)

Daliai moksleivių gana sunkiai sekasi savarankiškai mokytiis groti (žr. 12 pav.). Kūriniai ir gamos dažniausiai išmokstamos motoriniu būdu, todėl stinga gebėjimų improvizuoti ar groti iš klausos.

12 pav. Ryšys tarp savarankiško mokymosi groti ir mokytojų mokymo groti tik gamas ir kūrinius (N=200)

Apibendrinant gautus mokinių apklausos rezultatus galima teigti, jog daugiau kaip du trečdaliai mokinių norėtų, kad pamokos metu būtų mokoma improvizuoti. Respondentai palankiai atsiliepia apie mokymą groti iš klausos. Tyrimo rezultatų duomenimis, net du trečdaliai mokinių būtų savarankiškai groję dar daugiau, jeigu būtų mokomi groti iš klausos.

Tyrimas padėjo atskleisti, jog viena iš priežasčių, dėl ko mokiniai sunkiai geba savarankiškai mokytis groti, yra gebėjimas groti vien tik gamas ir programoje numatytus kūrinius. Improvizacijos, grojimo iš klausos metodų taikymas suteiktų mokiniams muzikavimo džiaugsmo, didesnio pasitikėjimo savimi.

Tyrimo rezultatų duomenimis, jaunesnio amžiaus mokiniai labiau mėgsta groti, nei vyresnieji. Jiems dažniau buvo skiriamos kūrybinės užduotys. Tyrimas atskleidė, jog vyresnio amžiaus mokiniams kūrybinių užduočių skaičius gerokai sumažėja. Prieinama išvados, jog mokiniai, kurių kūrybiškumas buvo ugdomas, jiems pateikiant kūrybinių užduočių, noriai savarankiškai muzikuoja.

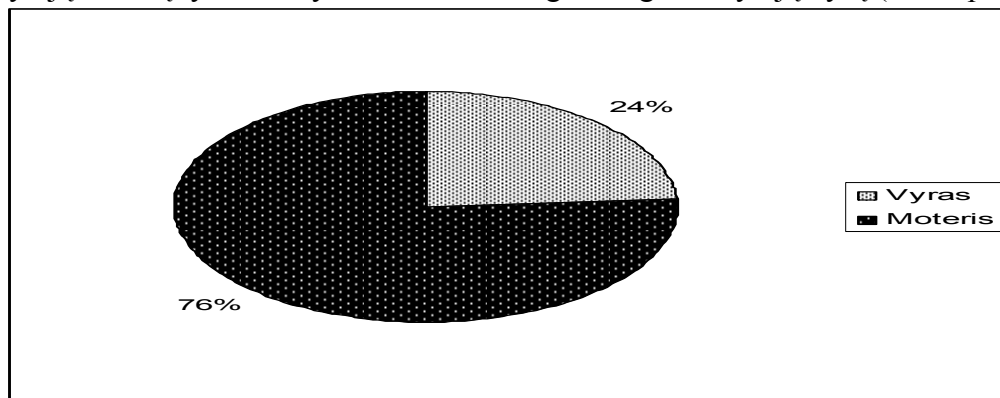
Trijų ketvirtadalių respondentų požiūriu, jie nebuvo skatinami kurti pamokoje. Galima teigti, kad didžiajai daliai mokinių nebuvo taikyta jokių kūrybiškumą skatinančių būdų ar priemonių.

3.3. Muzikos (meno) mokyklų mokytojų požiūrio analizė

Vienas pagrindinių mokytojų požiūrio tyrimo tikslų – sužinoti, kaip respondentai taiko kūrybiškumą skatinančias užduotis; kaip suvokia kūrybiškumą; kokias priemones naudoja mokinio kūrybiškumui ugdyti.

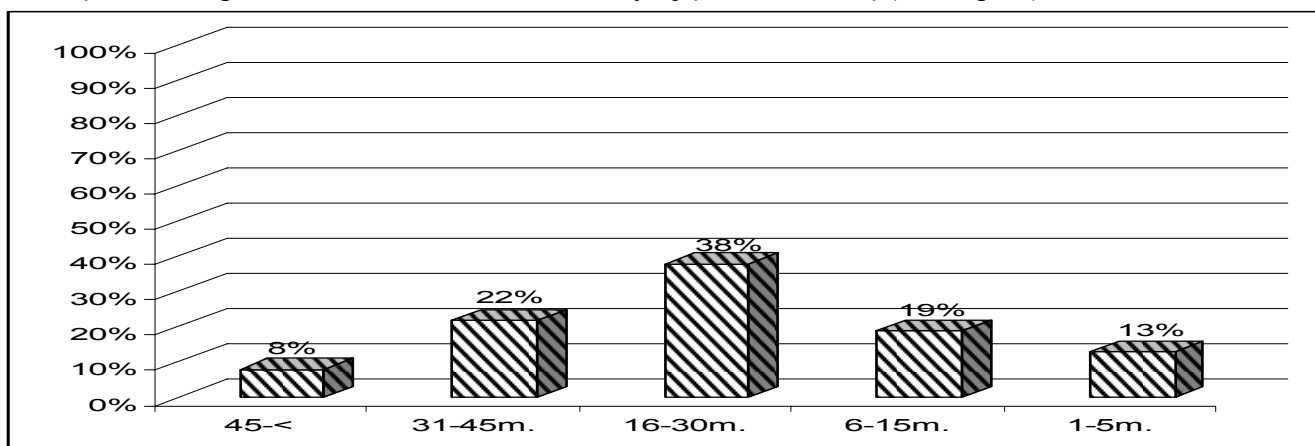
Tyrimo metu buvo apklausti 37 mokytojai, dirbantys anksčiau minėtose 9 muzikos (meno) mokyklose ir jų skyriuose. Apklaustųjų buvo prašoma nurodyti savo lytį, pedagoginio stažo trukmę, išsilavinimą, dėstomą dalyką.

Mokytojų moterų tyrime dalyvavo kur kas daugiau negu mokytojų vyrų (žr. 13 pav.).

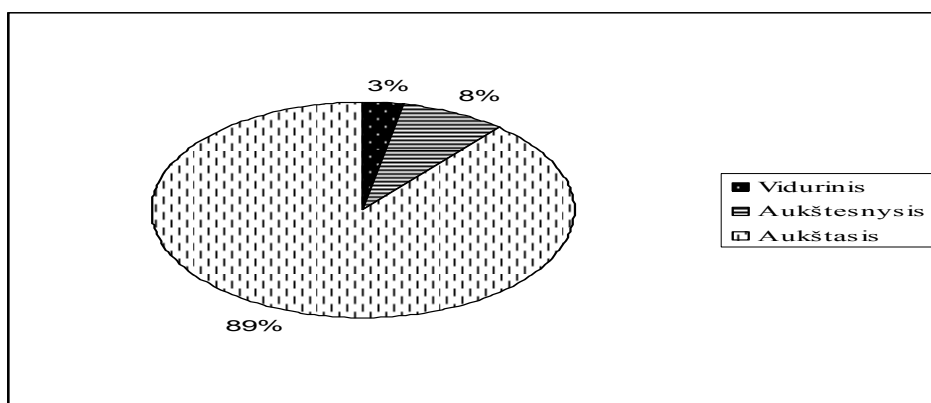
13 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal lytį (N=37)

Nustatyta, kad nemaža dalis mokytojų turi didelę darbo patirtį: 30% mokytojų pedagoginį darbą dirba daugiau nei 30 m., beveik 40% mokytojų – 16-30 metų (žr. 14 pav.).

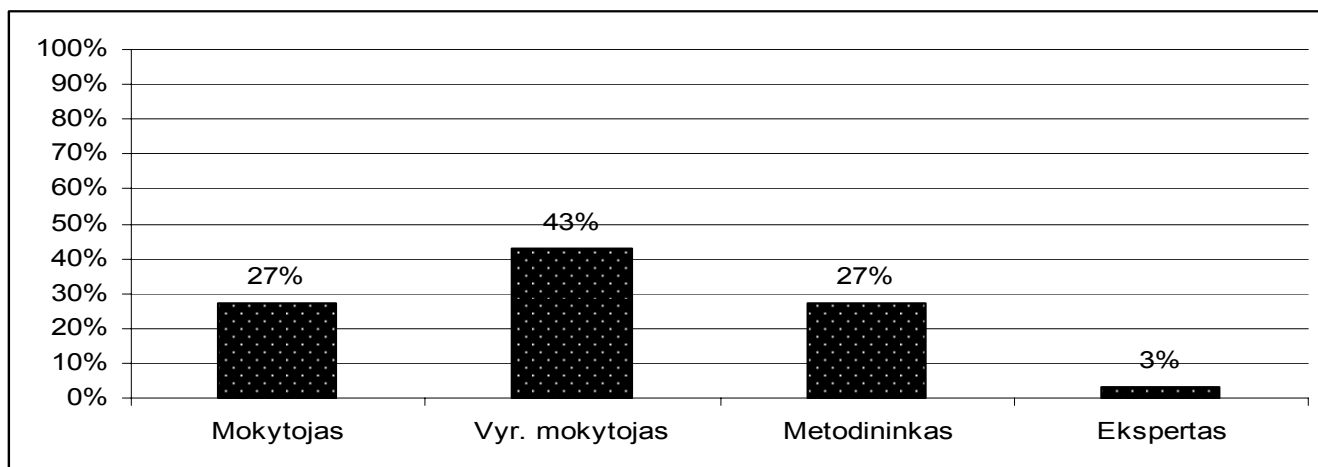
14 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal darbo stažą (N=37)

Beveik visi muzikos (meno) mokyklų mokytojai yra įgiję aukštąjį muzikinį išsilavinimą (žr. 15 pav.).

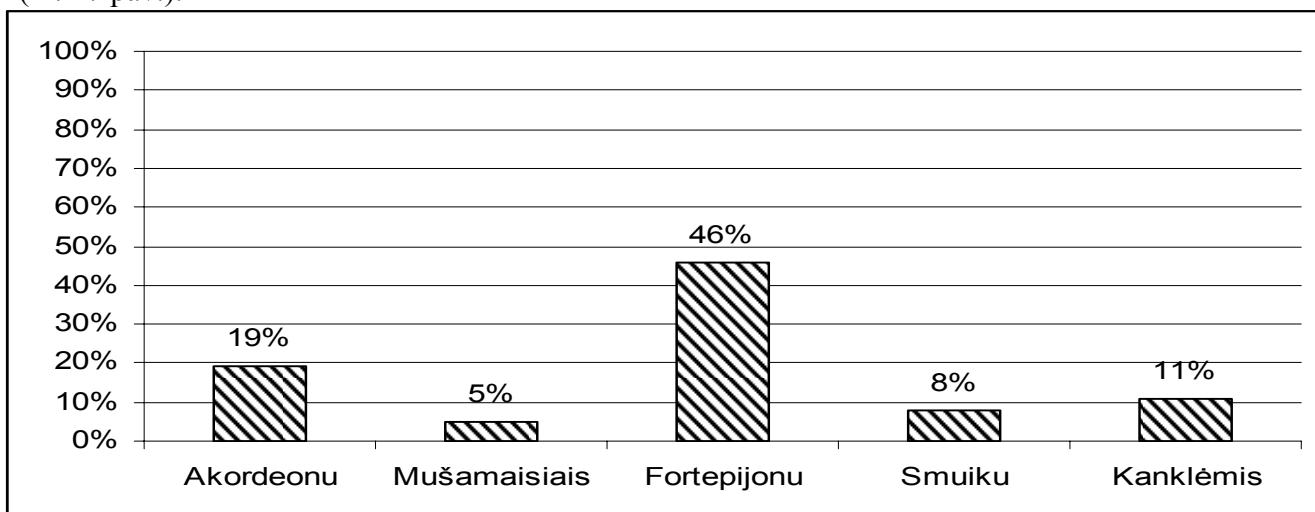
15 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal išsilavinimą (N=37)

Daugiau nei 70% mokytojų, baigusių aukštąją mokyklą, yra įgiję tam tikrą kvalifikacinę kategoriją (žr. 16 pav.).

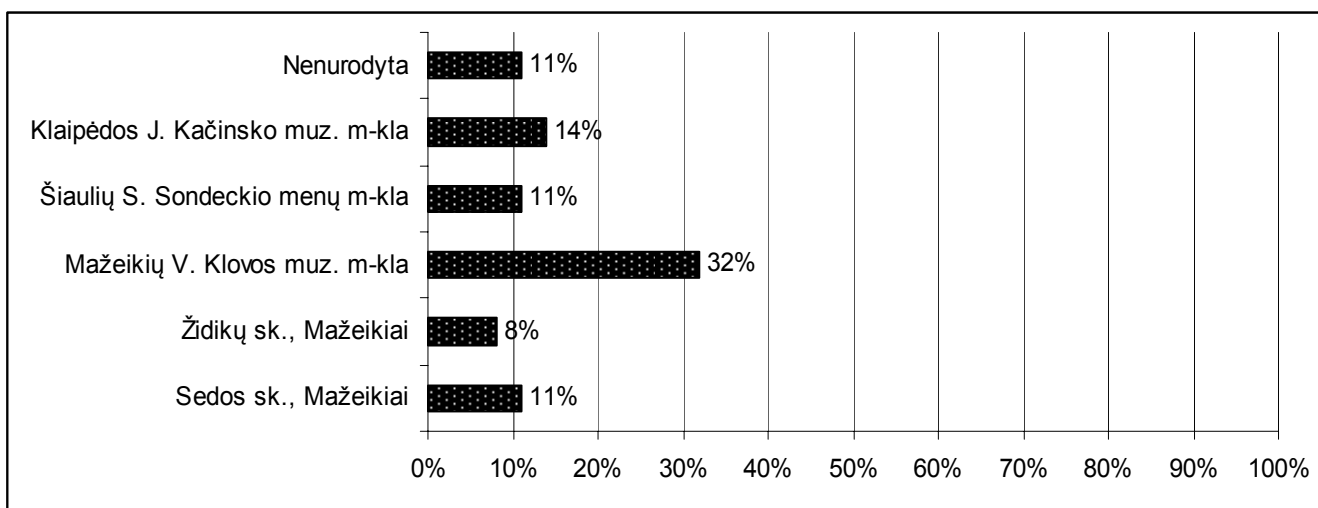
16 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal kvalifikacines kategorijas (N=37)

Didžiausia dalis tyrime dalyvavusių mokytojų mokinius moko groti fortepijonu ir akordeonu (žr. 17 pav.).

17 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal dėstomą dalyką (N=37)

Taip pat dalyvavo po 1 trimito, saksofono, sintetatoriaus bei gitaros specialybių mokytoją. Didžiausią tyrime dalyvavusių mokytojų imtį sudarė Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokyklos mokytojai – 32% (žr. 18 pav.).

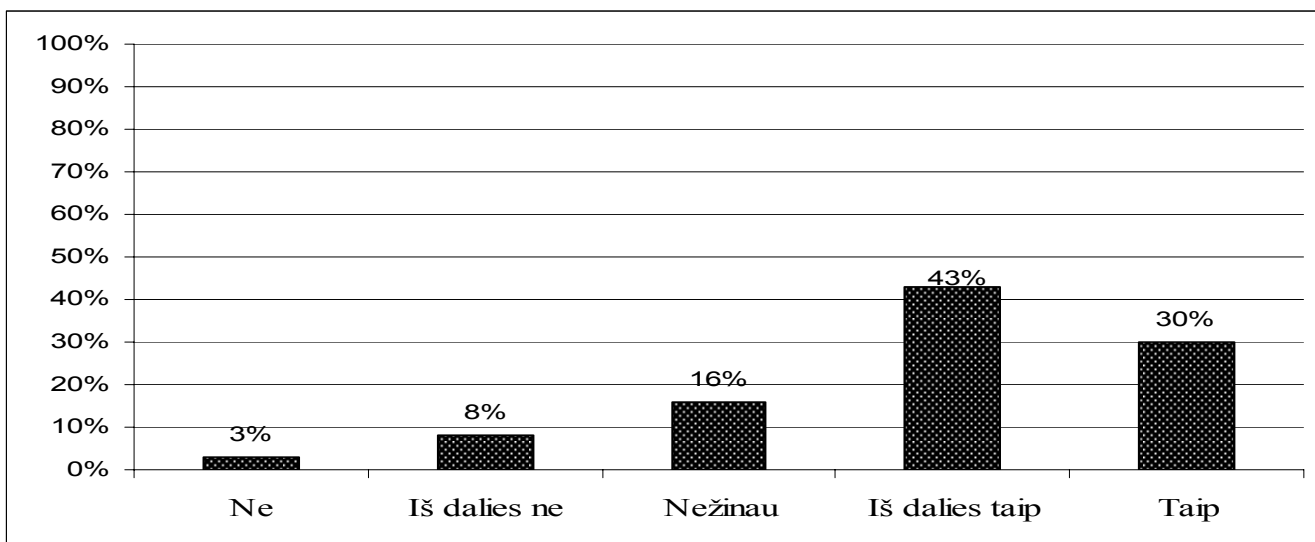
18 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal darbo vietą (N=37)

5% mokytojų dalyvavusių tyrime dirba Šiaulių II-oje muzikos mokykloje ir po 3% mokytojų yra iš Klaipėdos J. Karoso muzikos mokyklos, Šiaulių I-osios muzikos mokyklos ir Mažeikių rajono Laižuvos skyriaus.

Anketinėje apklausoje mokytojų buvo prašoma pažymėti teiginius, kurie, jų supratimu, geriausiai apibūdina kūrybiškumą. Iš gautų rezultatų matyti, kad mokytojų ir mokinių nuomonės apie kūrybiškumą panašios, nors mokytojų atsakymai labiau užtikrintesni, aiškiai nurodant varianto atsakymą. Mokiniai dažniau abejojo ir rinkosi atsakymo variantą – „nežinau“.

Beveik visi mokytojai (92%) pritaria, kad kūrybiškumas – tai *gebėjimas pateikti savitą kūrinio interpretaciją*. 89% apklaustųjų mokytojų kūrybiškumas reiškia *naujų minčių pateikimą, analizuojant muzikinį kūrinį*. *Gebėjimą improvizuoti* kūrybiškumui priskiria 92% respondentų. Mokytojų ir mokinių nuomonės išsiskyrė aptariant teiginį: kūrybiškumas – tai *pasitikėjimas savo jėgomis grojant scenoje*. 43% mokytojų nepritaria, kad šis teiginys atitinka kūrybiškumo prasmę, tačiau 51% mokytojų mano, kad pasitikėjimas savo jėgomis scenoje gali būti kūrybiškumo bruožas. 20% mokinių nemano, kad pasitikėjimas savo jėgomis grojant scenoje yra kūrybiškumas, tačiau 65% tai priskiria kūrybiškumui.

Tyrimo metu bandyta nustatyti, ar mokytojai *mano esą kūrybiški* (žr. 19 pav.). Iš gautų rezultatų galima daryti išvadą, kad trečdalis mokytojų laiko save kūrybiškais. 43% (16) mokytojų mano, jog „iš dalies“ yra kūrybiški, t. y. jų kūrybiškumas pasireiškia tik tam tikrose situacijose. Aiškios nuomonės šiuo klausimu neturėjo 16% respondentų, 11% savęs kūrybiškais nelaikė. Galima teigti, kad 27% mokyklose dirbančių mokytojų nėra užtikrinti dėl savo kūrybiškumo. Nors beveik visi mokytojai yra įgiję aukštąjį išsilavinimą, tačiau dalis jų savęs kūrybiškais nelaiko.

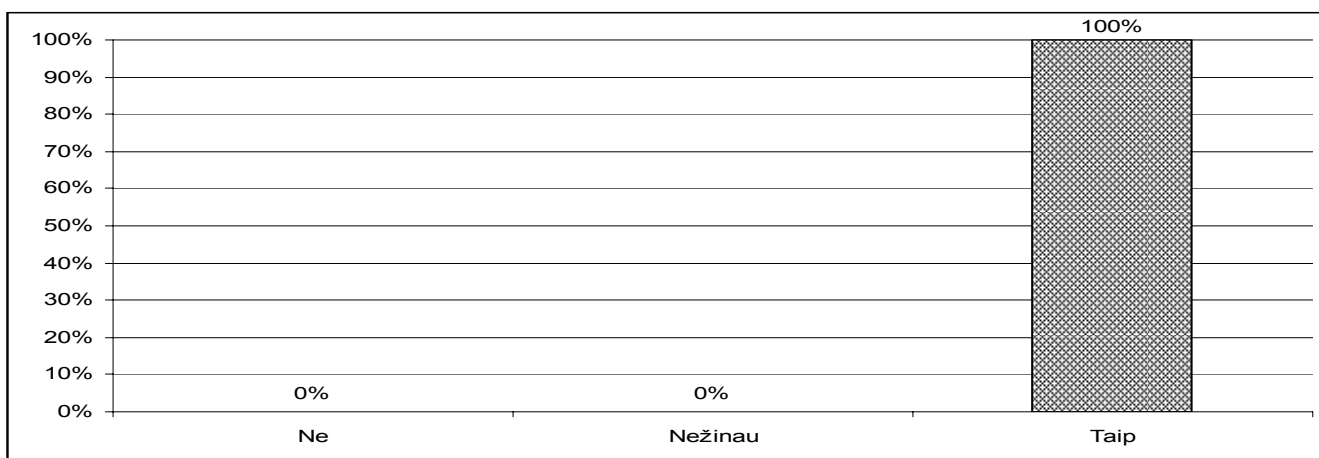
19 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal savo kūrybiškumo vertinimą (N=37)

Tyrimo metu siekta nustatyti kaip mokytojai vertina *improvizaciją*. Mokytojų ir mokinių nuomonė gerokai išsiskyrė teigiant, jog tai – *spontaniškas kūrybinis veiksmas*. 72% mokinių mano, kad improvizacija tai *spontaniškas kūrybinis veiksmas*. Taip manančių mokytojų buvo tik 62%, nors

P Campbell (1993) mano, kad improvizacija gali būti „iš anksto neapgalvotas, nuodugnai neparengtas melodijos ir ritmo gimimas“ (žr. R. Girdzijauskienė, 2004, p. 30). Galima manyti, kad nemaža dalis tyrime dalyvavusių mokytojų nesugebėtų spontaniškai atlikti muzikinės improvizacijos, todėl jie tokio grojimo būdo nelaiko improvizacijos veiksmu.

78% mokytojų sutiko, kad improvizacija – tai *gebėjimas laisvai interpretuoti kūrinį*, kad improvizacija – tai *gebėjimas kurti grojimo metu* mano net 95% mokytojų. Teiginiui, jog improvizacija – tai *gebėjimas laisvai reikšti muzikines mintis* pritarė 83% mokytojų.

Buvo bandoma išsiaiškinti, ar improvizacija *skatina kūrybiškumą* (žr. 20 pav.). Visi mokytojai vienareikšmiškai sutiko, jog improvizacija glaudžiai siejama su kūrybiškumu.

20 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal improvizacijos reikšmės vertinimą (N=37)

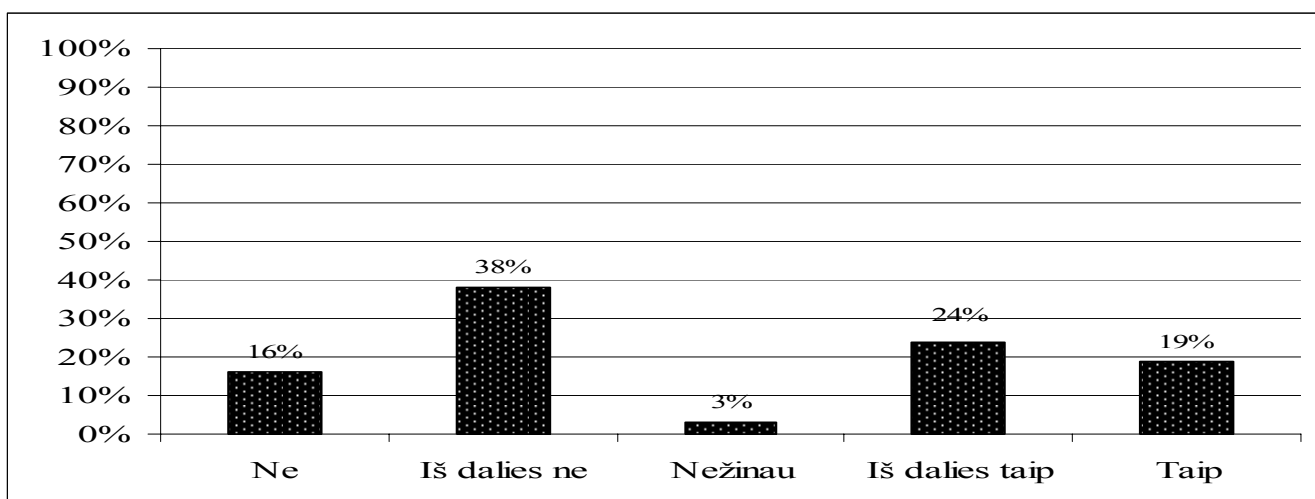
Pastebėta, kad mokytojų nuomonės išsiskyrė siekiant įvertinti, ar norint mokytis improvizuoti, reikalingi *tvirti mokinio muzikiniai-teoriniai pagrindai* (žr. 21 pav.).

21 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie muzikinių-teorinių žinių reikalingumą mokant improvizacijos (N=37)

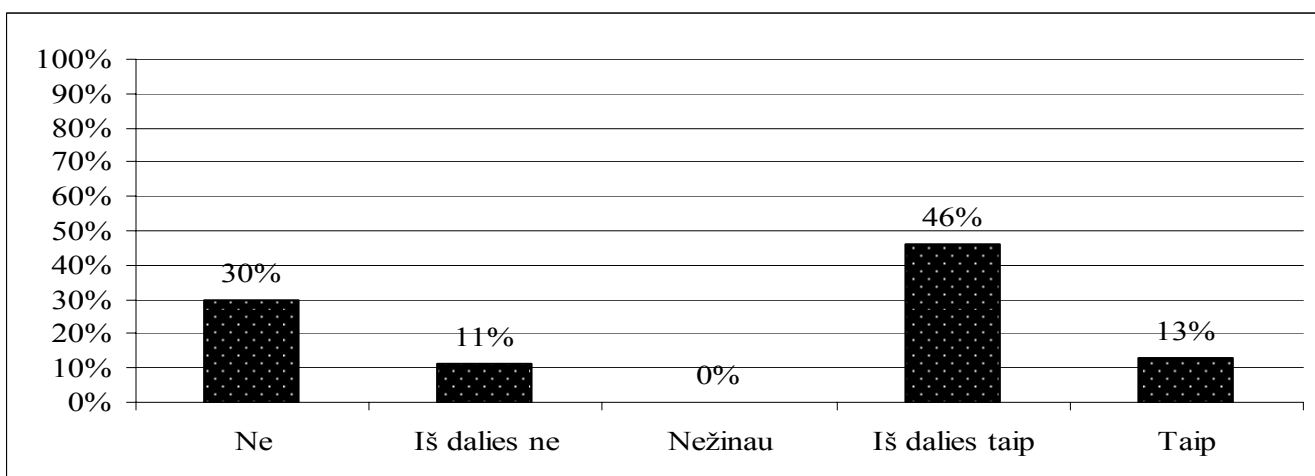
Net 76% (27) mokytojų sutinka, jog norint improvizuoti reikia turėti teorijos žinių ir tik ketvirtadalis apklaustųjų mano, kad improvizuoti galima net neturint išankstinio pasiruošimo. Galima teigti, jog mokytojai beveik netaiko improvizavimo ugdymo būdų žemesnių klasių moksleiviams.

Mokytojų nuomonė išsiskyrė atsakant į klausimą, ar *mokyti improvizacijos galima tik geriausiems savo mokiniams* (22 pav.). 19% mokytojų mano ir 24% iš dalies pritaria, jog tik gambiausieji mokiniai gali išmokyti improvizuoti, tačiau kita dalis mokytojų linkę sutikti, jog improvizacijos galima mokyti ir ne tik pačius gambiausius mokinius, tik jie turi turėti tvirtus muzikinius teorinius pagrindus. Mokytojai linkę manyti, kad improvizacija yra itin sudėtinga kūrybiškumo ugdymo forma, reikalaujanti ne tik mokinio, bet ir paties mokytojo tinkamo pasiruošimo.

22 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal nuomonę apie mokinių mokymą improvizuoti (N=37)

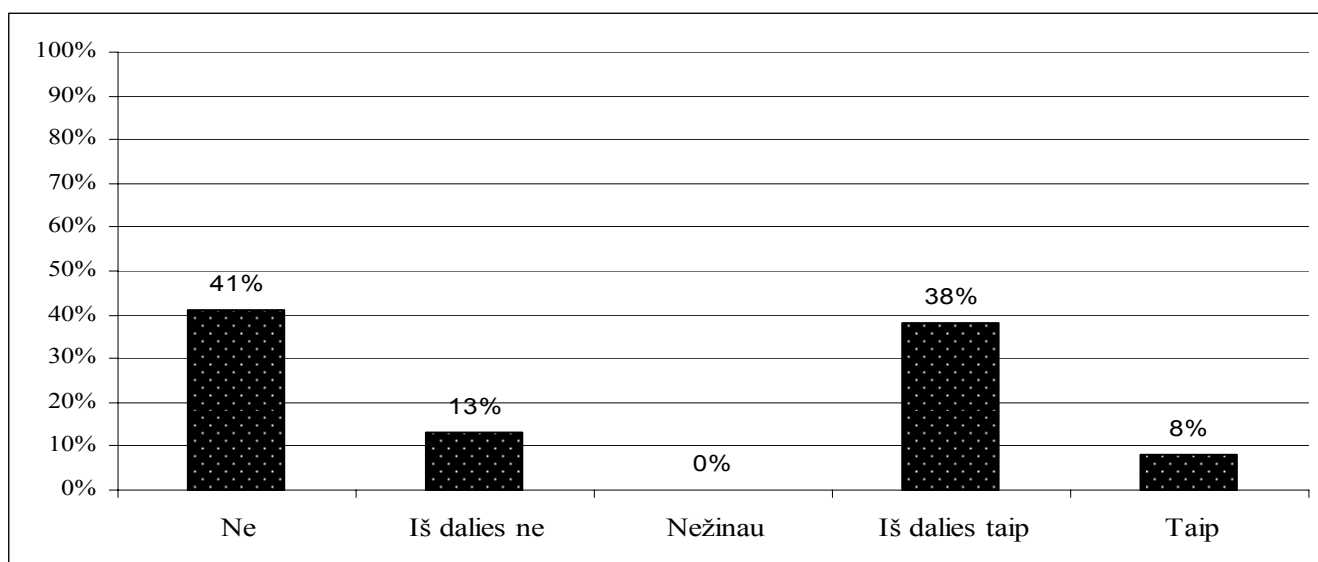
Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar patys mokytojai moka improvizuoti (žr. 23 pav.).

23 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal gebėjimą improvizuoti (N=37)

Gauti rezultatai atskleidė, kad tik 13% (5) tyrime dalyvavusių mokytojų patys geba improvizuoti. 46% apklaustųjų linkę manyti, jog jie galėtų improvizuoti, tačiau greičiausiai stinga patirties bei didesnio pasitikėjimo savimi. Trečdalis mokytojų pripažino, jog nesugeba improvizuoti, 11% mano, kad negalėtų improvizuoti. Galima teigti, kad apie 40% mokytojų nemoka improvizuoti arba to nėra bandę daryti.

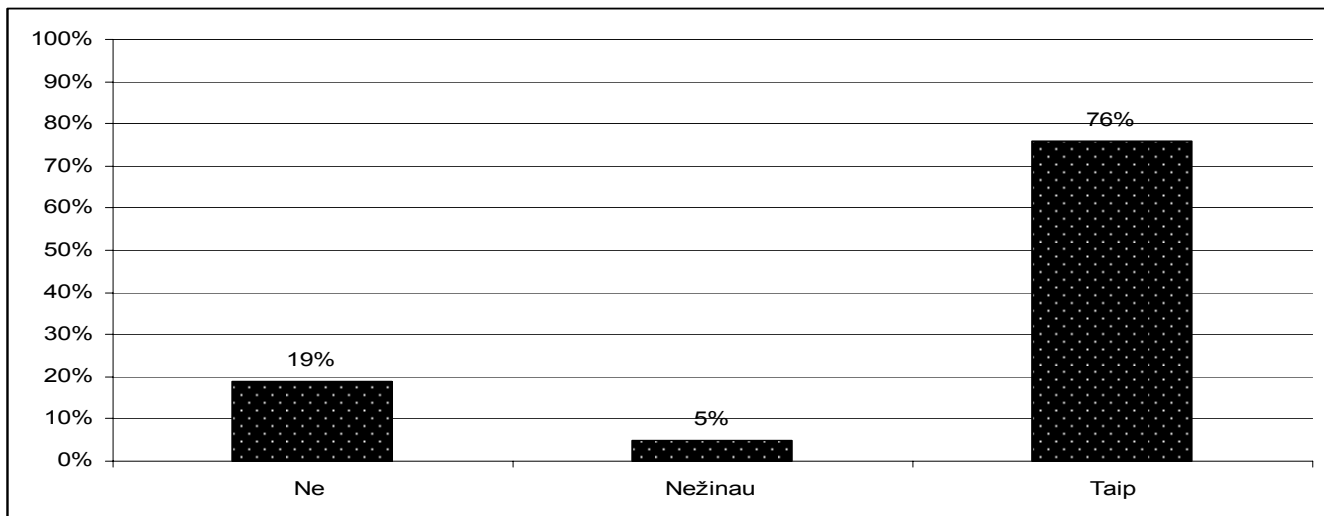
Kitas anketinės apklausos tikslas buvo išsiaiškinti, ar *mokytojai moko per pamokas mokinius improvizuoti* (žr. 24 pav.).

24 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal mokymą improvizuoti (N=37)

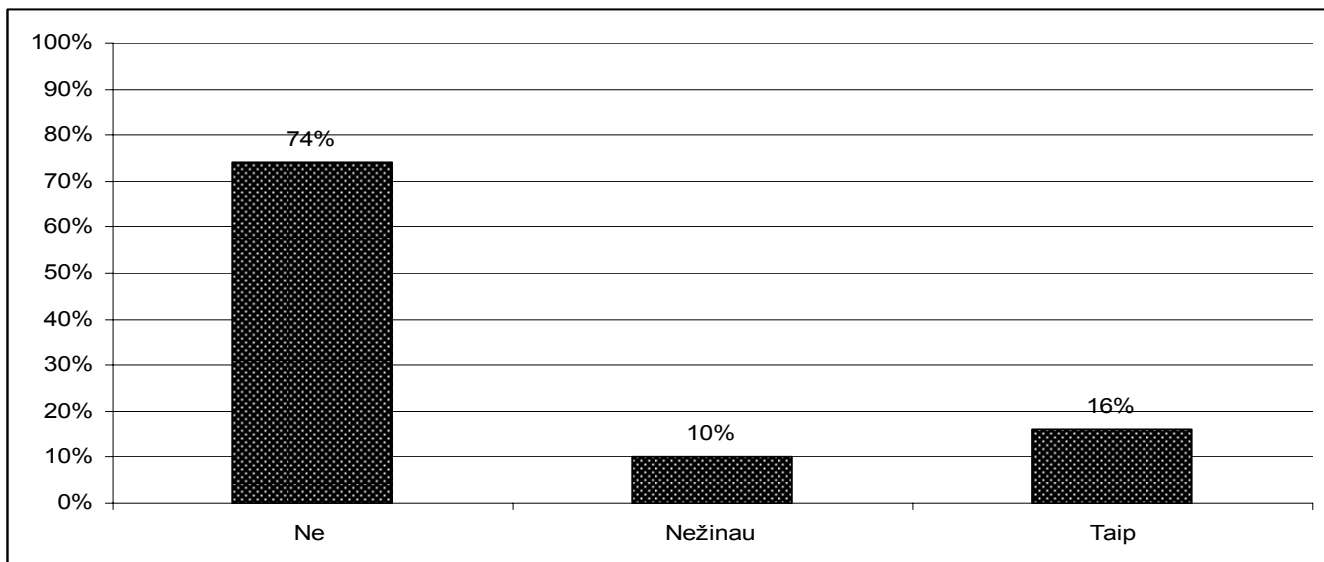
Gauti rezultatai parodė, kad daugiau kaip pusė (54%) mokytojų netaiko improvizavimo metodo pamokų metu. 46% mokytojų skiria užduočių, skatinančių improvizacinių gebėjimų ugdymą.

Galima teigti, kad tam tikra dalis mokytojų, nors ir geba patys improvizuoti, tačiau mokinių improvizacijos nemoko. Tyrimo rezultatai leidžia manyti, kad viena iš priežasčių, dėl kurios mokytojai pamokos metu gana pasyviai taiko improvizaciją ugdančias užduotis, yra laiko trūkumas (žr. 25 pav.). Net 76% (28) tyrime dalyvavusių mokytojų tai pripažino. 41% mokytojų buvo teigę, jog nesugebėtų improvizuoti, todėl galima manyti, jog ir turėdami laisvo laiko jie neskatinu mokinių improvizuoti.

25 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal požiūrį apie laiko improvizacijai trūkumą pamokoje (N=37)

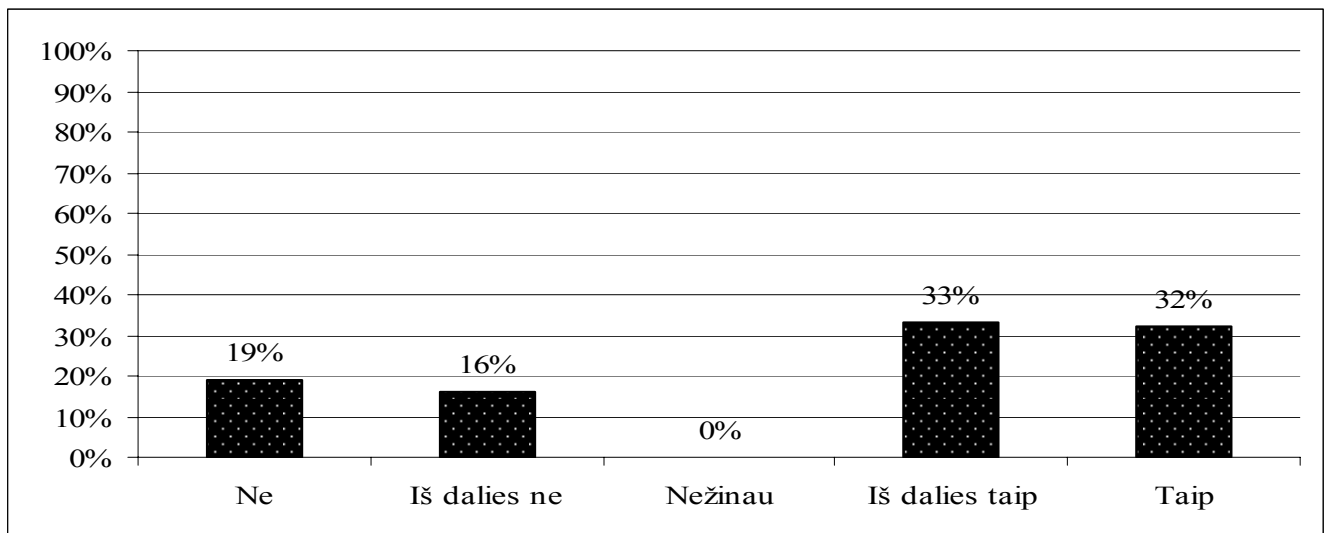
Nors mokytojai akcentavo improvizacijai skirtą laiką pamokoje trūkumą, tačiau jie gana palankiai įvertino teiginį *ar mokyti improvizacijos muzikos (meno) mokykloje dar per anksti* (žr. 26 pav.).

26 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal požiūrį į improvizacijos taikymą muzikos (meno) mokykloje (N=37)

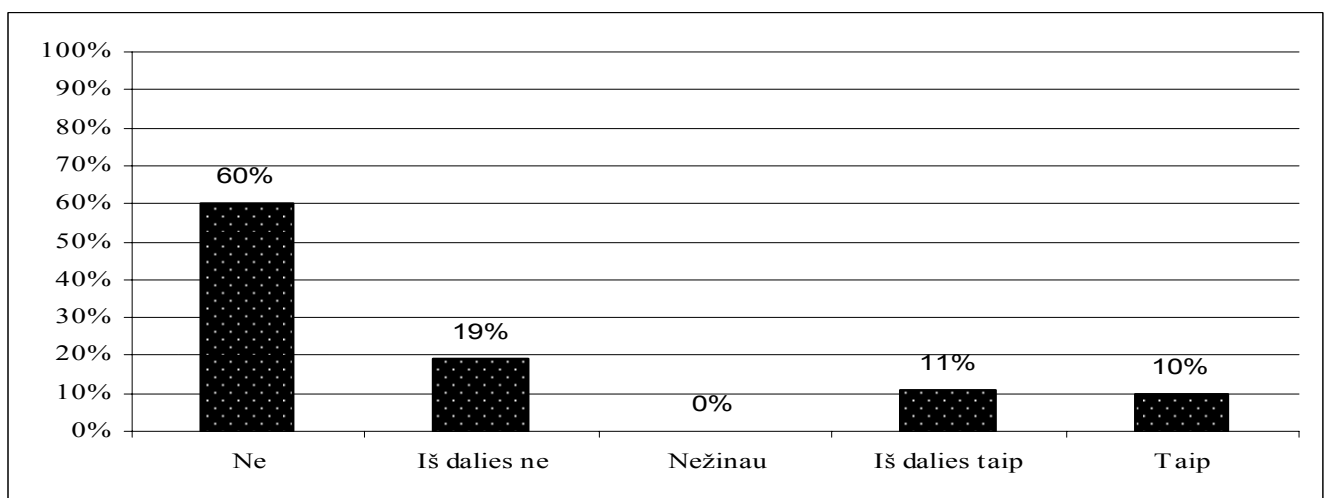
Paaikškėjo, kad net 74% (27) apklaustų mokytojų mano, kad mokyti mokinius improvizacijos muzikos (meno) mokykloje nėra per anksti, nors nemaža dalis pedagogų to nedaro. Dešimtadalis mokytojų neturi aiškios nuomonės šiuo klausimu. Likusi dalis mano, kad improvizacija muzikos (meno) mokykloje užsiimti dar per anksti.

Apklausiant mokytojus buvo prašoma atsakyti, ar jie *skatina mokinius kurti ir atlikti savo kompozicijas*. 27 paveiksle pateikti rezultatai leidžia manyti, kad mokytojai gana palankiai žiūri į muzikinę kūrybą. 32% mokytojų teigia, kad mokinius skatina kurti ir 33% dažnai skiria muzikos kūrimo užduočių. Vadinasi, 65% mokytojų linkę skatinti mokinius kurti ir atlikti sukurtas kompozicijas. Tuo tarpu net 58% mokinių pripažįsta, jog mokytojai neskatina jų kurti muziką, 16% mokinių neturėjo aiškios nuomonės šiuo klausimu. Vadinasi, apie 75% mokinių nebuvo skatinami kurti ir atlikti savo kompozicijas, nors mokytojų apklausa byloja visai ką kitą.

27 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal mokinių skatinimą kurti (N=37)

Mokytojams buvo pateiktas teiginys – *kuriu muziką* (žr. 28 pav.). Paaikškėjo, kad 79% (29) tyrime dalyvavusių mokytojų patys neužsiima kūryba. Todėl tikėtina, kad mokytojai, patys nesidomintys kūryba, bus menkai suinteresuoti skatinti mokinius kurti savo kompozicijas.

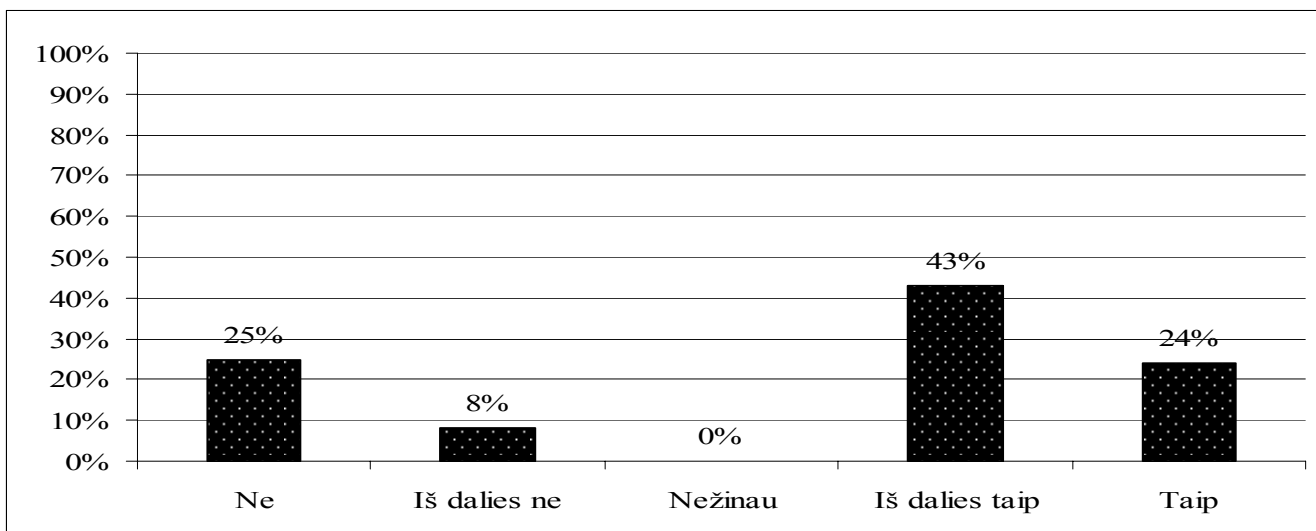

28 pav. Mokytojų intensyvumas užsiimant kūryba (N=37)

Todėl galima daryti išvadą, kad mokytojai nelinę pripažinti, jog neskatina mokinių kurti. Pažymėtina, kad nemaža dalis mokytojų neskiria ir improvizacinių užduočių.

Tyrimo metu buvo siekta sužinoti, kaip mokytojai vertina *grojimą iš klausos*. Gauti rezultatai parodė, jog mokytojai grojimą iš klausos vertina labai palankiai. 89% (33) tyrime dalyvavusių mokytojų pritaria, kad *grojimas iš klausos skatina kūrybiškumą*. Manančių, jog *grojimas iš klausos lavina muzikinę atmintį*, buvo dar daugiau – 92%. Tačiau didžiausia dalis mokytojų sutiko su teiginiu, kad *grojimas iš klausos padeda lavinti muzikinę klausą*. Taip manančių buvo net 97% mokytojų. Kiek mažiau mokytojų sutiko, kad *grojimas iš klausos skatina groti savarankiškai* (84%). Mokytojų nuomonės išsiskyrė ir dėl paskutinio teiginio, kad *grojimas iš klausos neigiamai įtakoja mokymą(si)*. Tai, jog grojimas iš klausos netrukdo mokymosi procesui, sutiko 70% (26) mokytojų. 14% mokytojų neturėjo aiškios nuomonės ir 16% manė, kad grojimas iš klausos neigiamai įtakoja mokymą(si). Galima teigti, jog didelė dalis mokytojų sutinka, kad grojimas iš klausos skatina mokinių kūrybiškumą, lavina muzikinę atmintį, muzikinę klausą, tačiau dalis šiems teiginiams pritariančių mokytojų savo pamokose šio ugdymo būdo netaiko.

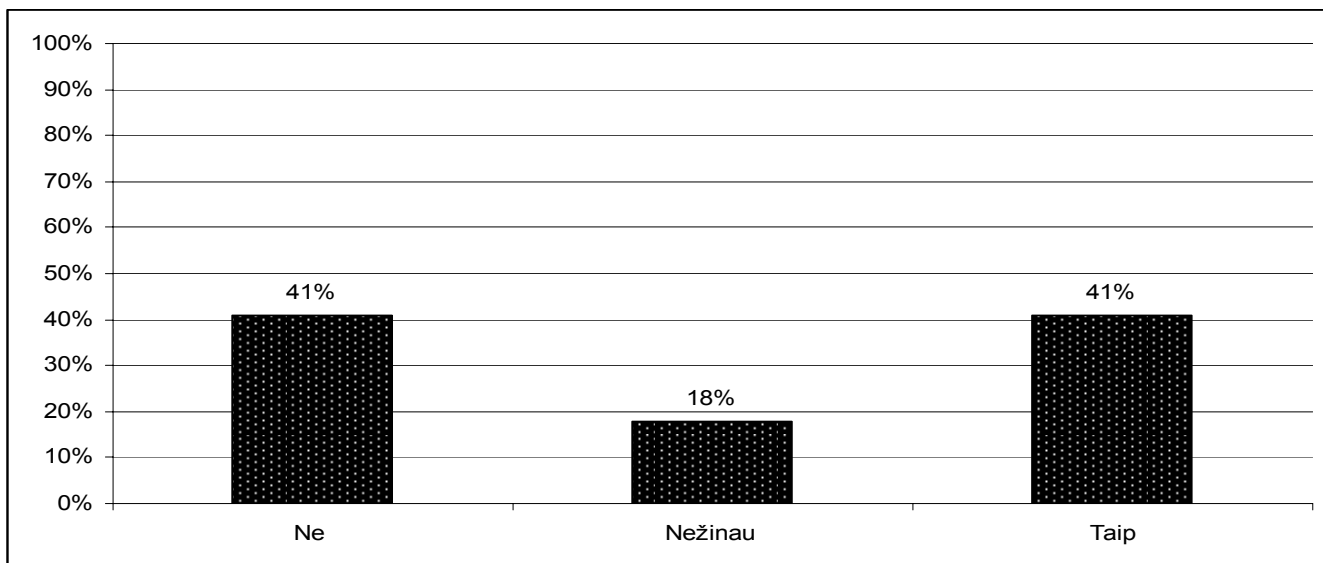
Mokytojų buvo klausama: ar *mokote mokinius per pamokas groti iš klausos*. Atsakymai parodė, jog mokytojų, kurie moko ar iš dalies moko groti iš klausos, yra 67% (25) (žr. 29 pav.). Nors beveik visi mokytojai pritarė, kad grojimas iš klausos yra labai svarbus, 33% mokytojų groti iš klausos mokinių nemoko.

29 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal mokymą groti iš klausos (N=37)

Pažymėtina, jog mokytojų apklausos rezultatai apie mokinių mokymą groti iš klausos nesutampa su mokinių rezultatais. 41% (84) mokinių buvo nurodę, kad juos mokytojai moko groti iš klausos, nors taip save vertinančių mokytojų buvo 67% (25). Likę 59% (116) mokinių pripažino,

kad mokytojai jų nemoko groti iš klausos arba mokiniai nežino, ar buvo mokomi groti iš klausos (žr. 30 pav.). Net 67% mokinių grotų daugiau, jeigu mokėtų groti iš klausos ($p < 0,001$). Galima teigti, jog nemažą dalį mokinių domina šis mokymo būdas, kurio dėka jie imtų muzikuoti daugiau.

30 pav. Mokinių požiūris į mokytojų mokymą groti iš klausos (N=200)

Tyrime dalyvavusiems mokytojams buvo pateiktas atviras klausimas – kokius kūrybiškumą ugdančius būdus ar priemones jie naudoja pamokoje. Nors mokytojai palankiai atsiliepė apie improvizaciją, grojimą iš klausos, tačiau didžioji dalis pedagogų šių kūrybiškumą skatinančių būdų pamokose netaiko.

7 tyrime dalyvavę mokytojai nurodė, kad pamokos metu taiko *improvizaciją* ugdančias priemones, vienas mokytojas pažymėjo, kad *remiasi Karl Orff metodika*, pagrįsta kūno judesiu ir improvizacija, 5 mokytojai taiko *grojimo iš klausos* metodą bei vienas mokytojas kartais taiko *Sh. Suzuki* metodą. 2 mokytojai nurodė, kad mokinius *skatina kurti ir atlikti savo kompozicijas*. 2 mokytojai kūrybiškumą ugdo taikydami „pasakų kūrimą su dinamika“ ir „muzikinį pokalbį“. Šie kūrybiškumo ugdymo būdai labiausiai tinkami jaunesnio amžiaus mokiniams, kai vaizduotė yra laki, o drovumas neužgožia minčių laisvės. *Vaizduotės lakumą* lavinančių būdų taiko 6 mokytojai.

Tyrimo duomenimis, kūrybiškumą ugdančius būdus taiko 43% (16) apklausoje dalyvavusių mokytojų.

Dalis mokytojų nurodė po kelias kūrybiškumą skatinančias priemones, kurias taiko specialybės pamokose: 7 mokytojai nurodė ugdančias *gebėjimą įsijausti į muzikinį kūrinį*; 6 – mokantys *kūrinio interpretacijos*; 4 – siekiantys *muzikalumo*; 4 – ugdančias *naujų minčių pateikimą analizuojant muzikinį kūrinį*; 2 – *gebėjimą klausytis kitų grojant ansamblyje*; 2 – *akompanimento*

pritaikymą melodijai; 2 – kūrinio analizę. Po vieną mokytoją pamokos metu taiko šias priemones: įrašų klausymą, garso formavimą, skaitymą iš lapo.

11 (30%) tyrime dalyvavusių mokytojų nenurodė, kokiomis priemonėmis skatina mokinių kūrybiškumą specialybės pamokose. Galima teigti, kad mokytojai nepanoro atskleisti, kaip jų pamokose vyksta pedagoginis procesas arba, tikėtina, jog mokytojai apskritai nenaudoja kūrybiškumą skatinančių būdų savo pamokose.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojai sutinka, jog improvizacija skatina mokinių kūrybiškumą. Tačiau didelė dalis mokytojų pamokos metu netaiko improvizacijos kaip kūrybiškumo ugdymo priemonės.

Mokytojai linkę manyti, kad mokantis improvizacijos, mokiniai privalo būti įgiję tvirtų muzikinių teorinių žinių ir įgūdžių. Galima teigti, kad dėl šios priežasties mokytojai jaunesnio amžiaus mokinių visai nemoko improvizacijos, kadangi mokinių žinios ir įgūdžiai dar nėra tvirtai susiformavę.

Kita priežastis, kodėl mokytojai nelingę mokyti mokinių improvizacijos – pačių mokytojų improvizacinių gebėjimų trūkumas. Tik kiek daugiau kaip dešimtadalis apklaustų mokytojų teigimu, jie geba improvizuoti.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad mokytojai palankiai vertina grojimo iš klausos naudą mokiniui, tačiau daugiau nei trečdalis muzikos pedagogų šios ugdymo priemonės pamokos metu netaiko. Mokytojai labiau linkę per pamoką groti gamas, techninius etiudus, pagal programą numatytus kūrinius.

IŠVADOS

1. Pedagoginio proceso dalyvių požiūrio į kūrybiškumo ugdymo galimybes analizė patvirtino iškeltą hipotezę, jog kūrybiškumą skatinančių priemonių ir metodų taikymas gali ne tik ugdyti mokinių kūrybiškumą, bet ir teigiamai įtakoti jų savarankišką muzikavimą tiek besimokant, tiek baigus muzikos (meno) mokyklą.

2. Atlikta literatūros analizė leidžia daryti išvadą, jog kūrybiškumas gali pasireikšti įvairiose gyvenimo situacijose, kuriose reikia netikėtų sprendimo būdų ar naujų idėjų. Vidiniai (atkaklumas, originalus mąstymas, smalsumas ir kt.) bei išoriniai (aplinka, pedagogas, šeima ir kt.) veiksniai gali padėti atsiskleisti kūrybiškumui, tačiau gali jį ir slopinti. Nėra prieita prie vieningos nuomonės, ar kūrybiškumas yra įgimtas, ar išugdomas. Galima teigti, kad kūrybiškas gali būti kiekvienas žmogus, svarbiausia – surasti tinkamą sritį kūrybiškumui atsiskleisti bei padėti jam vystytis ir ugdytis.

3. Darbe išskirti kūrybiškumą ugdantys būdai ir priemonės (improvizavimas, muzikos komponavimas, vaizduotės lavinimas, grojimas iš klausos, IKT taikymas) skatina ugdytinius kūrybiškai mąstyti, priimti netikėtus sprendimus, padeda plėtoti mokinių muzikinės kūrybinės raiškos galimybes kuriant, muzikuoti iš klausos, improvizuojant.

4. Analizuojant mokinių požiūrį į kūrybiškumo skatinimo priemonių taikymo galimybes muzikos (meno) mokyklose, nustatyta, kad pamokose jos taikomos nepakankamai. Trys ketvirtadaliai respondentų mano, jog pamokoje nebuvo skatinama kurti. Daugiau kaip du trečdaliai respondentų grotų daugiau, jeigu gebėtų groti iš klausos. Daugiau kaip trys ketvirtadaliai mokinių išreiškė norą mokytis improvizavimo. Nustatyta, jog jaunesnio amžiaus mokiniai groja mieliau, kai jiems skiriamos kūrybinės užduotys. Tyrimu atskleista, jog vyresnio amžiaus mokiniams pateikiamų kūrybinių užduočių skaičius sumažėja. Mokiniai, kurių kūrybiškumas buvo ugdomas, jiems pateikiant kūrybinių užduočių, labiau mėgsta savarankiškai muzikuoti.

5. Šiek tiek daugiau nei dešimtadalis mokytojų mano sugebantys improvizuoti. Tyrimas atskleidė, kad mokytojų improvizaciniai gebėjimai yra gana silpni. Dėl šios priežasties tik maža dalis pedagogų moko improvizuoti pamokų metu. Nustatyta, jog trečdalis mokytojų neskatina mokinių groti ir iš klausos, nors didžioji dauguma mokytojų linkę manyti, kad grojimas iš klausos yra labai naudingas.

6. Analizuojant pedagoginio proceso dalyvių požiūrį į kūrybiškumo ugdymo galimybes muzikos (meno) mokyklose nustatyta, jog visi respondentai palankiai vertina improvizacijos, grojimo iš klausos, kūrybos metodų taikymą muzikos (meno) mokykloje, tačiau šios kūrybiškumą

ugdančios priemonės taikomos gana retai. Kaip to priežastis mokytojai akcentuoja improvizacinių gebėjimų, laiko trūkumą pamokoje.

7. Atlikto tyrimo duomenys patvirtino, kad improvizavimas, muzikos komponavimas, grojimas iš klausos yra efektyvūs kūrybiškumą skatinantys būdai, kuriuos galima rekomenduoti pedagogams, siekiantiems ugdyti mokinių kūrybiškumą, plėtoti jų savarankišką muzikavimą, jiems besimokant ar baigus muzikos (meno) mokyklą.

Literatūros šaltiniai:

1. Almonaitienė J. (1997). Motyvacija kaip psichologinis kūrybiškumo veiksnys // *Psichologija*, 16.
2. Andersen B. D. (1992). *The Process of Speech: a Social Science Perspective*. Florida.
3. Banevičiūtė B. ir kt. (2007). *Integruota meninio ugdymo bendroji programa*. Vilnius. Švietimo plėtotės centras.
4. Barisas K. (1999). *Harmonijos paskaitų konspektai*. Vilnius. VPU.
5. Becker-Textor I. (2001). *Kūrybiškumas vaikų darželyje*. Vilnius. Presvika.
6. Berger P. L., Luckmann Th. (1999). *Socialinis tikrovės konstravimas: žinojimo sociologijos traktatas*. Vilnius. Pradai.
7. Botwinick, J. (1984). *Aging and behavior: A comprehensive integration of research findings*. New York.
8. Burnard P. (2012). *Musical creativities in practice*. Oxford. University press. [žiūrėta 2013-01-29]. Prieiga per internetą: < <http://books.google.lt>
9. Butkienė G. (1996). *Mokymosi psichologija*. Vilnius.
10. Butkienė G., Kepalaitė A. (1996). *Mokymasis ir asmenybės brendimas*. Vilnius. Margi raštai.
11. Dapkienė S. (1997). *Klasės auklėtojas ir auklėtinio šeima*. Šiauliai.
12. Dabek A. (1989). *Vaiko kūrybinės veiklos skatinimas šeimoje*. II tomas. Liublinas.
13. Dewey J. (2007). *Experience and Education*. New York: Collier Books. [žiūrėta 2013-01-12]. Prieiga per internetą: <http://www.amazon.com/Experience-Education-John-Dewey/dp/>
14. Dodge D. T., Colker L. J., Heroman C., (2007). *Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Vilnius. Presvilka.
15. Dumčienė A. (2001). *Kūrybingumo ugdymo aspektai*. Kaunas. LKKA.
16. Džeimsas V. (1995). *Pragmatizmas*. Vilnius: Pradai.
17. Egan K. (1998). *Primary Understanding. Education in early childhood*. New York, London.
18. Freeman J. (2005). *Permission to be gifted: how conceptions of giftedness can change lives*. Cambridge University press.
19. Gage N. L., Berliner D. C. (1994). *Pedagoginė psichologija*. Vilnius. Alma littera.
20. Gaižutis A. (1997). *Atverkime tai, kas svarbiausia* // *Gama*, 18, p. 2–5.
21. Gerulis S., Bukantaitė D. (2007). *Technologinio muzikinio raštingumo koncepcija*. Kaunas.
22. Girdzijauskienė R. (1997). *Ar lengva būti kūrybiškam?* // *Gama*, 18, p. 6–9.

23. Girdzijauskienė R. (2003). Vaikas. Muzika. Kūryba. Vilnius. Gimtasis žodis.
24. Girdzijauskienė R. (2004). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas muzikine veikla. Klaipėda. Klaipėdos universitetas.
25. Grakauskaitė-Karkockienė D. (2003). Kūrybos psichologija. Vilnius. P. 6. Logotipas.
26. Grendstad N. M. (1996). Mokyti – tai atrasti. Vilnius.
27. Hill O. W., Clarc J.L. (1998). Adolencnt fantasy, creativity, and an internal epistemic style // Journal of Social Behavior & Personality. 1, p.177–184.
28. Informacinių komunikacinių technologijų taikymo ugdymo procese galimybės (2005) / Redaktorių kolegija N. Burneikaitė ir kt. Vilnius.
29. Jašlarova B. (1971). Keletas ugdymo aplinkos veiksnių skatinančių kūrybinę literatūrinę veiklą. Katovicas
30. Jonynienė V. (2004). Kūrybiškumo ugdymas pradinėje mokykloje // Žvirblių takas, 6.
31. Jovaiša L. (1996). Edukologijos įvadas. Kaunas. Šviesa.
32. Jovaiša L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius. Gimtasis žodis.
33. Kaip atpažinti vaiko gabumus?: metodinės rekomendacijos pedagogams, švietimo pagalbos specialistams ir tėvams (2008) / Švietimo ir mokslo ministerija. Vilnius.
34. Kalvarijos muzikos m-kla (2009). [žiūrėta 2012-09-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.muzika.kalvarija.lm.lt/aprasas.htm>.
35. Kardelis K. (2007). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: vadovėlis. Šiauliai. Lucilijus.
36. Katinienė A. (1998). Vaiko muzikinės kultūros ugdymas darželyje. Vilnius. Gimtasis žodis.
37. Kerr B. (2000). Guiding gifted girls and young women. International handbook of giftedness and talent (2nd edition). Oxford.
38. Kėdainių muzikos m-kla (2012). [žiūrėta 2012-09-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.kedmuzika.lt/apie%20mus.html>.
39. Klaipėdos raj. Priekulės muzikos m-kla (2012). [žiūrėta 2012-09-26]. Prieiga per internetą: <http://priekulesmm.lt/veiklos_kryptys.html.
40. Kruteckis V. (1978). Moksleivių mokymo ir auklėjimo psichologija. Kaunas. Šviesa.
41. Kūrybingumo (ne)ugdymas mokykloje // Švietimo problemos analizė, 2009, rugpjūtis, 3(31).
42. Lange D. (2005). Together in Harmony – Combining Orff Schulwerk and Music Learning Theory. Chicago. [žiūrėta 2013-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt>.
43. Lastauskaitė R. (1998). Kuriame dainą // Gama, 20, p. 11–14.
44. Lastauskaitė R. (1999). Laisvosios ir serijinės kompozicijos // Gama, 22, p. 8–11.
45. Lukas, A. (1983). Mąstymas ir kūryba. Vilnius.

46. Lepeškienė V. (1996). Humanistinis ugdymas mokykloje. Vilnius. Valstybinis leidybos centras.
47. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo pakeitimo įstatymas (2011). [žiūrėta 2012-11-04]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt>.
48. Marijampolės muzikos m-kla (2012). [žiūrėta 2012-09-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.mm.marijampole.lm.lt/apie-mokykla/vizija-ir-misija>.
49. Maslow A. H. (1968). The Farther Reaches of Human Nature. Musick Educators Journal. [žiūrėta 2012-10-28]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt>.
50. Muzikos enciklopedija II tomas (2003) / Redaktorių kolegija: J. Antanavičius ir kt. Vilnius. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
51. Muzikos mokyklų programiniai reikalavimai (2002). Patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2002-05-30 įsakymu Nr. ISAK-986.
52. Neformaliojo vaikų švietimo koncepcija (2012). Dėl neformaliojo vaikų švietimo koncepcijos pakeitimo 2012-03-29. Nr. ISAK-2695. [žiūrėta 2013-01-28]. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=421877.
53. Neihart M. (1999). The impact of giftedness on psychological well-being. [žiūrėta 2013-01-29]. Prieiga per internetą: <http://www.sengifted.org/archives/articles/the-impact-of-giftedness-on-psychological-well-being>.
54. Petrulytė A. (1995). Kūrybiškumo ugdymo aktualijos. Vilnius. Leidybos centras.
55. Petrulytė A. (2001). Kūrybiškumo ugdymas mokant. Vilnius. Presvika.
56. Petrulytė A. (2005). Vaikų kūrybingumo ypatumai ir ugdymo galimybės mokykloje. [žiūrėta 2012-09-28]. Prieiga per internetą: <www.gimtasiszodis.w3.lt/petrulyte_05_5.htm .
57. Petrulytė A. (2007). Vidurinės mokyklos sustiprinto mokymosi profilio mokinių kūrybiškumo ypatumai // Pedagogika, 86, p. 90–98.
58. Petrulytė, A., Beresnevičienė, D., Samašonok, K. (2004). Mokinių kūrybiškumas ir mokymosi sėkmė // Ugdymosi psichologija, 11-12, p. 53-60.
59. Piaget J. (1951). The child's Conception of the World. London. [žiūrėta 2012-10-28]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt>.
60. Pressing J. (1987). Improvisation: Methods and models in: Generative processes in music. Prieiga per internetą: <<http://musicweb.ucsd.edu/~sdubnov/mu206/improv-methods.pdf>. [žiūrėta 2012-10-29].
61. Pukėnas K. (2004). Sportinių tyrimų duomenų analizė SPSS programa. Kaunas. LKKA.

62. Raes G. W. (2002). The methodology of improvisation teaching at conservatory of gent. Belgium. Prieiga per internetą: <http://www.logosfoundation.org/g_texts/improvisation-methodology.html. [žiūrėta 2012-10-29].
63. Reimer B. (2000). Muzikinio ugdymo filosofija. (Sud. Matonis V.) Šiuolaikinės meninio ugdymo koncepcijos, p. 156. Vilnius. Enciklopedija.
64. Rinkevičius Z. (1998) Muzikos pedagogika. Klaipėda. KU leidykla.
65. Rinkevičius Z. (2002) Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas mokykloje. Klaipėda. KU leidykla.
66. Rogers C. R. (1995). On becoming art person. Boston.
67. Skujienė G., Steponienė A. (2007). Šeimos etika. Vilnius. Rosma.
68. Stankevičienė K. (2001). Ikimokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas tautodaile. Daktaro disertacijos santrauka. Vilnius. VPU.
69. Sternberg R. J., Lubart, T. I. (1999). The Concept of Creativity: Prospects and Paradigms. In R. J. Sternberg (Ed.), Handbook of Creativity. Cambridge University.
70. Suzuki Sh. (1981). Ability Development from Age Zero. USA. [žiūrėta 2013-02-20]. Prieiga per internetą: <<http://books.google.lt>.
71. Šapolaitė E. (2006). Kuriamoji vaizduotė ir jos ugdymas. [žiūrėta 2012-10-12]. Prieiga per internetą: <www.lmma.ku.lt.
72. Šečkuvienė H. (2004). Vaiko muzikinių gebėjimų ugdymas. Mokslinis metodinis leidinys. Vilnius. VPU.
73. Šiaulių II-oji muzikos m-kla (2012). [žiūrėta 2012-09-26]. Prieiga per internetą: <<http://www.muzika.mir.lt/?id=4&lg=lt>.
74. Šimelionienė A. (2008). Kaip atpažinti vaiko gabumus? Metodinės rekomendacijos. Vilnius.
75. Švietimo gairės. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos 2003–2012 m. Prieiga per internetą: <<http://www.smm.lt/strategija/docs/svietimo.gaires.pdf>. [žiūrėta 2012-09-27].
76. Vygotsky L. (1978). Readings on the development of children. Harvard University Press.
77. Winner E., Martino G. (2000). Giftedness in non-academic domains: The case of the visual arts and music. International handbook of giftedness and talent (2nd edition). Oxford.
78. Методы Шиничи Сузуки. [žiūrėta 2013-02-10]. Prieiga per internetą: <http://www.karapuziki.kz/metodiki/shinichi_suzuki_01.html.
79. Гельфгат Г.Л. (1989). Импровизация на фортепиано. Киев.
80. Тамберг Ю. Т. (2002). Развитие творческого мышления ребёнка. Санкт-Петербург.

ANKETA

1 PRIEDAS

Mieli moksleiviai,

Maloniai prašytume Jus atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Anketa yra anoniminė, todėl Jūsų atsakymai nebus viešiniami, o tik panaudoti magistro darbo tyrimui. Ačiū už pagalbą.

Andrius Dobrovolskis,

ŠU Menų fakulteto muzikos pedagogikos magistro studijų II kurso studentas

1) **Lytis:** vaikinai merginos

2) **Kiek Jums metų?**

3) **Kokiu instrumentu grojate (grojote)?**
.....

4) **Pasirinkite vieną iš atsakymo variantų ir pažymėkite jį: x**

Eil. Nr.	Klausimai	
1.	Meno (muzikos) mokyklą jau esu baigęs ir toliau lankau papildomai	
2.	Meno (muzikos) mokyklą baigiau anksčiau ir jos nebelankau	
3.	Meno (muzikos) mokyklą baigiu šiemet	

5) **Kokią meno (muzikos) mokyklą lankote (lankėte)?**.....

6) **Ar grojate kapeloje, ansamblyje ar kitoje grupėje?** Pabraukite Jums tinkamą atsakymą.

a) taip b) ne

7) **Pažymėkite vieną atsakymo variantą: žymėjimo pavyzdys x**

	2 ir daugiau kartų per savaitę	1 kartą per savaitę	1 kartą per mėnesį	Kartą per 3 mėnesius	Visai nebegroju
Kaip dažnai grojate savo specialybės instrumentu?	☐	☐	☐	☐	☐

8) **Įvertinkite pateiktus teiginius, pasirinkdami Jums tinkamą atsakymo variantą. Žymėjimo pavyzdys x**

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
1.	Mėgstate groti savo instrumentu					
2.	Baigiate pamiršti kūrinius, kuriuos mokėjote					
3.	Sunkiai gebate savarankiškai mokytis groti					
4.	Grojant bijote suklysti					
5.	Prastai pažįstate natas					

9) **Ar Jūsų mokytojas?**

Eil. Nr.	Teiginiai	Taip	Iš dalies taip	Nežinau	Iš dalies ne	Ne
1.	Darydavo kūrinių aranžuotes					
2.	Grodavo laisvai iš klausos					
3.	Skirdavo įvairių kūrybinių užduočių					

4.	Mokė groti tik gamas ir specialybės kūrinius					
5.	Pats gerai mokėjo improvizuoti, ir tai dažnai darydavo					
6.	Skatindavo kurti nesudėtingas melodijas					

10) Pažymėkite Jums labiausiai tinkantį atsakymą, apibūdinantį kūrybiškumą:

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
	Kūrybiškumas – tai:					
1.	naujų idėjų kūrimas					
2.	mąstymo lankstumas					
3.	mąstymo originalumas, nestandartiškumas					
4.	vaizduotės lakumas					
5.	pasitikėjimas savo jėgomis					
6.	polinkis fantazuoti					
7.	polinkis į individualumą					
8.	žingeidumas					
9.	jautrumas kritikai, polinkis kritikuoti kitus					
10.	emocinės pusiausvyros stoka					

11) Pažymėkite Jums labiausiai tinkantį atsakymą, apibūdinantį kūrybiškumą muzikoje:

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
	Kūrybiškumas muzikoje – tai :					
1.	muzikaliai atliktas kūrinys					
2.	pateikta savita kūrinio interpretacija					
3.	gebėjimas suklydus to neparodyti klausytojams					
4.	naujų minčių pateikimas analizuojant muzikinį kūrinį					
5.	pasitikėjimas savo jėgomis grojant scenoje					
6.	gebėjimas klausytis kitų grojant ansamblyje					
7.	polinkis savarankiškai mokytis naujų kūrinių					
8.	vaizduotės lakumas išreiškiant muzikines mintis					
9.	gebėjimas įsijausti į muzikos kūrinį					
10.	gebėjimas groti be natų					
11.	gebėjimas improvizuoti					

12) Ar laikote save kūrybišku? Pabraukite Jums tinkamą atsakymą.

- a) taip b) iš dalies taip c) nežinau d) iš dalies ne e) ne

13) Atsakykite į pateiktus klausimus.

Eil. Nr.	Klausimai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
1.	Ar Jūsų mokytojas mokė per pamokas groti iš klausos?					
2.	Ar savarankiškai mėginate groti melodijas iš klausos?					
3.	Ar grotumėte daugiau, jeigu mokėtumėte groti iš klausos?					
4.	Ar sudėtinga groti iš klausos?					

14) Atsakykite į pateiktus klausimus.

Eil. Nr.	Teiginiai	Taip	Iš dalies taip	Nežinau	Iš dalies ne	Ne
1.	Ar Jūs gebate improvizuoti?					
2.	Ar norėtumėte mokėti improvizuoti?					
3.	Ar sudėtinga improvizuoti?					

15) Improvizacija – tai:

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
1.	spontaniškas kūrybinis veiksmas iš anksto tam nepasiruošus					
2.	laisva muzikinė interpretacija					
3.	gebėjimas kurti grojimo metu					
4.	gebėjimas laisvai reikšti muzikines mintis					
5.	gebėjimas nepastebimai išsisukti iš padėties suklydus					

16) Ką, Jūsų manymu, turi sugebėti geras muzikantas?

Eil. Nr.	Teiginiai	Taip	Greičiau-siai, taip	Nežinau	Greičiau-siai, ne	Ne
1.	Mokėti groti iš klausos					
2.	Mokėti improvizuoti					
3.	Mokėti gerai groti iš natų					
4.	Mokėti kurti ir daryti aranžuotes					
5.	Gebėti bendrauti su publika					
6.	Techniškai tiksliai atlikti kūrinį					
7.	Nepasimesti netikėtoje situacijoje grojant					

17) Pažymėkite kokią, Jūsų nuomone, naudą teikia grojimas iš klausos:

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
1.	ugdosi muzikinė klausa					
2.	galima atlikti daug mėgstamų melodijų be natų					
3.	tampama universalesniu muzikantu					
4.	stiprėja pasitikėjimas savimi					

5.	gebama nepasimesti suklydus					
----	-----------------------------	--	--	--	--	--

18) Pažymėkite kokią, Jūsų nuomone, naudą teikia improvizavimas:

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežin- au	Ne	Tikrai ne
1.	ugdosi gebėjimas prisitaikyti netikėtose situacijose grojant					
2.	stiprėja pasitikėjimas savimi					
3.	lavinama vaizduotė					
4.	improvizavimas padeda ugdyti kūrybiškumą					
5.	ugdosi gebėjimas groti ansamblyje					

19) Kaip vertinate savo muzikines žinias ir gebėjimus, įgytus meno (muzikos) mokykloje?

Eil. Nr.	Teiginiai	Labai gerai	Gerai	Viduti- niškai	Silpnai	Labai silpnai
1.	Gebėjimas groti iš klausos					
2.	Gebėjimas groti iš natų					
3.	Gebėjimas improvizuoti					
4.	Solfedžio žinios					
5.	Muzikos literatūros žinios					
6.	Ansamblinis muzikavimas					
7.	Dainavimas					

Dėkojame už atsakymus!

ANKETA

2 PRIEDAS

Mieli pedagogai,

Maloniai prašytume Jus atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Anketa yra anoniminė, todėl Jūsų atsakymai nebus viešinami, o tik panaudoti magistro darbo tyrimui. Ačiū už pagalbą.

Andrius Dobrovolskis,

ŠU Menų fakulteto magistro studijų II kurso studentas

1) Lytis: vyras moteris

2) Pedagoginio darbo stažas:

- a) 1 – 5 m.
- b) 6 – 15 m.
- c) 16 – 30 m.
- d) 31 – 45 m.
- e) 45 – < ... m.

3) Kvalifikacinė kategorija.....

4) Išsilavinimas.....

5) Kokiu/-iais instrumentu/-ais mokote groti?

6) Kokioje meno (muzikos) mokykloje dirbate?

Miestas

Rajono centras

Miestelis/gyvenvietė

7) Ar sutinkate su šiais teiginiais, apibūdinančiais kūrybiškumą muzikoje?

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai ne
	Kūrybiškumas muzikoje – tai :					
1.	muzikaliai atliktas kūrinys					
2.	pateikta savita kūrinio interpretacija					
3.	gebėjimas suklydus to neparodyti klausytojams					
4.	naujų minčių pateikimas analizuojant muzikinį kūrinį					
5.	pasitikėjimas savo jėgomis grojant scenoje					
6.	gebėjimas klausytis kitų grojant ansamblyje					
7.	polinkis savarankiškai mokytis naujų kūrinių					
8.	vaizduotės lakumas išreiškiant muzikines mintis					
9.	gebėjimas įsijausti į muzikos kūrinį					
10.	gebėjimas groti be natų					
11.	gebėjimas improvizuoti					

8) Kokį kūrybiškumo metodą ar metodus naudojate per specialybės pamokas?

(Irašykite).....
.....
.....

9) Pažymėkite Jums labiausiai tinkančius teiginius:

Eil. Nr.	Teiginiai	Taip	Iš dalies taip	Nežinau	Iš dalies ne	Ne
1.	mokote mokinius groti iš klausos per pamokas					
2.	grojimas iš klausos skatina kūrybiškumą					
3.	grojimas iš klausos lavina muzikinę atmintį					
4.	grojimas iš klausos padeda lavinti muzikinę klausą					
5.	grojimas iš klausos skatina groti savarankiškai					
6.	grojimas iš klausos neigiamai įtakoja mokymą(si)					

10) Ar sutinkate su šiais teiginiais, apibūdinančiais improvizaciją? žymėjimo pavyzdys X

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai Taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai Ne
	Improvizacija, tai:					
1.	spontaniškas kūrybinis veiksmas iš anksto tam nepasirengus					
2.	gebėjimas laisvai interpretuoti kūrinį					
3.	gebėjimas kurti grojimo metu					
4.	gebėjimas laisvai reikšti muzikines mintis					

11) Atsakykite į klausimus:

Eil. Nr.	Klausimai	Taip	Iš dalies Taip	Nežinau	Iš dalies Ne	Ne
1.	ar mokate improvizuoti?					
2.	ar mokote mokinius improvizuoti?					
3.	ar skatinate mokinius kurti ir atlikti savo kompozicijas?					

12) Pažymėkite Jums labiausiai tinkančius teiginius:

Eil. Nr.	Teiginiai	Tikrai Taip	Taip	Nežinau	Ne	Tikrai Ne
1.	improvizacija padeda geriau valdyti instrumentą					
2.	improvizacija skatina kūrybiškumą					
3.	improvizacijai reikalingi tvirti muzikiniai-teoriniai pagrindai?					
4.	mokyti improvizuoti galima tik geriausius savo mokinius					
5.	užsiimti improvizacija pamokoje stinga laiko					
6.	muzikos (meno) mokykloje mokyti improvizacijos dar per anksti					

13) Pažymėkite Jums labiausiai tinkančius teiginius:

Eil.	Teiginiai	Taip	Iš dalies	Nežinau	Iš	Ne
------	-----------	------	-----------	---------	----	----

Nr.			taip		dalis ne	
1.	kuriu muziką					
2.	darau aranžuotes					
3.	mėgstu groti iš klausos					
4.	mėgstu improvizuoti savo malonumui					
5.	gebu akompanuoti iš klausos					
6.	manau, jog esu kūrybiškas					

Dėkojame už atsakymus!